

**БАЛКАРСКИЕ
НАРОДНЫЕ ПЕСНИ**

На балкарском языке

Редактор *И. Х. Бабаев*

Художник *А. А. Стефановский*

Технический редактор *Т. М. Барги*

Корректор *Х. А. Кулиев*

Сдано в набор 10/IV 1969 г. Подписано к печати 8/VII 1969 г.
Бумага типографская № 2. Формат 60×90¹/₁₆. Печ. л. 17.

Уч.-изд. л. 13,11. Тираж 1000 экз. ЧО0762

Цена в переплете 79 коп.

Книжное издательство «Эльбрус»

Нальчик, ул. имени адмирала Головки, 6

Заказ № 3623. Типография им. Революции 1905 года
Управления по печати при Совете Министров КБАССР
Нальчик, проспект им. Ленина, 33

Жарашдыргъанла:
С. А. Отаров бла А. З. Холаев

Музыка редакторла:
Г. Н. Гетигежев бла Молов В. Л.

А Л С Ё З

Халкъ жыр — ол халкъ фольклорну бир бутагъыды, кёлде жюрютюб келген поэзиясыды. Малкъар халкъ жырны хар заманда да бек суйгенди эм несини история ёсюу жолунда фольклорну башха тюрлю жанрлары бла бирге, терен магъаналы, уллу суратлау кючлери болгъан кёб жырла жарашдыргъанды. Ол жырла къартдан — жашха ёте, сакъланыб тургъандыла. Жырда халкъны акъылы, умуту, жарсыуу да кёргюзтюлюнеди. Халкъны кыууанч, бушуу, кыйын, тынч кюнлеринде да, урушда, тойда да, халкъдан айырылмай, аны татлы нёгери болуб, аны биргесине жюрюгенди.

Ол затланы кертилиги таулу халкъны алапат жырларында ол жырланы тиб жарашдырылгъанына, сёзлени байлыгъында, суратлау кючлерини теренлигинде кёрюнеди.

История, жашагъан жерлери таулуланы асыры бек эркелетмегенди. Аны юсюнден тау ауузларындагъы шиякыла, эртдегили къабырла хапарлайдыла. Къаядан кетиб, таш тийиб, ачлыкъ кысыб, азламы жашаудан айырылгъандыла! Малкъар халкъ, къолуна сауут алыб, туугъан журтун суйген тауларын жашаунуча, тау ауузларын душманладан кёб кере къоруулагъанды. Кёб ёмюрлени ичинде жашау таулуну хар не жанындан да кысыб, артал да онг бермем дегенча, кыйынлыкъ сынатыб келгенди. Тышындан келген душманланы кюйсюзлюгюне, жер-жерли унукъдуруучуланы артыкълыкълары да къошулгъандыла. Малкъар халкъны алгъын жашауу алай болганын халкъ жырлада кёребиз. Халкъ жырда жалан да жашауну кыйынлыгъы, халкъны жунчуб, кыйналыб жашагъаны кёрюнюб къалмайды. Аны бла бирге жыр жаш тёлюню туугъан журтун суймекликге, ишде тириликге, жигерликге, кыйынлыкъда — тёзюмлюлюкге, сермешюде — батырлыкъгъа, жигитликге, унукъдуруучула бла юрешде — таукелликге чакъырады. Ишде чийбеллени, сермешюде къоркъакъланы айыблайды, аланы халкъ аллында бедешлейди.

Жыр фольклорну магъанасы аны бла бошалмайды. Озгъан ёмюрледе халкъны жашауну кёргюзтюб, аны жашау кюзгюсю болуб, аллай жыр бююпледе да бизге уллу эстетика зауукълукъ береди. Эски жыргъа тынгыларгъа суймеген малкъарлыгъа киши тюбеген болмаз. Аны алай суймеклик жырны суратлау кючюнден, анда берилген образланы, жигитлени жүрек талдыкъларындан, адамлыкъларындан, ала халкъны, туугъан журтну бек суйгенлеринден эм ала ючюн жанларын аямай, юрешгенлеринден чыгъады.

Бизде халкъ жыр кёбдю. Аны танг кесеги жыйылгъанды. Жыйылмагъаны да аз тойюлдю. Малкъарлыланы жыр байлыкълары бу жыйымдыкъгъа толусунлай сыйыннганды дерге болмайды. Жырланы жыйыу иш бусагъатда да барады.

Халкъ жыр халкъ бла бирге тууады. Халкъны жашауу тюрленгенча, ол да эски, жангы да болады. Жыргъа къошулгъан, андан къоратылгъан да этиледи. Заманны созула келиуюнде унутулуб, тас болуб къалгъанлары да бардыла. Жырны бек алгъа бир адам этеди. Халкъ ол жырны жаратса, ол кенг жайылады, биреу къората, биреу къоша, иеси да унутулуб, жыр битеу халкъны болуб тохтайды.

Бу жыйымдыкъгъа кирген жырла аллайладыла. Аланы бир къауумлары бизде, бирсилери Къарачайда жарашдырылгъандыла. Экисинде да не бирча жюрюйдюле, не да бири бирине вариантла болуб да келедиле.

Жырчыны халкъ не заманда да бек суйгенди. Аллай жырчы урунган халкъны жанына болуб, унукъдуруучулагъа къажар суюлгенди, жырны кючуо бла, халкъ арасында жюрюген намысы бла биринчилени ол экинчиледен къорууларгъа кюрешгенди. Байлагъа къажар ниет кюрешде жыр къара халкъны бек кючлю саууту болгъанды. Байла бла бийле аны ангылагъандыла, ол себебден, ала халкъ жырчыны кеслерини жанларына тартыргъа, жумушчу этерге кюрешгендиле. Муратларына жеталмасала уа, аллай жырчыны басынчакъларгъа, жоаргъа окъуна кюрешгендиле.

Аны бла байламлы Кулиев Къайсынны бир таурухуну кесегин былайда берирге тийишлиге санайбыз: Битеу Малкъаргъа белгили жырчы эм жомакчы Этгеев Исмаил Чегем аузунда жашагъанды. Къулакъ салыб, аууз ачыб анга кёбле тынгылагъандыла. Бир жол аны тойгъа чакъыргъандыла. Жырла деб тилегендиле. Юйде, арбазда да адам кёб болгъанды. Жырларгъа тебрегенлей, байладан бири, кеси да иги эсириб, Исмаил таба айланыб, жыйылгъанла барысы да эштирча:

— Жазыкъ Исмаил! Сен не заманда эсли боллукъса? Ёмюрюнге, къатхан дауурбас кибик, дынгырдагъанлай бараса. Ай, юйюнге, жылы жетген кишиге жыр айтханни тийишли ишгеми санайса? — дегенди.

Жырчы, не аз да абызырамай, ёрге къобуб, узун мыйыкъларын да сылаб:

— Тюз айтаса, жюйюсхан, мен къамчи бла кишини да урмайма, аны кишиликге да санамайма. Къамичи сеникиди, жыр меникиди. Мен жюреклени жарыкълайма, сен аланы жарсытаса! Ангыла: жыр бла адам — атлыды, ансыз'а ол жыяуду! Жыргъа, халаллыкъгъа да сени къара жюрегингде жер жокъду. Мени жеталмазлыкъ, жыяу баргъан ма сенсе,— деб жууаблагъанды ол байгъа.

Жырчыны жууабын бек жаратыб, жыйылгъанла харх деб кюлгендиле. Бай, тойну да къоюб, алайдан думп болгъанды. Исмаил таулуланы жыргъа не бетден къарагъанларын тюз кёргюзтеди. Жыр бла ала не тюрлю болумда да атлы эдиле. Жыр аланы жюрек чырагъы, туугъан жерлерини унутулмазлыкъ ариу ийиси эди, ол алагъа жолоучулукъда ат кибик, жауунда жамчы кибик керек болгъанды. Бизге аты белгили болмай къалгъан авторну (сёзсюз аны къапталы жамауладан толу, жюрёги уа жулдузлача жарыкъ болур эди) ол дуниягъа ашырыб, жыр кеси, аууздан ауузгъа, бир тёлуден бирси тёлюге кёче, къарыусуз къартны, къарыуу келген жашны да, къолу кючлю аскерчилени, гыржын бурхуну багъасын билген сабанчыланы да къууанч жарыу кюнледе да кёллендириб, таукеллендириб жюрюгенди¹.

¹ «Балкарская народная лирика, Нальчик, 1959», 6—7 бетлери.

Жыйымдыкыгъа кирген жырла тюрлю-тюрлю историялы кезиуледе этилгендиле эм халкъны ол кезиуледе жашауун, аны кюрешин суратлайдыла. Аны себебли, китабдагы жырла да төрт бёломге юлешингендиле.

Биринчи бёломдегиле бек эскидиле: «Апсаты», «Долай», «Эрирей», «Бий-нёгер», «Апсаты» (кийик жанууарланы аллахы) — ол жыр мажюсюлюк кезиудеги жашауну кёргюзтеди. «Апсатыны» кёлюн алыр ючюн, уугъа тебрегенде, уучула жырлагъандыла. «Долай» деген жыр жау чайкыагъанда жырланганды. Анда таулула ийнек сютден жау алыб башлагъанларын билдиреди.

«Эрирей» — деген сабанчыланы жырыды, ол жырыны ындыр басханда жырлагъандыла.

Нарт жырла, жашауну кёргюзтюу халлары, сёзлерини грамматика формалары бла, аладан кечирек жарашдырылгъаннга ушайдыла. Макъамлары ноталагъа салынмагъанлары себебли, нарт жырла бу китабда берилмейдиле.

Китабны экинчи бёломюне халкъны социальна кюрешини эм халкъ кесини туугъан журтун кьоруулагъаныны юсюнден тюрлю-тюрлю жырла киргендиле. «Атабийни жыры», «Бек-Болат», «Къар жауады» д. а. к., жырлада бийле бла къулла айырылгъынчы, кюйсюз заманда керти, жашауда болунган ишлени сыфаты толу бериледи. Ол жырла адамлада къарыулу къарыусузну мал бла тенг этиб сатхан, адамны инсанлыгъын малтагъан, даражасын чёкдюрген, сыйсызландыргъан кезиуню жырларыдыла.

Малкъарлыланы туугъан журтларын ууучларгъа умут этген душманла бла сермешиледе батырланы, жигитлени сыфатларын кёб жырлада кёребиз. Аллай жырла «Аче улу Ачемез», «Татаркъан» дегенча д. а. к. жырладыла. Аллай урушлада, сермешледе ёлген жигитлеге жырлада, жалан да сарналыб къалмай, аланы жигитликлери, таукелликлери, кьоркыа билмегенликлери белгили болады. Кесини халкъы, туугъан журту ючюн жашауун берген жигитни сыфатын халкъ унутмайды, жырында сакълайды.

Жыйымдыкыны уллу жерин суймеклик, кьаргъыш жырла «ийнарла» аладыла. Аллай жырла китабны ючюнчю бёломюнде бериледиле. Вашха жырла бла тенглешдиргенде, аланы асламысы тизилген да кечирек этилгендиле, ол себебден, алыкъын унутулмай, иги сакълангандыла. Ол жырлада да халкъны жашаууну тюрлю-тюрлю затларыны, юйдегини, суймекликни, юйюрню адамларыны халларыны юсюнден айтыладыла.

Бизде аллай жырлагъа «инарла» деб да кьоядыла.

Китабны төртюнчю бёломюнде граждан урушну, Уллу Ата журт урушда совет халкъны немецли ууучлаучулагъа кьажау кюрешгенини кезиулеринде этилген жырладыла.

Жыйымдыкыны ахырында малкъар халкъны тебсеулерини бир кьауумуну макъамлары да берилгендиле.

Жыйымдыкыдагы жырланы барысын да тинтиу, аланы ниет, суратлау магъаналарын кёргюзтюу, алагъа багъа беруу бизни борчубузгъа кирмейди, кереклиси барды деб да айталмайбыз. Аны юсюнден жырла кеслери, аланы магъаналары кимден да иги хапарларыкъдыла.

Малкъар халкъ ёмюрледе кьарачай, кьабарты, дюгер халкъла бла кьоншу болуб жашагъаны себебли, аны культурасында, жашау халында кёб затла ала бла бирге келишедиле. Ол ушашлыкъ жырлада да кёбдю. Жырланы бир кьауумлары ол халкълада да, бизде да жырланадыла.

Бу китабдагы жырланы жыйыуга, сайлаб айырыуга, жарашдырыуга Отаров С. бек уллу кыйын салганды. Малкъар халкъ жырланы жыйыуга Соттаев А., Шахмурзаев С., Холаев А. тири къатышхандыла, ол ишни ала бюгюн да бардырадыла. Ариу, ахшы сёз бла сагъынылыргъа тийишли Отаров Омарды. Аны хайырындан, аны ауазындан жазылыб, китабдагы жырланы макъамларына нотала бериледиле. Ноталаны Хасан Карданов бла Мухадин Балов жазгандыла.

Бу китабны басмадан чыгъарыуда Къабарты-Малкъар илму-излем институт эки борчну толтурады: бири — халкъ жырланы тас этмей сакъламакълыкды, экинчиси — халкъ поэзияны суйгенлеге жырла жыйымдыгы ахшы сауга боллукъду.

А. Бозиев.

I

АПСАТЫ

Умеренно

О - рай - да кю-ньюм-а кыйнат-хын, май къазан-
ла - ны кыйнат-хын; Къыз-ла-рынг-дан сай-лат-
хын. Биз-ге къан-ыр-хым-ла чай-нат-хын.

Орайда кюньюм'а кыйнатхын,
 Май къазанланы кыйнатхын.
 Къызларынгдан сайлатхын,
 Бизге къан ырымла чайнатхын.
 Къошда жашлагъа уа — чоюн эт.
 Уллу жугъутурну союм эт.
 Берсин бизге базыкъ боюнлу.
 Жау кекиртген, семиз союмлу.
 Богъурдакъ кесдиргин челекле,
 Къабыргъасын тешдир элеклей.
 Чынгылла болалла къаласы.
 Бийикде болады баласы.
 Аны къаласы темир эшикли,
 Аны баласы алтын бешикли,
 Алтын билезикле юздюрگون.
 Жугъутурну жухдан жюздюрگون!
 Танг болады, жашла, туругъуз!
 Ажаллыгъа сауут буругъуз.
 Ажаллынг тюбесин аллыма,
 Бермегин сен душман къаллыма.
 Сындыртхын ауур'а санларын.
 Бюркюб чыгъарт ёбке къанларын.
 Барды къулакъ сайын малларынг.
 Берир малынгы бергин хайда!
 Бермез малынгы кери айда.
 Мараучу болур танг тауугъу.

Мараучуну болур ол зауугъу.
Мараучудан сейир жан болмаз.
Сау кечелени юйюнде къонмаз.
Темир боюнсасы бойнунда.
Кюйген гыржын кесек къойнунда.
Жолу — ташлы къулакъ, тар сызгъа.
Ючню-тёртню бергин бир ызгъа.
Беш бутакълы тийсин алтаугъа,
Териси да тасма, жантаугъа.
Болур таула башы бир кириш,
Хар кимге да этме тенг юлюш!
Къарелдиси болсун жар кирик.
Къарын жауу акъсын къар кирик.
Аны къарнын къаргъа тѣкдюрсюн.
Ючюн-тёртюн бирге чѣкдюрсюн.
Улакълары болур къазан баш.
Аллыбызгъа келсин тогъайбаш.
Эй, жашла, танг атад, барайыкъ.
Тогъайбашладан юлюш алайыкъ.
Къошда жашланы ол къууанчы,
Ныгъышда къартланы жубанчы.
Орайда кюнюм сен ойнатхын.
Къошда май къазанла къайнатхын.
Къулакъ сайын кѣб мал жайлатхын.
Кѣб малынгдан бизге сайлатхын.
Кетиб барад жугъутур ызы.
Апсатыны сарычач къызы.
Бизге онг болду басхан ызы.
Болур тау къызлары гошала.
Эчкиге жугъутур къошарла.
Жугъутурунг чиракъ къулакълы.
Эчкилеринг эгиз улакълы.
Эгиз улакъладан тигим эт.
Сени берир кюнюнг — сют кирик.
Бермез кюнюнг — этер ит кирик.
Бизге улакъланы ызлатхын,
Мыйыкълагъа ич жау бузлатхын.
Орайда кюнюм, сен жарагъын.
Тогъайбашланы кѣб жорагъын.
Апсатыны кѣбдю къызлары.
Берир болса, барды ызлары.

4

БИЙНЁГЕР

Умеренно

Ге-жох у-лу да ол жи-гит туу-гъанбий-нё-гер.

Эр-ле и-чин-де да мах-талыб кел-ген ба-тыр эд.

Гежох улу да — ол жигит туугъан Бийнёгер
Эрле ичинде да махталыб келген батыред.

Къарындашынг Омар ол ит ауруудан ауруйду.
Анга жарарыкъ ол акъ маралны сютюдю.

Аны тутарыкъ ана къарындашынгы итиди.
Бийнёгер барды да ана къарындашына ит тилей.

Ана къарындашлары къыздан туугъанча кёрмелле.
Ала Бийнёгерге ит кючюклерин бермелле.

Санга ит бермеген, ити кибик ит болсун.
Да ол кеси да Бийнёгер кибик тюб болсун.

Ызы бла бардым Къубадийлагъа ит тилей.
Ала бермеселе, да не мадар болсун дей.

Къубадийлары уа бир къонакъ кибик кёрдюле.
Манга тутдула да эгер итлерин бердиле.

Быллай кюн келсин'а мени сюймеген къанлыма.
Юч аякълы бир кийик чыкъды аллыма.

Эки аягъындан'а ючюнчюсю бек бийик.
Эки мюйюзю уа, этге чанчылгъан шиш кибик.

Энди ол кийикни сюре, ызлай тебрeдим,
Уллу Бахсанны къар тауларына ёрледим.

Бахсан таулада мен кийигими эследим.
Армау болуб'а мен иги кесек сирелдим.

Арыб, талыб'а сагъышха батыб олтурдум.
Уучу башлыгъымы къар жуммакладан толтурдум.

Акъылымы да узакъгъа атыб ташладым.
Ол къар жуммакладан басхычла этиб башладым.

Ёрлеб чыкъгъанем ол къыйын тауну башына.
Мудахлыкъ келди да Гежох улуну жанына.

Къарадым, къарадым, мен кийигими кёрмедим.
Дагъыда бироз баргъандан сора эследим.

Сора кийикге мен былай айтыб соргъанем:
— Эй, тамаша, жашырмай айтчы, сен кимсе?

Керти да сен шайтанмыса, не да жинмисе?
«Мен,— деген эди ол,— шайтан да, жин да
туйюлме.

Апсатыны къызы Фатимат деген ма менме.
Ашадынг, ичдинг да сен этибизден тоймадынг.

Къая ыранда да сен бизге жашау къоймадынг.
Алай болса да, мен санга алгъыш этейим:

Тёбен жанынг бир тенгиз болсун, терк болсун.
Огъары жанынг'а бек бийик болсун, кёк болсун.

Эки кюндеш жин бир бирин кёрмез бек болсун.
Ма аны ичинде уа жашар кюнюнг кёб болсун!

Ай, мен тубедим шайтанча бир кийикге.
Сюре кетиб'а чыкъгъанем чынгыл бийикге.

Таб ол айтханча тёбен жаным терк болду.
Огъары жаным'а бийик чынгыл кёк болду.

Ма ол ыранда да жашар кюнюм кёб болду.
Кийигими этген къаргъышы къабыл болду.

Ол тар ыранда мен онбеш кюнню жашадым.
Билек шаугютлерими уа жыртыб ашадым.

Уучу ит нёгерим манга къараб юргенде,
Тар къая ыранда къыйынлыкъланы кёргенде,

Бут чабакъларымдан кесиб ма итге ашатдым.
Кесим бла бирге онбеш кюнню да жашатдым.

Омар къарындашым бир аман тюш кёргенед,
Да, быллай ишлени болурун ол билгенед.

Да, сиз къарагъыз Омарны кѳрген тюшюне:
Ол излей баргъанды ма Бийнѳгерни юсюне.

Къарындашы Омар Бийнѳгерни тас этди.
Оналты кюнден ауруу юсюне келди.

— Къарындашым, бу аман кюн санга нек келди?
Ол ыранлагъа къуш да кирмейди, тюш! — деди.

Бийнѳгерни энди къолундан жукъ келмейди,
Ол бекленгенди да, этер амалын билмейди.

Ауруулу Омар Холамгъа къуугъун этди,
Малкъар, Чегем, Бахсан да къалмайын жетди.

Ала, тик ыранда ма Бийнѳгерни кѳрдюле,
Болушлукъ эталмай, ызларына кетдиле.

Къарындашы — Омар, туурасындан'а кетмейди,
Не тилесе да, Бийнѳгер айтханын этмейди.

Омар деди: — Энди ызыма къайтайым,
Тюшмесенг да, санга этерими айтайым:

Тамата къызынгы кюн чыкъгъаннга сатарма,
Кичи къызынгы уа кюн батханнга атарма.

— Омар! — деди, — Сени сѳзлеринги билеме.
Аланы айтыб, сен менден жукъ да табмайса.

Бабугентде барды мени бир тос къатыным.
Аны кѳрсем, бар эди бек кѳб айтыр затым.

Бийнѳгерни тилегин Омар бек къабыл кѳрдю.
Тос къатынына барыб, хапарын билдирди.

Къабартыда келиним, сен турсанг'а ѳрге!
Бийнѳгер тосунг хазырды кѳрге кирирге.

Тос къатыны турду, танга дери хант этди.
— Бийнѳгер ѳлген жерде ѳлюрме, — деб кетди.

Мычымай тебреди, эки бутун ат этиб.
Жилай-жилай барад, кѳлек аллын кѳл этиб.

Бутларына эки къолун да къамчи этди.
Терлеб, кюйюб, Бийнѳгер тосуна ол жетди.

— Юялмасам, санга жетер эди билегим.
Къабыл болсун бюгюн'а ма санга этген тилегим.

Мен кесим тикген акъ кёлегинг юсюнгде.
Сен къалай тюшгенсе уу ыраннга бу кюнде.

Ол акъ кёлегинги ма кёзлеринге чырмачы.
Алтынлынгы да учундан тутуб быргъачы.

Айтханыма угъай деме да, сен тынгылачы.
Мен тикген кёлекни кёзлеринге да чулгъачы.

Ол айтханлай этди да, ырандан секирди.
Мычымайын'а бир къан хыртдыкла кекирди.

Мындан чыкъгъан эди жигит, темир ыргъакълай.
Андан'а энди ол чулгъаныб жюн гулмаклай.

Жансыз кекели тюшдю тосуну аллына.
Олсагъат тосу да къыбтысын урду къарнына.

ДОЛАЙ

Подвижно

Ой, до-лай, до-лай, до-лай, был-кзы-лдай

Ой, ой,

Ий-нек-ле ке-лел-ле Чер-кес жыл-кзы-лай

ой

Ой, ой, ой

Эч-ки-ле ке-лел-ле акъ-гъан чыр-пы-лай.

Ой, ой, ой.

Ой, долай, долай, долай былкзылдай, ой,
Ийнекле келелле черкес жылкзылай, ой,
Эчкиле келелле акъгъан чырпылай, ой,
Ийнекле аллында келген къара ийнек,
Ол къара ийнекни къалын жууурту, ой,
Эчкиле аллында келген сары эчки, ой,
Ол сары эчкини болур гыбыты, ой,
Ой, долай, долай, долай долдургъан, ой.
Уллу сары гоббан майла алдыргъан, ой,
Таматабызны аллына салдыргъан,
Сюрюучюлени къууанчха къалдыргъан,
Таматабыз къош-къош тигим къабдырыр,
Мени айтханына женгил чабдырыр.
Мен айтханына женгил чабмасам,
Бутларыма сайры чыбыкъ тартдырыр.
Ой, бола эсенг, жаным, бол гыбыт, ой,
Болмай эсенг, бучхагъынгы тешелле.
Сени да эки къулагъынгы кеселле,
Экисин да бир бирине тагъалла,

Тюблеринден отну кызыу жагъалла.
Таукел уруб, тыкбыр-тыкбыр этдирсин.
Сюрюучюлеге юлюшле жетдирсин,
Ичингдеги къара ийнекни майыды.
Тышындагы сары эчкини гыбыты.
Ой, долай, долай, долай, май долай, ой,
Ойра, кыакыракъда, жаным, кыаз ойнай, ой.
Сары кыамишде уа турна кычырыр, ой,
Жигит улан ахшы кыызгъа ычхыныр, ой.
Экисини ичиндегин ким билир? ой,
Аны уа бешигдеги сабий билир, ой.
Анасыны сыры болур кызында, ой,
Атасыны сыры болур жашында, ой,
Ой, долай, атагъа ахшы жаш тууса, ой,
Ол'а, жаным, кыула тюзде бау этер, ой,
Ол'а аны ичин толу этер, ой,
Сора, жаным, аман улан тууса уа, ой,
Атасындан кыалгъан малны жокъ этер, ой,
Малчысына юйде аман бийчени, ой,
Амандан болсун аны ёлюмю, ой.
Эбзе кендир болсун аны кебини, ой,
Сабий тойдурмасын аны желини, ой.
Сюрюучюсюне иги ой бийчени, ой,
Табаннга жетсин мизере жаулугъу, ой.
Узакъ болсун сюйгенини саулугъу, ой.
Чач баулары табанына тирелсин, ой.
Юсюне да жаш келинле сюелсин, ой,
Игиден болсун аллайны ёмюрю, ой,
Чий дарийден болсун аны кебини, ой.

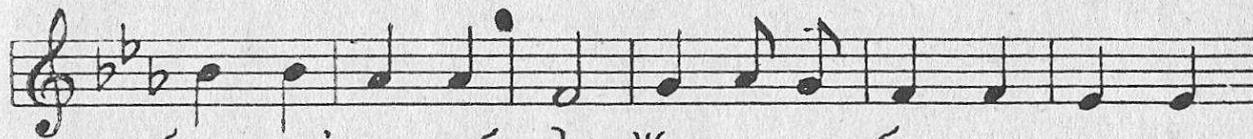
④

ЭРИРЕЙ

Умеренно

Ой, э-ри-рей де-ген кьу-уат-ды. Жар-лы-гъа

бер-ген'а су-уаб - ды. Жар-лы-гъа бер-ген жан ю-

чюн. Бай-гъа бер-ген'а мал ю - чюн.

Ой, эрирей деген кьууатды.
 Жарлыгъа берген'а сууабды.
 Жарлыгъа берген жан ючюн,
 Байгъа берген'а — мал ючюн.

Ой, байла санга кёр ёгюз.
 Эрирей бла батсын кюнлюбюз.
 Эрирей айтылыр эл бла,
 Кире¹ сууртхан жел бла.

Ой, жаным, кёзюм тууарла,
 Была насыблыгъа тууарла.
 Желин толтуруб келирле,
 Челек толу сют берирле.

Ой, ындыр баса, терлегиз,
 Талчыгъыб жатсын биригиз,
 Насыбдан толсун юйюгюз,
 Иш бла батсын кюнюгюз.

Танг атханлай, терк турурла,
 Ишлерге кюнню бурурла,
 Курт орунлада отларла.
 Ышнырла эте жатарла.

Къызны белкъауун эр алмаз,
 Алгъан этсе да, кёл салмаз.
 Урунмагъан ындыр салмаз,
 Гоппан боза ичиб тоймаз.

¹ Кире — мирзеу.

Туругъуз, жашла, танг атад.
Ой, ындыр баса, кюн батад.
Ындыргъа кюлте салайыкъ,
Тюшге эки салма алайыкъ.

БЕШИК ЖЫР

Умеренно

5

Жукъ-ла кёз гин-жи-чи-гим, сен жу-кьу-гъа кет-се-н'га.

Тат-лы тюш-ле кё-ре, кю-ле, и-ши-ме бош эт-се н'га

Жукъла, кёз гинжичигим,
Сен жукъугъа кетсенг'а.
Татлы тюшле кёре, кюле,
Ишиме бош этсенг'а.

Бёллау-бёллау эт, кюнюм,
Къатын алыб кёрейим.
Сен аурума, бауурчугъум,
Сен жаша, мен ёлейим.

кунданчакта кёрейим.

Кёзчюклеринг нюр жана,
Ёсюб, жүрюб кетерсе.
Тау жигити болуб, мени
Жумушуму этерсе.

Алма терек тубюнде,
Суу тауушха тынгылай,
Тынч-тынч жукълаб къалчы, кёзюм,
Мен да бешик жыр жырлай.

Жукъу саулукъ береди,
Жукъла, алтын тауугъум.
Жукълаб турсанг, эркелерме,
Сенсе жашау зауугъум.

БАСМА

БЕШИК ЖЫР

Умеренно

Жукъ-лар за-ма-нынг бол-гъан-ды, ба - лам. Бе-шик - чи - ги -

нге бё-ле-йим. Бел-лау ба-лам, бел-лау эт, жан-чыкъ,

мен се-ни ю-чюн ё-ле-йим.

Жукълар заманынг болгъанд, балам,
Бешикчигинге бёлейим.
Белляу, балам, белляу эт, жанчыкъ,
Мен сени ючюн ёлейим.

Бёллау эт, кюнюм, бёллау-бёллау эт,
Жукъудан иги тойгъунчу.
Ана эмчегим аузунгдад, балам,
Сени жукълатыб кьойгъунчу.

Ананг бешикни тебретед, кюнюм,
Атанг'а кьошха кетгенди.
Жукълаб кьал энди, кьалкьыб кьал, балам,
Жукълар кезиуюнг жетгенди.

Кёзюнге кьараб тоймайма, балам,
Ауруучугъунгу алайым.
Юй жумушлагъа кьараргъа бир кьой,
Санга кьор болуб кьалайым.

Эки кёзюнг атанга ушайла,
Атангы кёгюрчюнчюю.
Уллу болсанг, атанга жарарса,
Жукъла анангы кюнчюю.

Сен Москвада окъурса, балам,
Таулагъа инженер болурча.
Ата-ананга кьаты ишлеб,
Халкьынга жашау кьурурча.

Арисей ичине барырса, жанчыкъ,
Орус адетни кёрюрсе.
Уллу илмулу болурса, балам,
— Халкьынга асыу берирсе.

АТАБИЙНИ ЖЫРЫ

Медленно

А - бай - ла - ры кан - лы кы - ла иш - лей - ле э - э -
Хар ке - че - ден кы - сыр ий - нек со - ял - ла.

Абайлары кыанлы кыала ишлейле, э-э,
Хар кечеден кыысыр ийнек соялла.
Боюн жигин Атабийге кыоялла.
«Ашайма да, жабыллыкъ тиш эзмейди,
Ашамасам, аман кыарным тэзмейди».
Сокыур Атабий темирчиге келгенди.
«Манга бичакъ ишле»,— деб тилегенди.
«Абайладан ызмысыз ишлемем» деди.
Барыб, Абайладан ызмы тиледи.
Абайлары анга ызмы бердиле.
«Нек ишлемейд? Бар! Ишлесин!» деди.
Кыолу бла сюрте кыырау кэзлерин,
Келиб, айтды, темирчиге сэзлерин.
Темирчи да анга ишлерме деди.
Алай энди темир, кэмюр таб деди.
Багушлада табды сыныкъ темирни.
Адамладан тилеб алды кэмюрню.
Темирчини гюрбежисине элтди.
Темирчи да бир иги бичакъ этди.
Бичакъ келди Атабийни кыолуна,
Жютю билеб салды сора кыойнуна.
Жарлы Атабий сокыур болду бушуудан.
Ол бичакъны ишлетгенди ачыудан:
Атабийни эки кыызы бар эди.
Экисича элде ариу аз эди.
Абайлары аман оноу алдыла.
Сокыур Атабийге бушуу салдыла.
Эки кыызыны бирча сатыб жойдула.
Ариу Сырманы тау артында кыойдула.
Ачыкъ сюелирге жетмед кыарыуу.

Къан алыргъа къайнай эди сарыуу.
Темирчиден тилеб бичакъ ишлетди.
Жютю билеб, къан алыргъа ант этди.
Абайлада эки улан бар элле.
Ала басхан жерле къызыл къан элле.
Ала къуллерын маллача саталла.
Омакъ болуб, кюнден сыра тарталла.
Жатхан жерлерин Атабий билгенди.
Кече арада юслерине киргенди.
Кёзю къырау, шыхыртха уа игиди.
Къызгъан жүрек къан алыргъа тириди.
Эки улан жукълайла хурулдашыб.
Атабий да къысылады ашыгъыб.
Бичакъ бла тартды богъурдакъларын,
«Энди ичигиз, къызларымы хакъларын!»
Къызгъан жүрек этер борчун толтурду.
Таукел келиб, эски юйюнде олтурду.
Ёлеме деб Атабий чырт къоркъмады.
Батыр турду, башын эниш тутмады.
Эртденликде ёлюклени кёрдюле.
«Аха, бу нед, ким ёлтюрдю?» дедиле.
Халкъ жыйылды Абайланы жиляугъа,
Къырау Атабий да келди сарнаугъа.
Къул Атабий, сёзню узакъ ашырмай,
Этген ишин айтды, къоркъмай,

жашырмай,

— Башха адамны жокъду мында

хатасы,—

Деди,— менме бу къайгъыны атасы.

Эки къызымы да ала сатдыла.

Сыра алыб, багъаларын тартдыла,—

Деди,— энди жазаларын табдыла.

Абайлары эки эмилик сайлалла,

Атабийни экисине байлалла.

Эмиликле юркуюб эки юздюле.

Къалгъан къулла да бу жырны тиздиле.

БЕКБОЛАТНЫ ЖЫРЫ

Умеренно

8

Шакъ-ман-ла-ры хо-лам эл-де жа-шай-ла.

Жар-лы халкъ-ны кьой э-тин-лей а-шай-ла.

Шакъманлары Холам элде жашайла,
 Жарлы халкъны кьой этинлей ашайла.
 Инжителле, къаныбыздан тоймайла.
 Адамланы намысы бла ойнайла.
 Мал семизин сарыуекча жуталла,
 Арбаз толу къарауашла туталла.
 Мал иймейле кышлыкълада къауданнга.
 Жибермейле элде жангыз шауданнга.
 Келинлени ал кечеде марайла,
 Бёрюлеча келин отоугъа къарайла.
 Бий Омарды Шакъманланы башлары,
 Жарлылагъа туююледи къашлары.
 Къул жигити кючлю болад, бек болад.
 Аллай жигит-Махийланы Бекболат.
 Акъ-къолда бир тау жугъутур макъырад.
 Омарны Бекболат уугъа чакъырад.
 Таугъа элтди туураладан къараргъа,
 Къая ыранда жугъутурла мараргъа.
 Ыранда барды тогъай-башлы жугъутур.
 — Мен къарайым, — деди, — сен'а бугъуб тур.
 Жугъутурла таб жаталла мараргъа,
 Омар! Кезиу сенид, — деди, — къараргъа.
 Омар къараб, жугъутурла кёрмеди.
 Бекболат'а арт жанындан сермеди.
 Хыны тюртюб, Акъ — къаядан ташлады.
 Кеси аллына былай айтыб башлады:
 «Акъ — къаябыз жугъутурлу, текели.
 Къаяда къалды Омар бийни кекели.

Мен къарайма къая башы туурадан,
Энди ичербиз сен бермеучю сууладан.
Сюйгенлеринг жүрек ауруу алсынла,
Душманларынг рахатланыб кълсынла.
Тынчлыкъ болсун Холам элни жашына.
Бушуу салдым Шакъманланы башына.
Жюрегибиз ахыр кызыб от болду.
Кётлек Омар Холам элден жокъ болду.

БЕКБОЛАТНЫ ЖЫРЫ

Эпически

9

А-лай-да бол-са да, ой Ма-хий-ла-ны ой, Бек-
 бо-лат, ой. А-лай бек бит-ген-ди Хо-лам а-
 гъач-ны ой, кё-ге-ти ой.

Алай да болса да, ой, Махийланы, ой, Бекболат, ой.
 Алай бек битгенди Холам агъачны, ой, көгети, ой.
 Бий Омар болгъанды жаш келинлени, ой, ёлети, ой.
 Алай къул жигити къаты болады, ой, бек болад, ой.
 Ой, аллай жигит'а — ол Махийланы, ой, Бекболат, ой.
 «Ой, Акъ-къаяда да мен токълуланы, ой, кютейем, ой,
 Ой, Акъ-къаяда да, мен кёб жугьутур, ой, кёргенем, ой.
 Кел, Омар, бюгюн биз' Акъ-къаягъа, ой, барайыкъ, ой.
 Ала азыкъларын'а ол къолларына, ой, алдыла, ой.
 Алайдан ёрлеб'а ол Акъ-къаягъа, ой, бардыла, ой.
 Омар бийден Бекболат кийиклени, ой, жашырды, ой.
 Артындан тюртюб'а ол Акъ-къаядан, ой, ашырды, ой.
 Ой, Акъ-къаяда ол артиш терек, ой, кёб болур, ой.
 Холам жарлысы да ол бий Омардан, ой, бир солур, ой.
 Ой, Бекболат эди ол кийиклеге, ой, къараучу.
 Бий Омар болгъанды жаш келинлени, ой, мараучу.
 Уугъа чыкъгъаненг'а ол кийиклеге, ой, буулагъа, ой.
 Эркин этмей эди ол жерден чыкъгъан, ой, суулагъа.
 Ой, энди Омар'а ол кийиклеге ол къарамаз, ой.
 Жаш келинлени да ал кечелерин, ой, марамаз'а, ой.
 Ой, Акъ-къаяды да ол жугьутурлу, ой, текели, ой.
 Къаяда къалгъанды ол Омар бийни, ой, кекели.

КЪАР ЖАУАДЫ

Подвижно

10

Къар жа-уа-ды, бо-ран-ды. Хан-ны не-си къо-рай-ды?

То - ха - на - да жа - та - ды, ма - лын ба - гъа са - та - ды.

Къар жауады, боранды.

1 Ханны неси къорайды?

Тоханада жатады,

Малын багъа сатады.

2 Къуу тешекге батады.

Кюню къайгъысыз батады.

Тангы ашыкъмай атады.

Къатыны ача санайды.

Тегерекге эриниб къарайды,

Жашауу аны алайды.

3 Къызы чачын тарайды,

Бай жашлагъа къарайды.

Жашы эсириб ауады.

Къар'а тынмай жауады.

Къул къалтырай эшикде,

Сабийин бөлей бешикде.

4 Къул юйюнде от этмей,

Ашаргъа ашы жетмей,

Юсюнден къыйынлыкъ кетмей.

Жылкычысы тюзде бузлай,

Суучусу ачдан жилияй,

Жашайдыла ала былай.

Разы эталмай ханларын,

Ишлеселе да аямай жанларын,

Ауруулу этиб санларын,

Сууукъ да бузуб къанларын.

Аланы адамгъа санамайды,

Хан алагъа къарамайды.

5 Жукъ айтыргъа жарамайды.

Айтсала да, унамайды.

Ханны бир да къайгъысы жокъ,

Юсю омакъ, къарны токъ.

АЗАТЛЫКЪ ЖЫР

Сдержанно

11

Тё-ше-ги-биз таш-дан бол-ду, нар бол - ду,
 жуур-гъа-ны-быз кёк-ден акъ-гъан къар бол - ду, Эй!
 ду-ни-я - биз къа-быр ки-бик тар бол - ду
 Для окончания
 о о о о тар бол - ду.

Тёшегибиз ташдан болду, нар болду.
 Жуургъаныбыз кёкден акъгъан къар болду,
 Эй, дуньябыз къабыр кибик тар болду.

Ой, кебинсиз къалгъан жарлы ёлюле,
 Кетедиле бу дуньягъа термиле,
 Кёз къабларын къанатлыла кемире.

Аналагъа бугъоу-сынжыр салалла,
 Жашларыбыз къазауатха баралла.
 Жарлы анала жилий-жилий къалалла.

Дуньябыз къарангыды, туманды,
 Биз бир бирни бек тутайыкъ кьолундан.
 Эркин болурбуз ит падчахны зорундан.

Халкъ блады халкъ батырны къарыуу.
 Залимликге къайнаб чабад сарыуу.
 Кёз жуммайын таукелд аны барыуу.

Къыйынд, жашла, жаугъа барыр жолубуз,
 От жандырсын падчахлыкъгъа кьолубуз.
 Аны ууатсакъ эркин болуб, солурбуз.

ШЫРДАН БЛА ЖЁНГЕР

Умеренно 12

Ой, ха-рам Жё-нгер дей ди, ит жё-нгер,

А - хы - рат - да къя - ра то - нгуз кют. жё нгер.

Ой, харам Жёнгер, дейди, ит Жёнгер,
Ахыратда къара тонгузла кют, Жёнгер.

Кюндюз болса, багушлада жатады.
Кече болса, бешкъарышла сатады.

Шырдан салыб Жёнгерге келгенди.
Шырдан алай айтыб энди сёлешди:

— Жёнгер, кишилигинги мен билеме,
Кюндюз болса, багушлада жатаса.

Кече болса, бешкъарышла сатаса.
Жанынга жарар ат'а табмайса.

— Шырдан, аны сен'а керти айтаса.
Жаныма жарагъан ат'а табмайма.

Анга, Шырдан, биз амал этейик!
— Анга этеригинг, Жёнгер, алайды,

Индилада барды ариу бир акъ ат.
Кёкню баргъан — ол акъ атны жетмейди.

Жерни баргъан аны бир да жетмейди,
Ол тогъуз къанжалбаш юйню ичиндед.

Тогъуз къара кирит аны аллында,
Тогъуз шкокчу да аны жанында.

Тогъуз ит да ол акъ атны сакълайды,
Тогъуз гугурук да аны сакълайды.

— Шырдан, айт сен энди анга не амал?
Мен акъ атны къалай бла урлайым?

— Анга этеригинг, Жёнгер, алайды:
Тауукълагъа сен'а тары ала бар.

Тогъуз итге тогъуз тауукъ баш берсенг,
Къуйрукъларын булгъаб, ала тохтарла.

Итле юрмей, санга адам юянмаз...
— Киритлеге, Шырдан, не амал этейик?

— Алагъа этеригинг, Жёнгер, алайды:
Ол сени эгечинг — ариу Агунда,

Агунда Индилада къатынды,
Ачхычлары Агунданы къолунда.

Салыб Агундагъа, Жёнгер, сен барсанг,
Баш-тёбен жатыб анда тохтасанг,

Анга айтырынгы кесинг билirse.
Салыб Жёнгер Агундагъа баргъанды.

Баш-тёбен жатыб, аллында тохтагъанд.
Агунда аны къатына келгенди.

— Санга бюгюн, жаным, Жёнгер не болду?
Сен былай мудах болуб нек тураса?

Ачмыса сен, аурууунгу алайым?
Сууукъму болгъанса? Къорунг болайым.

— Ач туйюлме, не да сууукъ туйюлме.
Кюндюз болса, багушлада жатама.

Кече болса, бешкъарышла сатама.
Багъаларын алыб санга келеме.

Жаныма жарагъан ат'а табмайма.
Индилада барды ариу бир акъ ат.

Бауну ачхычлары сени кьолунгда.
Аны менден жашырыб'а тураса.

Эгечим, мен аны ючюн мудахма...—
Агунда уа сыйыт этиб башлагъанд.

— Къарындашым, аны санга ким айтды?
Аны ючюн, жаным, сени жоярла,

Ызынгдан мени жилата кьоярла.
Алай, Женгер ачхычланы алгъанды.

Кечелени бир заманы болгъанда.
Акъ ат болгъан жерге Жёнгер ычхыннганд.

Акъ атны алтын гулласы аллында,
Кийиз къамчиси да аны жанында.

Иери тагъылыб турад быкъыгъа.
Акъ атха Жёнгер иер салгъанды.

Атха миниб, ол жолуна чыкъгъанды.
Алайлай окъ жетиб, атдан жыкъгъанды.

ЧЮЕЛДИ

Свободно

13

Бо-ра-кѡа кѡа-ла-дан чы-кѡгъан-ды ал-ты ат-лы ой -

ра... И-чер бол-санг а-ра-кѡы-дан бал тат-лы

Ой-ра о-рай-да, эй, хей, ой-ра ос... си

о-рай-да.

Боракѡа кѡаладан чыкѡгъанды алты атлы ойра,
Ичер болсанг, аракѡыдан бал татлы ойра
Орайда, эй, хей ойра осси орайда.

Ала ура, тарта, бере кетдиле, ойра,
Жол жанында кѡойчу кѡошха жетдиле, ойра,
Орайда, эй-хей ойра, осси орайда.

— Эй, ахшы улан, мал кѡб болсун, — дедиле, ойра,
Чюелдини юйюн юйрет, — дедиле, ойра,
Орайда, эй, хей ойра, осси орайда.

Чюелди уа жылкѡы кѡошха кетгенди, ойра,
Андан бери юч-тѡрт кюн да ѡтгенди, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Тайларына жетей тамгѡа салалла, ойра,
Сиз барсагъыз кѡонакѡ этиб алалла, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ала анда кѡара сыра ичелле, ойра,
Кѡаракѡулакѡ акѡ ѡгюзле кеселле, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Эй, кѡонакѡла, сиз барсагъыз юйюне, ойра,
Кѡарт атасы Жанхуж болур юйюнде, ойра
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Къарт болса да кёбно кёрген кишиди, ойра,
Къонакъланы сыйлы кёрген ишиди, ойра
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ала тартыб къарт Жанхужгъа бардыла, ойра,
Сыйлы кёрюб, къонакъбайгъа алдыла, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Юч кюн, юч кечени къонакъ болдула, ойра,
Къонакъ юйде рахатланыб турдула, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Тёртюнчю кюн юйге Чюелди келди, ойра.
Къонакълагъа барыб хош-келди берди, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ызы бла аш-суу алыб киргенди, ойра.
— Къонакъ болжалны ашырдыгъыз, — дегенди,
ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Къонакъларым, къонакълыкъдан озгъансыз, ойра.
Сиз да юйдегиден бири болгъансыз, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Не айланасыз, не жюрюйсюз, айтыгъыз, ойра,
Не иш бла келгенсиз, айыргыгъыз, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

— Жумушубуз олду, санга келгенбиз, ойра,
Жортууулгъа келиринги суйгенбиз, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Биз кесибиз барыр жолну билмейбиз, ойра,
Сен болмайын барыргъа да суймейбиз, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

— Сыйлы къонакъларым, мени жанларым, ойра
Бу жол мени талпынмайла санларым, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Минг байталгъа быйыл ажир къошханма, ойра.
Минг къочхарны къойлагъа бошлагъанма, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Мал суйсегиз, мен сизге мал берейим, ойра.
Жесир суйсегиз, жесирле берейим, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

— Эй, Чюелди! Бюгюн байлыкъ санасакъ, ойра.
Ол сѣзню биз бюгюн арагъа салсакъ, ойра.

Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Жай узуну жюзлеб къозу кесебиз, ойра,
Кюз биченде бирер геммеш кесебиз, ойра.

Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Санга мал, жесир да деб келмегенбиз, ойра.
Жортууулгъа жол юйрет деб келгенбиз, ойра.

Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

— Ахшы. Атам Жанхужгъа бир барайым, ойра.
Аны айтханына да бир къарайым, ойра.

Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Барыб, атасыны юсюне кирди, ойра,
Къонакъланы сѣзюн анга билдирди, ойра.

Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

— Балам, бу жол барырынгы суймейме, ойра.
Барсанг да сау келирмисе, билмейме, ойра.

Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Болса да, бар, аман жандан бет ахшы, ойра,
Аллах айтханны кѣрюрсе, ол ахшы, ойра.

Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Мен кийиучю кѣк чебгенни киерсе, ойра,
Мен миниучю туу байталгъа минерсе, ойра.

Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Чюелди да къонакълагъа къайтды, ойра.
Атасыны сѣзюн алагъа айтды, ойра.

Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

— Къонакъларым, — деди, биз атланабыз, ойра,
Узакъ жерлеге жортууул салабыз, ойра.

Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Мен да жолгъа кесими хазырлайым, ойра.
Сизге да бир этер иш буюрайым, ойра.

Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Экеуленни жылкъылагъа ийдиле, ойра.
Туу байталны алыб келигиз делле, ойра.

Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Бири болур Улузгъу улу Огъурлу, ойра,
Бири Хан улу Къасболат озгъурлу, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Чюелди алагъа къараб сѣлешди, ойра,
— Бизни бу жолубуз болурдан болса, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Сиз кесигиз жол жорукъну билмейсиз, ойра,
Киши айтханнга уа акъыл иймейсиз, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

— Ай, Чюелди! Сен ёлмегин, — дедиле, ойра, —
Къууб тутмагъанбыз, — деб ант этдиле, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

— Бизни кѳргенлей жюгеннге келгенди, ойра,
Терк келгенбиз, жауун да жибитгенди, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ол кече да Чюелдиде къалдыла, ойра,
Эртденликде атлагъа жер салдыла, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Юч кюн, юч кечени барлыкъ жолларын, ойра,
Юйретиб, ол тутхан эди къолларын, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Тѳртюнчю кюн атланганед Чюелди, ойра,
Тюшге ызларындан жетиб сюелди, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ала энди жорта, чаба кетдиле, ойра,
Баранникни къабагъына жетдиле, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

— А, къонакъла, муратыгъыз нед! — деди, ойра,
Сюрлюгюгюз жылкъымед, жесирлемеди? ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

— Угъай, — делле, — жылкъы керек туююдю,
Муратыбыз, жесир алыб сюрюудю, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

— Алай эсе, аллыбызда къабакъ бард, ойра,
Ол къабакъны жангыз бир къафусу бард, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ол Къафуда къалауурла туралла, ойра,
Чыпчыкъ ётсе, тюз кёзюнден уралла, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ала, къоркъуб, окъдан кёзню жуммайла, ойра,
Ала бизни кёрюб, саулай кёймайла, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ол аланы элни артына элтди, ойра,
— Ма былайны уругъуз,— деб кёл этди, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Атла бла чабыб, уруб кёрдюле, ойра,
Ала жукъ да эталмай, сирелдиле, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Чюелди уа сынаб тургъанд аланы, ойра,
— Мен да бир урайым,— деди,— къаланы, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Туу байталны къанатландырыб жетди, ойра,
Къафуну чириген чалманча этди, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Юсю бла ары-бери юч ётдю, ойра,
Къонакъларын ол къалагъа тюзетди, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ала энди Баранникге кирдиле, ойра,
Кече эди, тонаугъа бек сингдиле, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ала ат жауурлукъларын ташлалла, ойра,
Жибек жууургъанла алыб башлалла, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ызы бла экишер жесир сайлалла, ойра,
Аланы да артмакълагъа байлалла, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Жесирлени алыб, жолгъа тебрелле, ойра,
Ол кечеде къоркъуу бир да кёрмелле, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Кёз туурада бир атлыча болалла, ойра,
Ташада уа чабыб бёркле алалла, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Баранник ханны бар эди кьойчусу, ойра,
Ол'а болур сора уста тойчусу, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ол аланы кьараб жолда кьргенди, ойра,
Бир хатагъа келгенлерин билгенди, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ол аланы барыб, ханнга билдирди, ойра,
— Мен алагъа гурушхалыма, — деди, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

— Ахшы улан, кьалай кьрдюнг? — деб сорду, ойра,
Кьалай бара элле, сора не болду? ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

— Кёз туурада бир атлыча болалла, ойра,
Ташада илишан атыб, бёрк алалла, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

— Аха, — деди, — алалла элге чабханла, ойра,
Кече жесирлени урлаб кьачханла, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Хан аскерин жыйыб, жолгъа тюзетди, ойра,
— Ёлтюрюгюз, ёлмегиз, — деб кёл этди, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Аскерине башчы сокъур Шидакъды, ойра,
Жаугъа жетсе, ол шибиля тиякъды, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Кьонакъланы жесирле бла жиберди, ойра,
Кеси ызларындан барад Чюелди, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ызларындан аскер кьуууб келеди, ойра,
Энди Чюелди да аны биледи, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ызыбыздан аскер сюред демеди, ойра
Нёгерлерин кьоркьутургъа суймеди, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

(Артыбыздан жауун шулпу жетеди, ойра,
Кьымылдагъыз, жибимейик) дегенди, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Улузгъур улу болур анда Огъурлу, ойра,
Чюелдиге былай айтыб бурулду:

Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

— Къуру да сен батырлыкъны суймечи, ойра,
Кесинг артда, бизни алгъа иймечи, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Сен алгъа ёт, мен артда бир барайым, ойра,
Душман келсе,— деди,— мен да къарайым, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

— Эй, Огъурлу, кёремисе ол келгенни, ойра,
Олду,— деди,— келтирген ма бу желни,— ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Мычымайын, окъча, ол сени жетер, ойра,
Жете келиб, тюз онг жанынга ётер, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Сокъур Шидакъ деген ма таны, ойра,
Онг жанынга, ётме къойсанг сен аны, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ол айгъырын жагъалатыб атлатыр, ойра,
Уруб, башынгы ол жерге чартлатыр, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Чюелди Огъурлуну къоюб кетди, ойра,
Тарта, къача, бир кесек заман ётдю, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Сокъур Шидакъ боран этиб жетгенед, ойра,
Огъурлуну онг жанына ётгенед, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ол айгъырны жагъалатыб атлатды, ойра,
Огъурлуну уруб башын чартлатды, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Артха къараб, Чюелди аны кёргенед, ойра,
Сокъур Шидакъ къачыб, ол да сюргенед, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Къууб аскерни ичинде жетгенди, ойра,
Тёппесинден уруб эки бёлгенди, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ызы бла артха айланыб чабханды, ойра,
Къасболатны жолда арыб табханды, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ат юсюнден артмакъларын ташлайды, ойра,
Ашыгъышлы жесирлерин бошлайды, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

— Эй, Къасболат! Таймай алда баргъанса, ойра,
Не болгъанды, артха не ючюн къалгъанса? ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Артмакъланы ат юсюнден ташлайса, ойра,
Жесирлени, — деди, — неге бошлайса? ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

— Да не этейим, жан татлыды, ойладым, ойра,
Батырлыкъдан къоркъакълыкъны сайладым, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Эй, Чюелди, айыб этме, жан татлы, ойра,
Аз атлыгъа къылыч урад кёб атлы, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

— Аз жигитле кёб къырыб къоялла, ойра,
Сеничала эр намысны жоялла, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ма сенлайла жаугъа бёркюн алалла, ойра,
Жесирлеге жесир болуб къалалла, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ол кезиуде аскер алгъа ётгенед, ойра,
Жесирлени ызларындан жетгенед, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Жесирлеге хапар сора тургъанлай, ойра,
Барды Чюелди, сакъ жауун ургъанлай, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Эки къауум бир бирине чабдыла, ойра,
Къылычлары эт шаугютле къабдыла, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Къош-къош тийиб, къылычлары чакъдыла, ойра
Кенг майданда къан ырхыла акъдыла, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Алтауландан жангыз бири кьалмады, ойра,
Батыр Чюе¹ сермешууден талмады, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ол туу байтал сизни кьргенлей билир, ойра,
Кишнеб келиб, башын жюгеннге берир, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Сизни кьргенлей, жылкыдан айырылса, ойра,
Сизден кьачыб сыртдан, кьолдан ол ауса,— ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Боллукъ туйюлд сора бизни жолубуз! ойра,
Туу байталгъа сиз тиймейин кьюгъуз, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ала экиси да жорта кетдиле, ойра,
Бир заманда жылкылагъа жетдиле, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Аланы кьрюб, жылкыны ташлады, ойра,
Кьачыб сыртдан, кьолдан аууб башлады, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Туу байталны Кьасболат кьб кьуугъанед, ойра,
Жетиб, жибек аркъан бла буугъанед, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Ингирликге юйге кьайтыб келдиле, ойра,
Туу байталны Чюелдиге бердиле, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Туу байталны терлегенин кьргенед, ойра,
Чюелдиге ол бек ачыу тийгенед, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

— Ай, сиз бир кюйсюз кьонакъла, — дегенди,
ойра,
Атны арытыб тутхансыз, — дегенди, ойра.
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Аслан Чюелди сау аскерни жойду, ойра,
Бир къарт бар эд, аны ёлтюрмей кьойду, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

¹ Чюелдиге Чюе да дейдиле.

Тюшген эди туу байталдан Чюелди, ойра,
Жюгенин иер къашына илиндирди, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Къуйругъундан тартыб бир къылын алды, ойра,
Байтал юйге кетиб, ол кеси къалды, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Чюе барды ол къартчыкъны аллына, ойра,
Къылычын да берди аны къолуна, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

— Эй ахшы къарт, эр согъушмай танышмаз, ойра,
Кесилген баш тѣнгегине жабышмаз, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Къартны къылыч кесмейд, элге къайтырса, ойра,
Болгъан ишни эл ханына айтырса, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Аскер бла уруш этди Чюелди, ойра,
Дерсе! — Барын къырыб, кеси сюелди, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Къарт болсанг да, сакъалынг акъ, сен эрсе, ойра,
Чюелдини мен да ёлтюрдюм дерсе, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

Къарт алайда Чюелдини къыйпады, ойра,
Къылычындан къанын-къунун сыйпады, ойра,
Орайда, эй, хей, ойра, осси орайда.

ЗАГЪОШТОКЪ — УЛУ ЧЁПЕЛЛЕУ

Свободно

14

За-гъош-токъ у-лу ба-тыр Чё-пел-леу, бю-ге-че-ли

тын-чай-май-са, тын-май-сан-а ой, ю-сю-нге да

да-рий бат-ла жаб-хан-ма тю-бю-нге

да къана-зир-ле жай-гъан-ма.

Загъоштокъ улу батыр Чёпеллеу,
Бюгечели тынчаймайса, тынмайса, ой!
Юсюнге да дарийбатла¹ жабханма,
Тюбюнге да къаназирле жайгъанма.

Акътамакъ, акъжиякъ, бийче къатынынг,
Бюгечели тынчаймайса, тынмайса.
Керти айтаса, тынчаймайма, тынмайма.
Жортууул тюшгенди мени эсиме.

Жортууул'а тюшгенд мени эсиме,
Жыйынла да жыяр керек кесиме.
Тангны атдырмайын эртде тургъанма.
Саут-сабамы къолума алгъанма.

Экеуленни сайлаб алдым нёгерге,
Тартыб чыкъдым мен Шаурдат элимден.
Уштулуда къалауур къош къурдула,
Эшиклерин таула таба бурдула.

Тау башында юч къарелди санайла,
Кёзюлдюреуюклени тартыб къарайла.
Ала сора къарелдиле кёрдюле,
Ала адамла болгъанын билдиле.

¹ Сыйлы къумач.

Ючеу болуб ючюсюне чыкъдыла,
Бу ючюсю ол ючюсюн тутдула.
Была аладан хапар-хайыр сурайла.
Ала былагъа хапар-хайыр бермелле.

Была эрлай ары-бери чабдыла,
Мюшгериден къуру отунла табдыла.
Эрлай-эрлай андан отла жакъдыла.
Байлаб, аланы къыздырыб тебрелле.

«Загъоштокъ улу Чёпеллеу», делле,
Сизни элде ассыламы жашайла?
Сизни элде адам этми ашайла?
Быллай ишлеригиз неге ушайла?»

«Бизни элде асыла жашамайла,
Бизни элде адам эт ашамайла,
Биз сизден хапар-хайыр сурай эдик,
Сиз бизге хапар-хайыр бермедигиз».

— Къолуна таякъ алалгъан къартыбыз,
Бешикден ёрге къобалгъан жашыбыз,
Бир да къалмай, кетгендиле Гоплагъа.
Сиз барасыз Кюнлюм къалагъа Чолагъа.—

Была сора кюнлюм элге чабдыла,
Кюнлюм элде бирер жесир табдыла.
Андан ары чегет элге чабдыла,
Чегет элде палах-хата табдыла.

БЕКМЫРЗАЛА, КЪАЙСЫНЛА

Медленно

15

Ой, не э-те-йи-га а, а, а Ай-да-бол-ну

Хос-пар-ты-да Къа-ла-сы. Къа-ра-тон къал-ды. Таз-

рет де-ген ой ба-ла-сы. Къал-ма-

йын мы-нга жу-уукъ-ла, тенг-ле кел-ди-ле.
ой, ой, ой

Ой, не этейиг'а, а, а, а,
Айдоболну Хоспартыда къаласы.
Къаратон къалды Тазрет деген, ой, баласы.
Къалмайын мынга жууукъла, тенгле келдиле. Ой, ой, ой.

Ой, о келдиле да а, а,
Ала мынга къатын оноу этдиле.
Тау артына келечиле, ой, ийдиле.
Баргъан келечиле тау артына жетдиле. Ой, ой, ой.

Ой, о жетдиле да а, а,
Къонакъбайда бир ариу кыз кёрдюле.

Болжал этмей, аны алыб, ой, келдиле.
Тазретге улан бла бир къыз туудула. Ой, ой, ой.

Ой, о туудула да а, а
Уланына Жабо¹ бий — деб аталла.
Къызына да Нух бийче — деб, ой, аталла.
Была экиси да ёсдюле, уллу болдула. Ой, ой, ой.

Ой, о болдула да а, а,
Нух бийчени къырым бийге бердиле.
Жангыз жаш деб, Жабо бийни, ой, сыйлайла.
Эй, жаным, Тазрет бийге ёлюр ауруу тийгенди. Ой,
ой, ой.

Ой, о тийгенди да а, а,
Жабо бийни суюдю къатын алырын.
Тау артына келечиле, ой, барырын.
Тау артындан огъурлу жууукъла болалла. Ой, ой, ой.

Ой, о балала да, а, а,
Анда барды тукъум, Бийнёгерлары.
Аланы бард ариу, ахшы, ой, къызлары.
Жабо бийге аладан къатын алыргъа суюдю. Ой, ой, ой.

Ой, о суюдю да, а, а,
Келечиле тау артына аудула.
Хамме бийчеге сёз бериб, ой, келдиле.
Тазрет саулукъдан, Жабону юйюрлю этдиле. Ой, ой, ой.

Ой, о этдиле да, а, а,
Жабогъа ол эки осуят этди:
Атангдан къалгъан малны, сен, ой, терк жойма.
Къатынынгы ата юйюнде кёб къоя турма. Ой, ой, ой.

Ой, о къоя турма, а, а,
Къарт Тазрет ёлдю, дуньядан кетди.
Юч кюн, юч кечени ашын, ой, этдиле.
Сора келечиле тау артына кетдиле дейди. Ой, ой, ой.

Ой, о кетдиледа, а, а,
Тау артындан къатын алыб келдиле.
Жабокагъа туугъанды, ой, эки улан.
Бири жигит Къайсын, бири да Бекмырза делле. Ой,
ой, ой.

Ой, о Бекмырза да, а, а.
Была ананы эмчегин алмайла.
Ала аны эмерге, ой, кёл салмайла.
Сора усталаны чакъырыб былай соралла. Ой, ой, ой.

¹ Жабогъа — Черек аузунда Забокъа дейдиле.

Ой, о соралла да, а, а,
Ала жыйылыб былай жоралайла:
Ала тау кишиле, ой, боллукъ болурла,
Сиз алагъа буздан эмчекле этиб салыгъыз. Ой, ой, ой.

Ой, о салыгъыз да, а, а,
Сора буз эмчекле этиб салдыла.
Жашла буз эмчеклени терк, ой, алдыла.
Ёсуб, онбеш жылларына толу жетгенде. Ой, ой, ой.

Ой, о жетгенде да, а, а,
Уштулуда гара суула ичдиле.
Тобукъ башдан тау кийимле, ой, бичдиле.
Экиси да бир кибик тау башында ёсдюле. Ой, ой, ой.

Ой, о ёсдюле да, а, а,
Гемиргеуден хан кьонакъла келдиле,
Газретлагъа бу кьозу бла, ой, кьой, бла.
Ала да келдиле бир оюн бла той бла. Ой, ой, ой.

Ой, о той бла да, а, а,
Хар кечеге кьысыр ийнек соялла,
Тюш азыкьгъа семиз ирик, ой, кьоялла.
Кьонакълагъа кюнде юч мал жоялла. Ой, ой, ой.

Ой, о жоялла да, а, а,
Юч кюн, юч кечени кьонакъгъа алдыла.
Тёртюнчю кюн хапар сора, ой, бардыла.
Бекмырза бла Къайсын хапар сордула. Ой, ой, ой.

Ой, о сордула, а, а,
— Сизнича узакъдан келген кьонакъла,
Этер ишлерин этмей, ой, кьайтмайла.
Кьонакъбай сормай, хапарларын айтмайла. Ой, ой, ой.

Ой, о айтмайла да, а, а,
— Биз келгенбиз жесир тилей, жан тилей,— дедиле.
— Бушман этигиз, жокъ чакъда, ой, келгенсиз!..
Къайтыб ала Жабо бийге сордула. Ой, ой, ой.

Ой, о сордула да, а, а,
— Эй, жашла! Бу кьонакъланы суймейле.
Менича аланы тейри да, ой, суймесин.
Юйлерине тейри саулай иймесин,— дед. Ой, ой, ой.

Ой, о иймесин да, а, а,
Барыгъыз, сиз, ариу хурмет этигиз!
Къыш келгенсиз деб, жазны болжал, ой, этигиз...
Къайтыб сора кьонакъларына келдиле. Ой, ой, ой.

Ой, о келдиле да, а, а,
— Атабыз кьартды, бурун эсин табмайбыз.
Бизни тау элдеде аллай жорукъ, ой, болады:
Атасындан кьалгъан мюлкню ким жойса, Ой, ой, ой.

Ой, жойса да, а, а,
Ол да атасына халал жаш болмаз.
Тазретден кьалыб барды эки, ой, кьарт кьазакъ.
Аладан тутуб бирин сизге биз берсек. Ой, ой, ой.

Ой, кетдиле, да, а, а,
Къыш кетеди, жаз жетед дейд Бекмырза.
Была энди атланыр оноу, ой, алдыла.
Негерле излей Бызынгыгъа аудула. Ой, ой, ой.

Ой, о аудула да, а, а,
Негерге Рахай улу Тагуну алдыла.
Ызы бла уллу Чегемге, ой, аудула.
Анда тийиншли негерле, табмалла. Ой, ой, ой.

Ой, о табмалла да, а, а,
Салдыла да Уллу Бахсаннга бардыла.
Анда Орусбийланы бий Кючюкню, ой, алдыла.
Къайытыб ала Холам сыртында кьалдыла. Ой, ой, ой.

Ой, о кьалдыла да, а, а,
Къайсынны къошха шишлик тилей ийдиле.
Ала Къайсыннга шишлик мал, ой, бермелле.
Жазды, къозу гитче, къой арыкъ делле. Ой, ой, ой.

Ой, о арыкъ делле да, а, а,
Орусбий улу Рахай улун жиберди.
Ол а бир къашха ирик алыб, ой, келди.
Аны ашаб, Уллу Малкъаргъа эндиле. Ой, ой, ой.

Ой, о эндиле да, а, а,
Жууукъну, тенгни да кьалдырмай сордула.
Аталары Жабо бийни ой, сормалла.
Сормасала да была бу жол онгмалла. Ой, ой, ой.

Ой, о онгмаллада, а, а,
Атландыла да Уштулугъа бардыла.
Ингирликге къалауур къошха, ой, жетдиле.
Тартычуну тартыб, таугъа къарайла. Ой, ой, ой

Ой, о къарайла да, а, а,
Тау башында акъ жугьутур кёрдюле.
Къайсын барыб, акъ жугьутурну, ой, ёлтюрдю.
Рахай улу да аны къошха келтирди. Ой, ой, ой.

Ой, о келтирди да, а, а,
Бий Бекмырза бир алай айтыб сёлешди:
— Қъартларыбыздан мен алай, ой эштгенме,
Акъ жугъутурну жюзге тергегендиле. Ой, ой, ой.

Ой, о тергегендиле да, а, а,
Аны этинден ашаб, шорпасын ичмей ким жатса,
Кёрюр къыйынлыгъын тюшюнде, ой, кёреди.—
Бекмырза сора ма алай этиб жатханды. Ой, ой, ой.

Ой, о жатханды да, а, а,
Аны тангы бир аман бла атханды.
— Эй, Қъайсын! Бир аман тюшле, ой, кёргенме.
Бу жол бизге жол туююлду, къайытайыкъ. Ой, ой, ой.

Ой, о къайытайыгъ'а, а, а,
Атабызны къабарты полкда кёргенме
Бёрю тонуну эки женги да, ой, кесилиб.
Къоспартыда къаласын кёрдюм оюлуб. Ой, ой, ой.

Ой, о оюлуб, а, а,
Агъач кесерге Мусук таугъа чыкъгъанек,
Андан атдыкъ кесиб, ой, эки илкични.
Ала кетдиле уллу Черекге кёмюлюб. Ой, ой, ой.

Ой, о кёмюлюб'а, а, а,
Ол экиси биз болурбуз,— къркъама.
Бу жолубуз жол болмайды деб, ой, айтама.
Кечеги тюш кюндюз иште келечи,— деди. Ой, ой, ой.

Ой, о келечи да, а, а,
— Эй, Бекмырза! Тюшден къркъуб къайытсакъ,
Чегет элде къызбай бий тенглеге, ой, не айтырбыз?
Биз келгенбиз къонакъланы иши ючюн. Ой, ой, ой.

Ой, о иши ючюн'а, а, а,
«Тюш дегенинг жукъуланы богъуду.
Тюшге ийнанган адамланы, ой, жогъуду».
Тюшден къркъсакъ, къатынлагъа не айтырбыз. Ой,
ой, ой.

Ой, о не айтырбыз'а, а, а,
Ала тартыб тау артына аудула.
Кючюк бла Токъ¹ суудан ёгалмай, ой, къалдыла.
Бекмырза бла Қъайсын эбзе къалагъа бардыла. Ой,
ой, ой.

¹ Адам атла.

Ой, о бардыла да, а, а,
Эбзе бийни жашын урлаб чыкъдыла.
Къайсынны жолда аягъын жел, ой, тутханды,
— Мен къалама, Бекмырза, сен бар! — дегенди. Ой,
ой, ой.

Ой, о дегенди да, а, а,
— Сени къоюб, мен кеталмам, — деди ол.
Ызларындан'а бир эбзе жыйын, ой, жетдиле.
Жетер жетмез кылыч уруш этдиле. Ой, ой, ой.

Ой, о этдиле да, а, а,
Атылмай къалды ол батырны къазмычы².
Байтал болду да бу жыйынны, ой, азмычы³.
Бий Бекмырза ал сермешде ёлгенди. Ой, ой, ой.

Ой, о ёлгенди да, а, а,
Жаралы Къайсын'а суу чучхургъа киргенди.
Тасхачы эбзе къараб аны, ой, кёргенди.
— Сен ёлесе, Сарыкъулакъны манга бер, — деди. Ой,
ой, ой.

Ой, о бер деди да, а, а.
Къайсын кылычны сабындан тутуб узатды.
Эбзе къоркъду «Сабын, ой, сабын узатсанг'а», — деди.
Бурнундан тутуб, сора сабын узатды. Ой, ой, ой.

Ой, о узатды да, а, а,
Бурнундан тутуб сабын анга узатды.
Кылычны алыргъа эбзе да, ой, узалды.
Айландырыб, сабындан тутуб сермеди. Ой, ой, ой.

Ой, о сермеди да, а, а,
Кылыч бла эбзени эки бёлдюрдю.
— Ой-хой, Къайсын! Уруб, ой, къояенг, — деди.
— Урмагъан эсем, атлаб кёрчю, — дегенди. Ой, ой, ой.

Ой, о дегенди да, а, а,
Эбзе, Къайсыннга къараб, тюрленди,
Сора арлакъ атлаб экиге, ой, бёлюндю.
Къайсын да кылычы бла суугъа кёмюлдю. Ой, ой, ой.

---

² Шкок.

³ Жыйынны базынган адамы.

ЖАНСОХЛАНЫ ЖЫРЛАРЫ

Умеренно 16

Жан-сох-ла-ры таш-лы сырт-да | жа-шай э-лле, ой-ра

Таб-хан-ло-рын | шиш-лик кьой-лай | а-шай эл-ле, ой-ра

Жансохлары ташлы сыртда жашай элле, ойра,
Табханларын шишлик кьойлай ашай элле, ойра.

Жансохлары тогъузоулан бола элле, дейди.
Тогъузусу тогъуз хорагъа минелле, дейди.

Кьоркьакълыкъдан батырлыкъны сую элле, ойра.
Ала бирер кюбе келек кие элле, ойра.

Таматаларыны аты Жюже эд, маржа,
Секириб минсе, атны белин бюге эд, маржа.

Ачыуланса темир ауузлукъ юзе эд, ойра.
Урушха кирсе, сууда чабакъча жюзе эд, ойра.

Аны кичиси уа болур Жаубермез, ойра.
Кишиликке жетсе, бир да бой бермез, ойра.

Аны кичиси да болур Къырымхан, ойра.
Ол кеси Къырым бийлени кьурутхан, ойра.

Бек кичилерини аты Орусхан, ойра.
Ол да, жаным, законланы кьурутхан, ойра.

Жансохлары — бек огъурсуз ханлары, дейди,
Къалай жашасын дуньяда жанлары, ойра.

Жюже кьарнашларына алай айтханды, дейле,
— Кьарнашларым сизге бир сёз айтайым, —
дегенд.

— Айт, айт! Бизни таматабыз,— агъабыз,— делле.
— Айтхан сёзюнг барыбызны багъабыз,— делле.

Жюже кеси алай айтыб сёлешди, маржа.
— Тюлкюлеча, дорбуннга кириб турмайыкъ,—
деди.

Аны къалгъанла да къабыл этдиле, дейди.
Керти айтаса тебрейик, дедиле, ойра.

Ала атларына иер салалла, маржа,
Гюрюлдешиб жайлыкълагъа бардыла, маржа.

Сырт юсюнде жибек къалала байлалла, дейди.
Ташлы сыртны юй оруннга сайлайла, дейди.

Тытыр бла тутхан юйле ишлейле, ойра.
Тёгерекге ажир кибик кишнейле, ойра.

Ала энди ташлы сыртда жашайла, ойра.
Къабартыны жигитлерин ашайла, ойра.

Жансохлары дегенинг, ой сарыла, дейди.
Ала тартыб къабарты полкга бардыла, ойра.

Ала анда ат чаришле салырла, дейди.
Озгъанлыкъны кеслерине алырла, ойра.

Ала сора атланышыб кетдиле, ойра.
Жортуб Къара-Къура кезге жетдиле, ойра.

Адам сыфатлы бир ташны кёрдюле, дейди.
Къарангы эд, гузаба сирелдиле, дейди.

Ташны къара Хадаужукъа сундула, маржа,
Садакъ окъланы бирден бек къуйдула, маржа.

Ала ол кече алайда къалдыла, ойра.
Ким болгъанын, эртден хапар алдыла, ойра.

Ала къараб къара ташны кёрдюле, ойра.
— Къарангыда жангылгъанбыз,— дедиле, ойра.

Таш тураед сыныкълары чачылыб, ойра.
Къары-къары садакъ окъла чанчылыб, ойра.

Сора Жюже алай айтды жашлагъа, ойра:
— Садакъ окъланы бузмай ким чыгъарса,—

деди.

Сындырмайын мени аллыма ким салса,— деди,—
Анга таматалыгъымы кьоярма,— деди.

Жашла туруб кезиу-кезиу тартдыла, ойра,
Бириси да окъну чыгъаралмалла, ойра.

Сора Жюже секириб атдан тюшгенди, дейле.
Аякъларын къара ташха тиреди, дейди.

Тартыб-тартыб садакъ окъланы алды, дейди,
Къара ташны къара къанын агъызды, ойра.

Сора жашла жаныу сёзле айтдыла, дейди,
— Хадаужукъ улу ананг берген къан болсун,—
делле,

Сени сюеген мындан къаты болмаса,— делле,
— Не уа, теринг мындан къалын болмаса,— делле.

Жюже деди: — Эй, сиз батыр жигитле,— ойра,
Ташадад деб жауну сёзге алмагъыз,— деди.

— Къаргъа, кьузгъун тилни олда биледи,— дейле,
— Бизге къажау ол тишлерин билейди, — дейле.

Башлары бла ала къаргъа учханды, ойра.
Хадаужукълада ат илкичге къоннганды, ойра.

Ала-къаргъа къаркъ-къуркъ эте башлады, ойра.
Жаныу сёзлени барын анга ташлады, ойра:

Хадаужукъ улун Жансохлары жаныйла, дейди.
Кишиликни сынашыргъа сакълайла, дейди.

Ол ишлени Хадаужукъ улу билгенди, маржа,
Терк окъуна къабарты полкнун жыйгъанды, маржа.

Аскерине сиз тохтагъыз, мен барайым, — деди.
Муратларын, не дерлерин билейим,— деди.

Жангыз кеси акъ атха миниб баргъанды, делле.
Жете келиб, сууукъ салам бергенди, делле.

Ат ёшюн бла Жюжени атын ургъанды, маржа.
— Эй, мени кьой да, жашла бла ойначы,— деди.

— Кёзлерим бард, жашланы да билеме, — деди,
Сени бла ойнаргъа мен сюеме,— дегенд.

— Да, сора сен юч кезиуню къакъгъанса, — деди,
Тёртюнчю мен да бир къагъайым, — деди да,

Жюже артха кетиб, кючлю къакъгъанед, дейди,
Хадаужукъ улу чартлаб атдан акъгъанед, дейди.

Миннген аты тентиреб жыгъылгъанед, ойра.
Жарылгъанед ат иерни къашы, ойра.

Жансох улу дуппурчукъда олтурду, ойра,
Къазий улу¹ уа кёк хорасына къонду, ойра.

Ойнай, кюле къабарты аскерге киргенди, ойра.
Жырыб-жырыб бирси жанына ётгенди, ойра.

Къараб, Жансох улун дуппурда кёргенди, маржа.
Атны жилтинлетиб, юсюне келгенди, маржа.

— Нек тураса, Жюже, ойнамай, кюлмей, ойра.
Жигит эсенг, Къабарты полкга кирмей! ойра.

Деб эки да, юч да айланыб келди, ойра.
Жюже сора таза къоймазын билди, ойра.

Жансох улуна ол сёз ачыу тийгенди, деди.
— Да сен мени къоймазлыгъ'а ушайса, деди.

Темир къамчисин алыб, эки бюкледи, деди.
— Хайда, энди келгеннге мен хазырма, — деди.

Къазий улу дагъыда айланыб келгенед, ойра.
— Жансох улу, сен былайда нек тураса? — ойра.

Жигитлеча ойнамайын, кюлмейин, — деди.
Къараб турмай, къабарты полкга кирмейин, —
деди.

Ой, аман Жюже, къарт болубму къалгъанса? —
дет да,
Атны ёшюнлетиб, юсюне ургъанед, ойра.

— Сейир туйюлд, къарт да болгъан болурма, —
деб.
Къазий улун ат ёшюню бла урдурду, — делле.

— Аллах-аллах, терсми болдум, къарт эдинг, —
деди.
Къарт бла ойнамасакъ боллукъ эди, деди.

¹ Къазий улу — Хадаужукъ улуду.

Жюже — деди — ол тиймесе, мен тийме¹, деди.
Татартюкде кьаргъаныб ол сёз берди, дейди.

Ызы бла Къазий улу киргенди, маржа.
— Гёжефими къанын алмай кьоймам, — деди,
маржа.

Бир кюн Къазий улу барды Жюжеге, дейди.
— Келчи, Жюже, атланайыкъ, жюрююк, — дейди.

Жюже шапасын да алыб тебрейди, ойра.
Жюжени къатыны тилеб иймейди, ойра

Жюже тохтамады, жолгъа тебреди, ойра.
Къатыны уа шапасындан тиледи, ойра.

— Сакъ бол! — деди, кеси жангыз кьатмасын,
деди. —
Душманы бард, жау табасы¹ болмасын деди.

Жюже бла Къазий улу чыкъдыла, ойра.
Экиси да бирер шапа алдыла, ойра.

Бара-барыб бир кьонушда тюшдюле, ойра.
Тюш азыкьгъа бир семиз кьой кесдиле, ойра.

Кьой сояргъа Къазий улуну шапасы кылды.
Жюжени шапасы уа суугъа баргъанды, ойра.

Шапа бийчесинден кьоркьуб, бармайма, деди.
Жюже кьоймай, бар деб суугъа жиберди, ойра.

Шапа кетди, Жюже жатыб кьалкьыйды, ойра.
Къазий улу аны уругъа талпыйды, ойра

Жукълаб тургъанлай, кьылычын беклед, ойра.
Шапасы уа анга айыб этгенди, ойра.

Жюже сескениб турургъа тебреди, ойра.
Экинчи да кьаш башындан сермеди, ойра

Жюже кьылычын суууруб сермеди, ойра.
Кьолу тутмай, жау табанын кетерди, ойра.

Жюже ачудан кюкюрей ёлгенди, ойра.
Къазий улу да дерт алыб кетгенди, ойра.

¹ Бедишлик.

КЪАЙТУКЪ УЛУ САРЫ-АСЛАНБЕК

Свободно

17

Лез-гуар-да тарын-да дей ди бур-чакъ бур-чакъ акъ ту-

ман-ла къай-най-ла, Ой, а-лай-да ой, къай-най-ла.

А-ла-ны и-чин-де чы-гыр-да баш-лы, бу къа-ра къуш-ла

ой-най-ла. Ой-ой.

Лезгуар тарында, дейди,
Бурчакъ-бурчакъ акъ туманла къайнайла,
Ой, алайда, ой, къайнайла.
Аланы ичинде чыгыр башлы бу къара къушла ойнайла. Ой-ой.

Ала чыгыр башлы, дейди,
Къара къушла алайда, оой, болмазла —
Ала Қъайтукъ улу Сары-Асланбекни жыйгъан'а жыйыны.

Ой-ой.

Ала келе келиб, дейди,
Лезгуру кьулагъында уа тохталла
Ала сауутларын шабтал тереклеге сора асдыла. Ой-ой.

Къанукълагъа барыргъа, дейди,
Эки чий ёзденни ала, оой, сайлалла.
Сора экинчи кюн ала тебреб Къанукълагъа баралла. Ой-ой.

Ала уа келелле, дейди,
Ёзен сабанлада алай, оой, жортаракъ,
Эйхей, Къанукълары аланы уа къараб дурус кёрдюле. Ой-ой.

Ала ол хапарны, дейди,
Базыкъ Эсеннге уа женгил бердиле.
Батыр базыкъ Эсен кёзюldreуюклерин сермеб къарады. Ой-ой.

Алчыгъыз, эй жашла, деди,
Кёзюldreуюк бла сиз да къарагъыз!
Кимле болгъанларын, кимле болгъанларын сиз да таныгъыз.
Ой-ой.

Кёзюldreуюкню, дейди,
Жашла алыб, кезиу-кезиу къаралла.
Жашла келгенлени кимле болгъанларын чырт танымалла.
Ой-ой.

Берчигиз, эй, жашла, деди,
Энтда кесим жютюлеб бир къарайым.
Ол къарт базыкъ Эсен, кёзюldreуюгюн алыб къарады. Ой-ой.

Ой, аман жашла, дейди,
Къарт кёзле уа сизден иги кёрелле,
Ол эки атлы бизге келечиге алай келелле. Ой-ой.

Онг жанында атлы, дейди,
Тауну да ичинде ала жашагъан,
Ол да бий улу уа Сафар-Алий деген'а ол болмазмы. Ой-ой.

Сол жанында келген, дейди,
Урухну да бойнунда ол жашагъан,
Къара-Шауа улу Суртаз-Алий кеси уа болмазмы. Ой-ой.

Ала баз келелле, дейди,
Чий кюмюшча атларын жылтыратыб.
Бизге келечиге, ала уа кеслерин алай ушатыб. Ой-ой.

Ала ючеудюле, дейди,
Бирлери уа борсукъ къаблы кёк атлы,
Бирлерин'а айтсам бирлери да чичхан сыртлы, сары атлы.
Ой-ой.

Ючюнчюсюн айтсам, дейди,
Къаракъуйрукъ, къара жалкъа тор атлы.
Аланы ызындан, туман болуб келелле кѣб атлы. Ой-ой.

Ала дюгер Маргушха, дейди,
Бир кесекден, мычымайын, чабдыла.
Чабдыла эсе уа ала анда аман хата табдыла. Ой-ой.

Алайда онгмалла, дейди,
Сора ала Шары таугъа чабдыла.
Къысыр эчкилени, сайлаб-сайлаб, кесиб ала къабдыла. Ой-ой.

Къысыр эчки этден тоуб, дейди,
Ала, жаным, жау кекире жукълалла.
Чолпан жулдуз чыкъды сора ала танг атды деб ойлалла. Ой-ой.

Ызларындан жетдик, дейди,
Стауатда эчки башланы биз кѣрдюк.
Ай жетгенлей танг-алагъа ала бла ачы сермешдик. Ой-ой.

КЪУБАДИЙЛАРЫ

Медленно, величаво

18

Къу-ба-дий-ге -уа бир у-лан туу -майд, къыз туу-майд,

Ой, ой, жар-сыйд, кю -ие -ди а-нга ма-дар

О, - О, О, -

ол таб-майд.

О -

Къубадиёге уа бир улан туумайд, къыз туумайд, ой-ой
Жарсыйд, кюед, анга мадар ол табмайд.

Эте эдиле къартлыкъ тонунг деб ала тон, ой-ой
Къубадиё къалды тогъуз къатындан къаратон.

Ала анда бу сыйлы ичгиле ичдиле.
Къубадиё'а не ышармады, кюлмеди, ой-ой

— Эй, Къубадиё, сен нек ышармайса, кюлмейсе?
— Эй, уланла, ким жашына, ким къызына кюледи, ой-ой.

Мен'а энди немме къууаныб кюлейим?..
Ахшы жууукълары Къубадиёге къатын сайлалла, ой-ой.

Сора къуртхаланы жыйыб ала соралла.
Къуртхаланы таматарлары уа Аштархан, ой-ой.

Эй, уланла бу ишни бизге сиз сорсагъыз,
Бийкъанлада барды эки ариу къыз, — деди, ой-ой.

Таматаларыны аты болур Мёлеуше,
Кичилерини аты болур Жансарай, ой-ой.

Мёлеушени тили аман да, кьолу ахшы,
Жансарайны уа кьолу аман, тили ахшы,

Тили аманны болур дейле кюню аман, ой-ой.
Тили ахшыны болур делле кюню ахшы.
Ала Жансарайны Кьубадийге алдыла, ой-ой.

Жансарайдан Кьубадийге тууду тогъуз улан.
Тогъузусу да ёсюб, кишиле болдула, ой-ой.

Тогъузусу бирер кёк шаулухха¹ миндиле.
Жаш келин отоулагъа сормайын кирелле, ой-ой.

Жыйылдыла да кьуран алыб ант этдиле:
Табхан ана бла эгечден сора делле, ой-ой,

Бир аманлыкъдан тыйылмай жюрюрге делле.
Жюрюдюле жууукъ, не да ахлу кьоймалла, ой-ой.

Аманлыкъдан, саякъ ишден да тоймалла.
Ана эгечлери Мёлеушеге бардыла, ой-ой.

Мёлеуше аланы алай айтыб кьаргъады:
— Сиз, ит сасыкъла бу келепенден чиригиз, ой-ой.

Кьутургъан итлей, кьара агъачха киригиз.
Сиз бу ишлеге ахсыныб, бушуу этигиз, ой-ой.

Жетигиз кьайытыб, агъачда ёлсюн экигиз.—
Жер жарылды да, жинсиз жерден жин чыкъды, ой-ой.

Кьубадийлагъа бу ит аурууу нек жукъду?
Биз бу ауруудан кьырылмайын, сау кьутулсакъ, ой-ой,

Бу этген аманлыкъларыбызны кьоярек,
Кьурманлыкъгъа да кьуба ёгюзле соярек, ой-ой.

Келин отоулагъа кириучюбюзню кьоярек.
Арба тuzдан, дейди, бир оймакъ сют ауурду, ой-ой.

Ол нажаслагъа тийген кетмез ит аурууду.
Кьатынлары уа кьалдыла кьара ау салыб, ой-ой.

---

¹ Атха.

Сыралары да кьалдыла кьарыш жау салыб.
Кьубадийни кьатыныны аты Жансарайды, ой-ой.

Бийкьанлада ол тогьуз саусузгьа кьарайды.
Аладан сора да тогьуз жамчылыкь тарайды, ой-ой.

Ариу Жансарай жилайды, кесин талайды.
Жата эдиле бир кьучакьлашыб, башлашыб, ой-ой.

Дарий тешеклери бир бирине кьошлашыб.
Дарман сюртелле, ичелле да — жарамайды, ой-ой.

Жаратхан, тейри да, жазыкьсынмайд, кьарамайд.
Элни халкьы кьачды, жийиргенди аладан, ой-ой.

Быланы таматалары болур Ийналукь,
Ийналукь жатад бу ит ауруудан кьыйналыб, ой-ой.

Орамны ёрге бу жаш келинле келелле.
Келе келиб, сора кенгеш, ушакь этелле, ой-ой.

Быладан жийиргениб, кьайытыб кетдиле.
Ийналукь терезеден кьараб кёргенинде, ой-ой.

— Кичи кьарындашым мени Бекмырза! — деди.
Угьа баргьан жерингде адам кёрмез жер бармыды? — ой-ой.

— Таусолтан кьабакьны артында барды Кьара агьач.
Келигиз, уланла, ол кьара агьачха барайыкь! ой-ой.

Анда бардыла ол ууакь-ууакь талала.
Анда кёбдюле бу жугьутурла, маралла, ой-ой.

Атларыбызны да талалада бошларбыз.
Да, биз ёлсек да, ма анда ёлюб бошарбыз, ой-ой.

Кьырылсакь да, этибизни кьуртла ашарла.
Сюеклерибизни уа чий хансла жабарла, ой-ой.

Ол кьара кийген кьатынларыбыз жилирла.
Да, бизни излеб, анда уа кимле табарла? ой-ой.

Кюнлюм жанында бард тогьай-тогьай дорбунла,
Тегерегинде да кьара суула агьалла, ой-ой.

Мындан бек онгсуз болгьунчуннга биз турайыкь.
Атларыбызгьа минишиб, женгил барайыкь, ой-ой.

Ол сёзлеге уа бары да бирден хоу делле.
Секириб туруб, атлагъа миниб тебрелле, ой-ой,

Бийче къатынлары кекеллерин тарталла,
Ешон тюймелерин ала къыркъыб аталла, ой-ой.

Ол ит аманланы аналары Жансарай.
Тили тутулуб ол терезеден шош къарайд, ой-ой.

Ала кетдиле, къара агъачха жетдиле.
Атланы къантарыб, отларгъа бош этдиле, ой-ой.

Да, кеслери уа кюнлюм дорбуннга кирдиле.
Элмырзагъа, атлагъа бир къара делле, ой-ой.

Тири Элмырза шкогун алыб чыгъады.
Отлай тургъан балалы маралны ёлтюрдю, ой-ой.

Желини сютден толуб тургъанын кёрдю,
Бойнун кесгенди, терисин'а алалмады, ой-ой.

Сора суулугъуна сютню саууб алгъанды.
Суулукъну элтиб къая тешикке салгъанед, ой-ой.

Къая тешикден бир къызыл жилин чыкыгъанед.
Суулукъдан сютню ичиб ызына къайытды, ой-ой.

Ол кёбген жилин'а тешикке киралмады.
Артха айланыб, суулукъгъа къусуб кетгенди, ой-ой.

Бий Элмырза уа къараб аны кёргенди.
Къарындашларына келиб былай дегенди, ой-ой.

Келигиз, жашла, бу туруу — туруу туююлдю,
Мен энди табханма ёлюр отну игисин, ой-ой.

Кёб термилмейин, биз аны ичиб ёлейик.
Къая дорбунда былай термиле не этейик? ой-ой.

Была ол сютню къашыкъ юлюш этиб ичдиле.
Бирер уртлашыб, сютню барын да бошалла, ой-ой.

Тёнгерешиб была бир ыйыкъны жатдыла.
Юслеринден ит ауруулары акъдыла, ой-ой.

Жараларына да жангы тюкле чыкыдыла,
Бир ыйыкъдан была секиришиб турдула, ой-ой.

Къуртлары агъыб, тюкле чыкыгъанын кёрдюле.
— Ай,— дедиле,— биз бу ауруудан сау къалсакъ, ой-ой.

Къырылыб къалмайын, элибизге къайытсакъ,
Къурманлыкъгъа биз къуба ёгюзле соярек, ой-ой.

Тоба болсун, бу аман ишлени къоярек.
Бир ыйыкъ озгъанда, была бир хант къабмалла, ой-ой.

Ач къысханды да, сюелир къарыу табмалла.
Жан алыуда бир бирлерине къарайла, ой-ой.

Этген аманлыкъларына энди жарсыйла.
Таусолтан улу уугъа айлана келгенди, ой-ой.

Сора къараб ол быланы былай кёргенди.
— Аха,— дегенди,— не болгъанды, сиз кимлесиз? Ой-ой.

Бу балахлагъа не ючюн сиз жетгенсиз?
Этген ишлерин'а жашырмайын айтдыла, ой-ой.

— Ачдан ёлебиз, бир къарар адам жокъ,— делле.
Ол'а деди: — Бу ишге мен бек жарсыдым,— ой-ой.

Энди ач ёлюмден къайтарайым,— дегенди.
Таусолтан улу къозула, къойла алады, ой-ой.

Саусузлагъа ол'а бек жарсыб айланады.
Саусузлагъа суу берелле келинлери, ой-ой.

Тейри урсун бизни элде аман сантланы.
Сыбызгъы согъуб, къууанган чал къартланы, ой-ой.

Ала бизни уа ёлгеннге санаб туралла.
Тюбюбюзню чачыб, тоноу этиб алыргъа, ой-ой.

Къалгъан жашларыбыз тюбюбюзню бермезле.
Итибиз къалса да, аланы сыйын кёрмезле, ой-ой.

Ол нажасла не ёлмедиле, тирилдиле.
Къайытыб энтда да юйлерине келдиле, ой-ой.

Айтханларыча, къуба ёгюзле сойдула.
Энди была аманлыкъ этиуню къойдула, ой-ой.

Халкъ'а быланы агъачда ёлген сундула.
Сау болгъанларын кёргенде, бушуу болдула, ой-ой.

Да, ала энди халкъ къоркъгъанча да болмалла.
Къурманлыкъ этдиле, уллу къууанчла болдула, ой-ой.
Тогъуз къарнаш да аманлыкъларын къойдула.

КЪАНУКЪЛАРЫ

Медленно

19

Ха - дау - жукъ у - лу ба - тыр Жам - бо - лат,
ат - лан - нга - ненг Ис - ла - мей - ге ба - рыр - гъа О - рай - да.

Хадаужукъ улу батыр Жамболат,
Атланнганенг Исламейге барыргъа.
Орайда.

Анда жесир борчларынгы алыргъа.
Умутсузенг андан къайтмай къалыргъа.
Орайда.

Атландыла, ура-бере кетдиле.
Юч жол айырылгъаннга жетдиле.
Орайда.

Алайчыкъда жол оноула этдиле.
Ала жол кенгешге энди жетдиле.
Орайда.

Огъары жолну уа, жашла, биз барсакъ,
Ол'а бийик болур, аман таш болур.
Орайда.

Ол төбен жолну уа биз барсакъ,
Ол'а чибин болур, аман ханс болур.
Орайда.

Алай орта жолну энди биз барсакъ,—
Къанукълары бизни къанлы жауубуз.
Орайда.

Къанукълары бизни къанлы жауубуз,
Аладан ычхынмаз бизни сауубуз.
Орайда.

Жамболатха былай ачыу тийгенди,
Ол'а алай айтыб энди селешди:
Орайда.

Къорасынла къабартылы жаш бийле,
Дахараннга ¹ окъа салыб киелле,
Орайда.

Бирер кёк хорагъа сайлаб минелле,
Окъ тиймейин, батырлыкъны сюелле.
Орайда.

Къоркъгъаныгъыз энди манга айтыгъыз.
Къоркъсагъыз'а, келмей, артха къайтыгъыз!
Орайда.

Къоркъмасагъыз — мени ызымдан келирсиз,
Къанукълары манга этгенни кёрюсюз.
Орайда.

Урдула да орта жолну кетдиле,
Ала Къанукълагъа уруб жетдиле.
Орайда.

Жамболат'а Къанукъладан букъмайды.
Къанукъладан бир да киши чыкъмайды.
Орайда.

Къанукъланы аллы — къара шауданла,
Шауданлада намаз эте башлалла.
Орайда.

Къанукъланы къалиярлыкъ къарт бийче,
Кёзюлдюреуюкню салыб къарайды.
Орайда.

Алайчыкъда Жамболатны таныды.
Чачын-башын тартыб, жилай башлады.
Орайда.

Къарт бийче уа, улакъ кибики, макъырды,
Уланларын ол къатына чакъырды.
Орайда.

«Ой, уланларым, мени уа жанларым!
Кёремисиз Жамболатны тургъанын?
Ой, орайда.

Бир кере ол сау жылкъыбызны сюрдю,
Экинчи да бир жашымы ёлтюрдю.
Ой, орайда.

---

¹ Дахаран — кийим.

Ючюнчю да келиними элтгенди,
Анга ол'а адамсызлыкъ этгенди.

Ой, орайда.

Энди аны алыб келеди аты,
Биригизни ёлтюрюргед мураты.

Ой, орайда.

Чыгъыб уруш этемисиз — этигиз,
Этмей эсегиз — аллымдан кетигиз.

Ой, орайда.

Къыбдым бла уруб ичин жарырма,
Ол къаны тегюллюк гяуур Жамболатны.

Ой, орайда.

Жамболат-киши эсе, — манга къатылмаз,
Аны алтынлы шкогу манга атылмаз»

Ой, орайда.

Эй, Къанукъланы уа къансыз Къанамат,
Жанынг болсун бир аллахха аманат!

Ой, орайда.

Къанамат'а бу сёзлени эштгенде,
Ол'а, алай айтыб энди сёлешди:

Ой, орайда.

Бу баргъан суу ёлюм бла арамды,
Бюгюн жанын андан артха ким тартса,

Ой, орайда.

Сени берген сютюнг — анга харамды.
Сени берген сютюнг анга харамды.

Ой, орайда.

Къанукълары урушалла, ёлелле,
Жангы сермешчиле артдан келелле.

Ой, орайда.

Хадажукъ улу уа батыр Жамболат!
Жети окъ тийгенди сени белинге,

Ой, орайда.

Энди, бюгюн сени ырысхынг болмазед,
Сёз табмайбыз, Жамболат батыр, кёлюнге.

Ой, орайда.

Ой, Хукет улу уа кызыбай Хажалий!
Ишхери кирди Хажалийни кыолуна,
Ой, орайда.

Къарай башлады ол къачар жолуна,
Ой, къарай башлады къачар жолуна.
Ой, орайда.

Ой, Къазанчыны жашы Биязуркъа!
Биязуркъа былай айтыб селешди:
Ой, орайда.

Къанукълары, Жамболат! Бизни кыралла,
Сен'а энди шкогунгу нек атмайса?»
Ой, орайда.

«Урушугъуз, сиз'а шкок атыгъыз!
Къарайма да — атар адам кърмейме».
Ой, орайда.

Баппучу улу уа ахшы Салпуду,
Былайчыкъда урушургъа талпыйды.
Ой, орайда.

Онг аягъынг ёзенгиге кыурушду.
Кыул болса да — ёзден кибик урушду.
Ой, орайда.

Хадаужукъ улу уа батыр Жамболат,
Сен'а кюкюрейсе энди кек кибик.
Ой, орайда.

Къанынг'а сийиб барады кел кибик,
Къанынг'а сийиб барады кел кибик.
Ой, орайда.

Къанаматха окъ тийгенин кёргенде,
Къанамат'а уруб келед жел кибик.
Ой, орайда.

Къанамат'а уруб юсюнге келгенде,
Атны юсюнден уруб алдынг, бёрк кибик.
Ой, орайда.

ДЮГЕР БАДИНАТЫ, МАЛКЪАР БАСИЯТЫ

Умеренно

♩ 20

Ой тай-тай, Дю-гер ба-ди на-ты, Мал-къар Ба-си-я-ты.

Ой, ой, ой,

ой а-лай-да Ба-си я-ты дей-ди. Къал-майын а-

ла-да бу жор - ту-уул-гъа чыкъ - ды - ла

Ой,

тай-та ой-да-ра!

- ✓ Ой, тай-тай, Дюгер бадинаты, Малкъар Басияты, ой, ой, ой,
 Оой, алай да Басияты дейди,
 Къалмайын ала да бу жортууулгъа чыкъдыла.
- ✓ Ой, тай-тай, артларында къоду бла къыялла,
 Оой, алай да къыялла дейди.
 Къычырсала бир аман борбай къыялла.
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, оноу этелле была тоноу керекге.
 Ой, алай да керекге,

Илишан аталла чегетде чинар терекге
Ой, тай-та райдара.
Ой, тай-тай, илишанны уа атыб киши урмайды,
Ой, алай да урмайды.
Быллай жерде башсыз жыйын кьолай болмайды.
Ой, тай-та райдара.
Ой, тай-тай, алайчыкъда киши ахшысын тергейле,
Ой, алай да тергейле.
Къаражау улу Мисирбийни жыйында кёрмейле.
Ой, тай-та, райдара.
Ой, тай-тай, Мисирбийсиз барыр жерлерин билмейле,
Ой, алай да билмейле,
Мисирбийсиз оноу этерге да суймейле.
Ой, тай-та райдара.
Ой, тай-тай, Мисирбийге сен бар, мен бар болдула,
Ой, алай да болдула.
Мисирбийге уа барыргъа киши базмады,
Ой, тай-та райдара.
Ой, тай-тай, Къубадий улу жигит туугъан Бекмырза,
Ой, алай да Бекмырза.
Жыйындан чыгъыб'а, ол артха айланыб селешди.
Ой, тай-та райдара.
Ой, тай-тай, жашлыкъдан бери ат белинде жюрюйме деди,
Ой, алай да жюрюйме.
Бу жол болмаса иерсиз атха минмедим, деди,
Ой, тай-та райдара.
Ой, тай-тай, бу жол болмаса башсыз жыйыннга кирмедим.
Ой, алай да кирмедим.
Бу жол болмаса, оноу этерге да суймедим, деди.
Ой, тай-та райдара.
Ой, тай-тай, Къубадийлары бла Къаражаулары жау элле,
Ой, алай да жау элле,
Орталары да бир адам ётмез тау элле.
Ой, тай-та райдара.
Ой, тай-тай, жангыз адам келечиге бармайды.
Ой, алай да бармайды.
Беригиз жыйындан кесим сайлагъан бир негер, деди,
Ой, тай-та райдара.
Ой, тай-тай, кесиме негерге сангырау Геуюзюню алырма,
Ой, алай да алырма.
Геуюз бла да мен келечиге барырма деди.
Ой, тай-та райдара.
Ой, тай-тай, Геуюзгю кьулду, болса бийле бла баш киши,
Ой, алай да баш киши.
Геуюзгю кибиг'а ма бу жанында азды киши,
Ой, тай-та райдара.
Ой, тай-тай, эки жигит ура-жорта кетдиле.
Ой, алай да кетдиле.

Къаражау къабакъны бу туурасына жетдиле, дейди,
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, Мисирбий да быланы къараб кѣргенде, дейди,
 Ой, алай да кѣргенде,
 Ол элни жыйыб бир алай айтыб сѣлешди:
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай,— ол келген эки атлы къанлы юрюкге жетселе,
 Ой, алай да жетселе,
 Къанлы юрюкден кѣчиу излемей ѳтселе, дейди,
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, была да сора игиликге келмейле.
 Ой, алай да келмейле.
 Былагъа сора хошкелдиге ким барса,— деди,
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай,— беш къарышдан сайлаб жесир алырма,
 Ой, алай да алырма.
 Тѣлеуге бирер къунажин къысыр салырма,— деди,
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, ол эки атлы къанлы юрюкге жетдиле,
 Ой, алай да жетдиле.
 Къанлы Юрюкден кечу излемей ѳтдюле, дейди.
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, келиб Мисирбийни къонакъ юйюне тюшдюле,
 Ой, алай да тюшдюле.
 Алагъа хошкелдиге киши бармады дейди,
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, эки жашчыкъ ашыкъ ойнай келдиле,
 Ой, алай да келдиле.
 Ол эки жашчыкъны была да къараб кѣрдюле.
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, Бекмырза Геуюзгюге былай айтыб сѣлешди:
 Ой, алай да сѣлешди.
 — Алгъын къартларыбыз алай айтыучелле:
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, «ыз ызласанг, жашдан ызла деучелле —
 Ой, алай да деучелле.
 Акъыл излесенг къартдан изле деучелле,—
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, сора мен да бу жашлагъа барайым —
 Ой, алай да барайым.
 Сора мен да аладан бир ыз алайым, — деди.
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, ышара, кюле ол жашчыкълагъа къошулду.
 Ой, алай да къошулду.
 Ойнай кетиб а ашыкъларын къабханды,
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, ала Бекмырзагъа къараб тохталла.
 Ой, алай да тохталла.

Сора жашладан бирин тутуб айтханды:
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай,— Мисирбийни бизге нек келмегенин сен айтсанг.
 Ой, алай да сен айтсанг,
 Ашыкъларынгы сора санга берирем,— деди,
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай,— Мисирбий сизге хошкелдиге келгинчи,— деди.
 Ой, алай да келгинчи деди.
 — Сангырау Геуюзгюню эки къулагъы бек болсун — деди.
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, эр Бекмырзаны къара сакъалы акъ болсун — деди
 Ой, алай да акъ болсун.
 Келечиге келмезге Бекмырза энди сакъ болсун,—
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, была барыб, Мисирбийни ёз юйюне кирдиле.
 Ой, алай да кирдиле.
 Олтургъан жыйыннга была салам бердиле,
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, байла, бийле туруб саламларын алдыла,
 Ой, алай да алдыла.
 Къонакълагъа олтурур жер салдыла,
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, Мисирбийим къонакълагъа турмады,
 Ой, алай да турмады.
 Сора алагъа былай айтыб сёлешди:
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай,— олтуругъуз, аш ашагъыз, къонакъла.
 Ой, алай да къонакъла.
 — Ичги керек эсе, ичги ичигиз деди.
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай,— биз ач болуб келмегенбиз ашынга —
 Ой, алай да ашынга.
 Ашынгы, ичгинги да ургъун башынга,— делле.
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, сенден уллула туруб салам алгъанда
 Ой, алай да алгъанда.
 Айыб болсун, турмай къалгъан бетинге, делле.
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, келечиге сора жаным ёлюм жокъ,— делле.
 Ой, алай да жокъ делле.
 Бирден сора санга сёзюбюз жокъ делле.
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, санга биз ашаргъа, ичерге да келмедик,
 Ой, алай да келмедик.
 Сенсиз барыр жерибизни билмедик,
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, Дюгер бадинаты, Малкъар Басияты
 Ой, алай да Басияты,

Тагы бойнунда жыйылыб сени сакълайла.
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, бизни санга келечиге ийдиле,
 Ой, алай да ийдиле.
 Сени бла да бу жортууулну суйдюле,— деди.
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, ол заманда айтды сора Мисирбий:
 Ой, алай да Мисирбий.
 — Шкогума жангыз атым отум жокъ.
 Ой, тай-та райдара.
 Ичине салыргъа уа бир да огъум жокъ —
 Ой, алай да огъум жокъ.
 Бу жол барыргъа уа бир да онгум жокъ — деди.
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай,— сен келмезсе бизге, ёхтем бий,— делле,
 Ой, ёхтем бий делле.
 — Сени жангы къатын алгъан заманынг.
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, алай айтыб была кетиб тебрелле.
 Ой, алай да тебрелле.
 Сора деди, Мисирбий да алагъа:
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай,— барырма,— деди,— тамбла кюн къушлукъгъа,
 Ой, алай да къушлукъгъа.
 Бюгюн къарар кереклимен шкокга —
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, Мисирбийни къатыны алай къаргъады:
 Ой, алай да къаргъады.
 — Ары айлансанг, акъ атынг бла ал болгъун!
 Бери айлансанг, акъ атынга сал болгъун,— деди
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, къара чебгенинги туюмеси сайын окъ тийсин,
 Ой, алай да окъ тийсин.
 Акъ къабталынгы илгиги сайын къан сийсин,— деди.
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, айтханыча кюн къушлукъгъа барды ол,
 Ой, алай да барды ол.
 — Энди къайры барлыкъсыз? — деб сорду ол,
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай,— барыр жерибизни биз'а билмейбиз,
 Ой, алай да билмейбиз.
 Аны ючюн негерлигинги суйгенбиз,— дедиле.
 Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай,— мен билеме асыралгъан бир хазна.—
 Ой, алай да бир хазна.
 Сора ала тау курнатха бардыла,
 Ой, тай-та райдара.

Ой, тай-тай, сора ала басдыла, элни чачдыла.
     Ой, алай да чачдыла.
 Аны чачыб ол Кюнлюм элге чабдыла.
     Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, Кюнлюм элде уа бир кетмез хата табдыла.
     Ой, алай да табдыла.
 Мисирбийни да бир кыызгъан окъла къабдыла.
     Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, Мисирбийни алыб кыртишге чыкъдыла.
     Ой, алай да чыкъдыла.
 Ол заманда ол алагъа айтханды: дейди.
     Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, — мен бир ёлмейме — деди, — эки ёлеме,
     Ой, алай да ёлеме.
 — Къаражауланы къара шкок къалды алагъа.
     Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, шкокну алыргъа жигит Бекмырза келгенди.
     Ой, алай да келгенди.
 Бир бирден алыб, кёре тургъанлай кёргенди.
     Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, сансыз адам болуб, барды алагъа.
     Ой, алай да алагъа.
 — Не ахшы болду шкокну бизге къалгъаны, — деди.
     Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, — бу уа, — деди, — Къаражауланы къара шкок.
     Ой, алай да къара шкок,
 Сокъур къартны къолунда эди къара шкок.
     Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, Бекмырза деди: — Тутчу мен да кёрейим.
     Ой, алай да кёрейим.
 Алай айта, бир учусундан сермеди.
     Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, шекли болду да шкокну къарт бермеди.
     Ой, алай да бермеди.
 Эки-юч кере да «жибер», деди Бекмырза.
     Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, сокъур къарт'а къаты тутду бермеди —
     Ой, алай да бермеди.
 Ачууланды, къартны кылыч бла сермеди.
     Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, эки къолун да тюз жингирикден кетерди.
     Ой, алай да кетерди.
 Шкокну элтиб'а Мисирбийге бергенди дейди.
     Ой, тай-та райдара.
 Ой, тай-тай, Мисирбий да Бекмырзагъа къарады.
     Ой, алай да къарады.
 Сора Бекмырзагъа алай сёз айтды:
     Ой, тай-та райдара.

Ой, тай-тай,— ау тюбюнде жаш кьатыным тул кьалды —

Ой, алай да тул кьалды.

Аны кеси эгечингча кёрюрсе,— деди.

Ой, тай-та райдара.

Ой, тай-тай,— жаннга бермез барды ариу эгечим —

Ой, алай да эгечим,

Аны уа кесинге кьатыннга сора алырса,— деди.

Ой, тай-та райдара.

Ой, тай-тай,— бийлигими энди санга кьояма, — деди.

Ой, алай да кьояма.

Бийлигими да мени кибик жюрют,— деди.

Ой, тай-та райдара.

АЧЕ-УЛУ АЧЕМЕЗ

Широко

21

Эй, эй. А-че да у-лу А че-мез, дей-ди ой,

ой, А-че-мез-а ой Ол Кзы-рым-дан-а кел-ген кзы-рым-хан

ой-хо-о-рай-да ой

Эй, эй, «Аче да улу Ачемез»,— дейди, ой,
Ой, Ачемез'а, ой.
Ол Кърымдан'а келген кърым хан,
Ой, хо, орайда, ой.

Эй, эй, Ачемезге хапар сорады, дейди, ой.
Ой, алай сорады, ой.
«Ой, Ачемез'а, тау ичлери тармыды?»
Ой хо-о-рай да, ой.

«Эй, эй, тау ичлери тардыла, дейди, ой,
Ой алай тардыла да, ой,
Ой, мында уа атха арпа бермейле,
Ой хо-о-рай да, ой.

Эй, эй, сенлей ханланы итге кёрмейле, дейди, ой,
Ой, алай кёрмейле да, ой».
Ой, ол жууаб ханнга ачыу тийгенди,
Ой, хо-о-рай да, ой.

«Эй, эй, Ачемез, бираз женгил боласа,— дейди, ой,—
Ой, алай боласа да, ой.
Ой, Ачемез кеси эчки башлыды, ой,
Ой, хо-о-рай да, ой.

Эй, эй, къатынчыгъы ариу Жанёлмез,— дейди, ой,—
Ой, алай Жанёлмез'а, ой.
Ой, Жанёлмез ариу къарылгъач къашлыды,
Ой, хо-о-рай да, ой».

Эй, эй, Ачемез! Къатынынгы хан тилейди, дейди, ой,
Ой, алай да тилейди, ой.
Ол бир кечеге аны хаухлугъун бер, дейди.
Ой, хо-о-рай да, ой.

Эй, эй, Ачемез'а бираз саргъай болгъанед, ой,
Ой, алай болгъанед, ой.
Алай болса да, былай айтыб сёлешди:
Ой, хо-о-рай да, ой!

Эй, эй, тилемесе уа — иги боллугъед,— дейди, ой.
Ой, алай да боллукъ эд, ой.
Ой, тилей эсе уа, не этерикбиз, берейик,
Ой, хо-о-рай да, ой.

Эй, эй, ханыбызны сыйын кёрейик, дейди, ой,
Ой, алай да кёрейиг'а, ой.
Ой, дунья билгенден, тейри бла хан бирди.
Ой, хо-о-рай да, ой.

Эй, эй, къатын бла уа жан бирди, дейди,
Ой, алай'а жан бирди, ой.
Ой, ханны аурууун мен алсам — не сейир?
Ой, хо-о-рай да, ой.

— Эй, эй, эртде келмейин, хан, кеч келсенг,— дейди, ой,—
Ой, алай кеч келсенг'а, ой,
Ой, тийрени, къоншуну да жатма къой,— дейди,
Ой, хо-о-рай да, ой.

Эй, эй, тийрени, къоншуну жатма къой, дейди, ой,
Ой, алай'а жатма къой, ой,
Жатар къуу тёшегинги, ой, къакъма къой, дейди,
Ой, хо-о-рай да, ой.

Эй, эй, экинчи да ханны аурууун мен алсам, дейди, ой,
Ой, мен алсам'а ой, ой,
Ой, сен биргенге кёб шагърейле келтирме.
Ой, хо-о-рай да, ой.

Мыллыгынг жатады уллу чегетни бойнунда.
Ой, хо-о-рай да, ой.

Эй, эй, ханны салдырдыла балас чанагъа, дейди, ой.

Ой, балас чанагъа уа, ой.

Эй, ыспас болсун Ачемезни табхан'а анагъа.

Ой, хо-о-рай да-ра,ой!

меренно

УЛЛУ ХОЖ

Умеренно

22

Ой, ул-лу Хож-да-да бир се-йир бар-ды
танг бар-ды, о-рай-да. Эрт-ден-ден баш-лаб,
и-нгир-ге де-ри-чи кьан бар-ды о-рай-да.

Ой, уллу Хожда да бир сейр барды,
Танг барды, оорайда.
Эртденден башлаб, ингирге деричи
Къан барды, оорайда.

Ол уллу Хожда да бир сейир барды,
Алапат, оорайда.
Къатынла бла да къызла этелле
Къазауат, оорайда.

Ой, уллу Хождан'а ма чыкыган элле
Жети ариу, оорайда.
Да, къамаладан'а бир къан тамызган
Эки ариу, оорайда.

Ой, эфендини уа къызыны аты
Уркыуят, оорайда.
Ургъан жеринден'а къыб-къызыл ариу
Къан къуяд, оорайда.

Ол эфендини уа къызыны аты
Хужады, оорайда.
Шкок таушу бла бу къаяланы
Бузады, оорайда.

Уруш этерикбиз ма бюгюн къалыб,
Тамбла, оорайда.
Ой, биз бет жууабыз, бу халкъдан акыган
Къан бла, оорайда.

Саутларыбыз'а юфгюрсек, туюкню
Юзелле, оорайда.
Ол жашларыбыз'а бу адам къанда
Жюзелле, оорайда.

Ой, уллу Хожну да не башы болур
Батагъа, оорайда.
Башыбыз къалды да саут амалтын
Хатагъа, оорайда.

Ой, кёкде ойнайды ариу Уркъуятны
Билеги, оорайда.
Да къабыл болсун'а бу жарлы халкъны
Тилеги, оорайда.

Ой, окъ тийгенди да бу жаш келинни
Кёзюне, оорайда.
Да ийнанмагъыз'а Къарукъ улуну
Сёзюне, оорайда.

Ой, окъ тийгенди да бу кемирчекден,
Эмчекден, оорайда.
Уруш башланды да къатынла кийген
Кёнчекден, оорайда.

Бууаз къатынланы чабакъла кибик
Жаралла, оорайда.
Сабийлерибиз ол жау чыракълай
Жаналла, оорайда.

Саутларыбыз'а чалманнга асылыб
Къалдыла, оорайда.
Душман келеди да ёзен туманлай
Басылыб, оорайда.

ТАТАРКЪАН

Медленно

23

Жа-уун - ла жау-ал-ла тау жал-пакъ-ла-гъа,
 кёл-ле-ге, ой, а-лай-да кёл - ле - ге.
 Къу-чу гъун-ла кел-ди - ле - да
 ул-лу къа-ра-чай-да эл-ле-ге, ой - тай-
 та - рай - да - ра.

Жауунла жауалла тау жалпакълагъа, кёллеге,
 Ой, алай да кёллеге.

Къуугъунла да келедиле да уллу Къарачайда эллеге,
 Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Ныхытла башындан бизге узатылды юч къурукъ,
 Ой, алай да юч къурукъ,

Жазлыкъдан, Дууутдан¹ чыкъды бир ачы къуугъун —
 кычырыкъ.

Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Къарачайгъа дейди, кызылбек аскер киргенди.
 Ой, алай да киргенди.

Къатын, кызыны къоймай, ол кюн жалан аякъ этиб сюргенди.
 Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Ол кюнледе дейди, жигит уланланы жокълайла,
 Ой, алай да жокълайла.

Багъатыр улу жигит Татаркъанны ала уа табмайла.
 Ой, тай-тай, рай-да-ра.

¹ Эллени атлары.

— Аллах-аллах,— дейди,— Татаркъан къайда къалгъанды?

Ой, алай да къалгъанды.

— Татаркъан'а оракъчылагъа шишлик мал жыя кетгенди.

Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Ол кюн бир улан чыгъыб, алай айтыб селешди,

Ой, алай да селешди.

— «Татаркъан» дейсиз да турасыз, Татаркъанча киши
жокъмуду?

Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Быллай кюнде дейди, Гилястанны аты бек чабар.

Ой, алай да бек чабар.

Байчагъырны атыны төрт аягъы къурч кирик от чагъар.

Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Быллай кюнде дейди, Гилястанны аты бек чабар.

Ой, алай да бек чабар.

Татаркъан'а болгъан жыйында, быллай кюнде бек табар.

Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Быллай кюнде, дейди, Татаркъанны алгъа салыучек,

Ой, алай да салыучек.

Жаугъа жетсег'а, дейди, жаудан биз къаныбызны алыучек.

Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Оракъчыладан Татаркъан юйюне келгенди.

Ой, алай да келгенди.

Къарагъанды да, Татаркъан'а элде адам кәрмегенди.

Ой, тай-тай, рай-да-ра.

— Аллах-аллах, анам, элибиз къайры кетгенди?

Ой, алай да кетгенди?

— Ишни кезиуюдю, балам, ала иш ишлерге кетгендиле.

Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Ийген къойларынгдан санга къурманлыкъ сойгъанма.

Ой, алай да сойгъанма.

Ол къурманлыкъдан, балам, санга толу юлюшюнгю

къойгъанма.

Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Юч ёзенден, дейди, юч эгечинг келдиле...

Ой, алай да келдиле.

Юч сюегин, балам, ала сени юлюшюнгден бёлдюле.

Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Ала жилаб, балам, санга тилекле этдиле.

Ой, алай да этдиле.

Санга кьалгъанды, балам, жауурун бла сора башжарты.
Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Ол жауурунну бир сыдырды, сора юч кьабды.
Ой, алай да юч кьабды.

Элни кьуугъуннга кетгенин ол жауурундан таныды.
Ой, тай-тай, рай-да-ра.

— Къарачайгъа, балам, кызылбек аскер киргенди.
Ой, алай да киргенди.

Къатын, кызыны да, дейди, жалан аякъ этиб'а сюргенди.
Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Эмчек ананг кетди, кыызгъан ийнеклеи ёкюре.
Ой, алай да ёкюре.

Ит кызылбек аскерле бараелле безирей, секире.
Ой, тай-тай, рай-да-ра.

— Эй, анам! Тюшюмде бир ёксюз жашчыкъ кёргенме.
Ой, алай да кёргенме.

Бир ёксюз жашчыкъгъа тешиб — мен чабырларымы бергенме.
Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Жокъмуду, анам, бир эрик ашагъан чабырлыкъ?
Ой, алай да чабырлыкъ.

Къалмагъанды, манга, анам, энди бир рахатлыкъ,
сабырлыкъ.
Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Анга табылды да бир къатхан кесек — чабырлыкъ.
Ой, алай да чабырлыкъ.

Анам, анам!, — дейди, — чабырлыкъгъа жылы суучукъ
этсенг'а.
Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Анам, анам! — дейди, — чабырлыгъыма бир жылы суучукъ
этсенг'а.
Ой, алай да этсенг'а.

Мен да бир кесек, анам, отума-огъума къарайым.
Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Жаланаякъ, чабырлыгъын да алыб кетгенди,
Ой, алай да кетгенди.

Эки аягъына жолда чабырларын этиб кийгенди.
Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Чаба-жорта, Схауат ёзенине жетгенди.
Ой, алай да жетгенди.

Кьуугъуннга баргъан къарачай аскерни сора жетгенди.
Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Эки этегин бюйрек башындан къайырды.

Ой, алай да къайырды.

Эркечлик этерлик, кесине бөлөк жигитни айырды.

Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Аркъан жетмейди батыр Татаркъанны белине.

Ой, алай да белине.

Кёб туусун аллай жигитле уллу Къарачайны элине.

Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Къарангы кече чиракъ бла суудан ётгенди.

Ой, алай да ётгенди.

Къызылбек аскерни ызындан алайда жууукъ жетгенди.

Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Ол жетер-жетмез ачы сермешуню бергенди.

Ой, алай да бергенди.

Къызылбек аскерден'а кёбюсюн ол кызыл жер къан этгенди.

Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Алгыш этдиле Татаркъаннга эрле, къатынла.

Ой, алай да къатынла.

Кёб туусун къарачай элlege Татаркъан кибик батырла.

Ой, тай-тай, рай-да-ра.

Насыбын къайтарды ол Къарачайны элине.

Ой, алай да элине.

Унутулмаз ат кёйгъанды ол кесини туугъан жерине.

Ой, тай-тай, рай-да-ра.

БАРАКЪ

Бодро

24

Къанатлыла бийи къара къарылгъач. Мыты была

- 0 -

Баракъ антлы къарындаш. Мыты эди кече кюн-да

жюрюучю, ажир юлюшлени белмей сюрюучю.

Къанатлыла бийи — къара къарылгъач,
Мыты бла Баракъ — антлы къарындаш.
Мыты эди кече, кюн да жюрюучю,
Ажир юлюшлени белмей сюрюучю.

Баракъ, хариб, сабий эди, жаш эди.
Мыты битеу Къарачайгъа баш эди.
Акъ чууакъ кюн мутхуз болду, чарс болду.
Жигит Мыты Арисейде тас болду.

«Жашлыгъымда сохталыкъда тургъанма.
Сохталыкъны мен толу толтургъанма.
Ызы бла жылкъы гёзетге¹ киргенме.
Атым сора мени Баракъ болмасын.

Къарнашымы табмай сора мен кьойсам,
Ана къарнашымда барды тор ажир,
Тилей барсам, тор ажирни берирле,
Эгечден да туугъан кибик кёрюрле.

¹ Гёзет — кечеги жылкъычы.

Тор ажирни берир деб, мен баргъанем,
Салыб ана къарнашыма баргъанем.
Эгечден туугъан кибик мени кёрмеди,
Тор ажирни хаухлугъун ол бермеди.

Тор ажирни ат орунда жашырды,
Бош къургъакъ сёз бла мени ашырды.
Мен ызыма мудах болуб къайытдым.
Сора гёзет ишни къояргъа айтдым.

Жылкыылагъа жалчы этдим бир айгъа.
Хакъ бергенем болжал этмей Журайгъа.
Толу айны гёзетчилигин этди,
Айны бошаб, кетер заманы жетди.

Ёрлеб барыб, жылкыылагъа къарадым,
Къалдырмайын бир-бир тизиб санадым,
Жылкыыланы битеу санларын табдым.
Жылкыычыны кълун тутуб ашырдым.

Гёзетликге кесим жылкыыны алдым.
Кюте келиб бир татлы кълкыыб кълдым.
Жылкыы ычхынды Абукланы кышлыкъгъа.
Табсыз тюшле кёре юяндым кълшлукъгъа.

Жылкыыланы излеб жорта баргъанем,
Кенгден къараб, мен аланы кёргенем,
Жылкыым юркуюб эки юлюшге бёлюндю,
Къыйырларында биреу да кёрюндю.

Кенгден къараб, танымадым, билмедим.
Ол гёзетчи жашым болурму дедим.
Угъай, ол'а Абукланы бий Асхат.
Сора манга алай айтыб кълсад: —

Эй, жаш, сен бир къламайса, тынмайса.
Бизни жашатмайса, бир да кълмайса.
Сен'а бир да жукъдан да юялмайса,
Бу жылкыыны жеринде нек тълмайса? —

Ай, кълй,— дедим,— бу хатаны кечерсе,
Жылкыыланы кълкыыб кълалыб ийгенме.
Бюгечеден сора хата этдирмем.
Кълшлыгъынга бир да заран жетдирмем.

Сора жылкыыланы сюрюб тебрэдим.
Сауун, шауун тизиб санаб тергедим.
Ажир бла бир байталны кёрмедим.
Мен аланы излей, жорта баргъанем,

Мен аланы төбен чатда табханем.
Жалылары ючден-ючден эшилиб,
Боюнлары кьой боюнлай кесилиб.
Салыб бардым Асхатха жүрексиниб.

«Асхат! Баракъ мени атым болмасын,
Бу ишлени санга кечириб кьойсам.
Эки атымы кьанын сенден алырма,
Аллай эки балах санга салырма...

— Балах салыб, не этериксе сен манга?
Менден сора кёбле жаудула санга.
Юч кьабарты бий да сени душманынг.
Орус оноучу да сени бек кьанлынг.

Кьобан бла Терк сууну арасында
Агъачында, сыртында, таласында,
Бёрюге да ючлю тайны ашатмам,
Манга тийгенни дуньяда жашатмам.

— Бу Баракъны Баракъ болмасын аты.
Думп болмаса оноучуну алты аты.
Тор ажирин бичен кьошда соярма,
Кьалгъанларын Хачыпсыда жоярма.

Мени антым антды, дертим да дертди.
Антны, дертни да толтурурман», — деб кетди.
Кёб узайтмай, таб айтханыча этди.
Баракъ дертин алыб, муратха жетди.

Тор ажирин биченчи кьошда сойду.
Мангылайына багъасын жазыб кьойду.
Кьалгъанларын Хачыпсыда сатды.
Оноучуну почта атларын кьабды.

Батыр Баракъ айтса, этмей кьоймаучед.
Этер ишин ол кьоркьуб да кьоймаучед.
Кече арада Абуклагъа келгенди.
Ажир башны багушха сугьуб кетгенди.

Баш юч жылны багуш тюбюнде кьалгъанды.
Юч жылдан'а Асхат аны табханды.
Элтиб Абукланы арбазда асханды.
Тёрт жанына кьуугьунла салгъанды.

Къуугъунлагъа оноучула келдиле.
Басынышыб ажир башны кёрдюле.
Жаныдыла, бир-бир кюкюредиле.
Ахырында Баракъ этгенд дедиле.

Баракъ жатыб жукълай эди юйюнде,
Къатыны сескениб турду тюшюнде.
Залихат эд суйген къатыныны аты,
Тюшден къоркъуб, тюрленгенед сыфаты.

— Эй, Барагъым, бир ачы тюш кёрюндю!
Санга къоркъуб, жик-жиклерим бёлюндю.
Мыртазакъла келдиле, сени чакъыра.
Мен да къалдым, санга жилай, макъыра.—

— Тын, жиляма! — тюш жукъуну богъуду.
Тюшге ийнанган адамланы жогъуду.—
Къадар ташад, болгъан ишни кёрюрбюз.
Жау аллында сауут уруб ёлюрбюз.—

Экинчи кече мыртазакъла келдиле.
— Эй, Баракъ! — деб арбазда сюелдиле.
Сауут алыб, чыкъды Баракъ алагъа.
— Нек келдигиз? — деди кече арагъа.

— Эй, Баракъ! Айтыргъа сенден къоркъабыз.
Айтмасакъ да, оноучудан къоркъабыз,
Оноучугъа сени чакъыра келгенбиз,
Келирге да сенден бек ийменгенбиз.—

— Эй, уланла, бюгече кеч болгъанды.
Эртден бла эртде кесим турурма.
Суйген къатыныма талакъ салырма.
Сора сауутланыб кесим барырма.—

Баракъ эртден бла эртде тургъанды.
Суйген къатынына талакъ салгъанды.
Сора Баракъ сауут-саба алгъанды.
Оноучуну аллына ол баргъанды.

— Баракъ!,— деди,— бу этген ишинг неди?
Санга кючюмю танытырма,— деди.
Сени битли бёркюнгю мен киейим,
Сыртынгдан къайишлик алмасам,— деди.

— Сени кибик матушкодан туугъанма,
Сен айтханча мен кесими этдирсем.
Мени атым манга Баракъ болмасын,
Къатынымы санга суу ташыучу этсем...

Сатыу эте баргъан эки къумукълу
Тулпар санларыма бугъоу салдыла.
Къарамырза улуну ит ишлери
Къайнаб бюркген къанымы суутдула.

Ол къара ит санларымы къурутду.
Къарт анамы итден аман улутду.
Акъ — Къалада къыйыр итле жашайла,
Адам этни ит жаллыча ашайла.

Мени жиберелле узакъ сибирге.
Кенгешелле ёлюр жерге сюрюрге.
Алты жылы жетмей, сабийим къалад.
Жилай-жилай суйген юй бийчем талад.

Сауут-сабамы къоймайын алыгъыз.
Дебошланы къара къюбюрге салыгъыз.
Шибля урсун энди бу Акъ-Къаланы.
Жер жутхаед ол тургъан къуу таланы.

КЪАНАМАТ

Величаво

Сау же-ти жыл-ны да мен морх ба-шын - да
тур-гъа-нем, Ой, ий - на ны-гъы-за кий-ик - ле
бы-ла-къош бо - луб. Ит бий-ле бы-ла а -
чы-къа-за-уат э - те - рем, акъ-баш къа-
ма-ма да э-ки къо-лум бош бо - луб.

Сау жети жылны да мен Морх башында тургъанем,
Ой, инаныгъыз'а кийикле бла къош болуб.
Ит бийле бла ачы къазаут этерем,
Акъбаш къамама да эки къолум бош болуб.

Ол жети жылны уа мен къара агъачда жюрюдюм
Ой кече бёрю болуб'а, кюндюз ит болуб,
Да къолайсыздан'а ма юсюм сирке бит болуб,
Ассыры ачдан'а бу къара суула сют болуб.

Ол мен жазыкъны да киши алмайды, жюк болуб,
Ой да мен бюгюнлюкде кетиб барама
Сау Къарачайдан, бу кесим биле, туб болуб,
Къанамат хариба бир алай айтыб селешди.

Къобугъуз, уланла, бу туруу-туруу туйюлдю,
Ол дунья баргъан'а бу Россейге ётейик,
Бу жарлы халкъгъа бир тюзлюк излей кетейик,
Оноубузну да Хубуй-улуна айтайыкъ.

Хубуй-улу айтды: «О кьонакъларым, жанларым,
Мени хатымы да оноучула уста таныйла.
Гюллюланы Хажибекирге барыгъыз,
Муратыгъызны барында анга айтыгъыз».

Ит Хажибекир'а, бу тюлкю кибик суйюндю,
Аны кьатыны уа бир жаулу, бишли хант этди,
Ол, «итден туугъан'а бу кьуран алды, ант этди.
Саутларыбызны уа кьолубуздан тас этди.

Къасбот эртденбла бир алай айтыб селешди:
«Мени кьарындашым — жигит туугъан Къанамат!
Тур, Къанамат, бизге болур болгъанды
Тегерегибиз'а ма часовойдан толгъанды».

Эбзеланы да Алийни жашы Къанамат,
Тулпар болсангда ёлген кюнюнге жарамат,
Тенгереб тюшдюнг сен бердан окъну кетюрмей,
Ант этген эдинг жауну кьоймазгъа ёлтюрмей.

Ол, дуньялада да жиягъан тере бар эсе,
Да жияй болур'а бу Къанаматны анасы.
Къазауатда кьолуна жетмей кьалгъанды,
Дюгерли Азнор берген'а акъбаш къамасы.

ГОШАЯХ БИЙЧЕНИ ЖЫРЫ

Сдержанно

25

О-ри о, эй, эй, Къан-шау би-йим тау э -
 лле - ге туу-гъан-кюн, тау э лле-ге тей-ри э - шиги
 а - чыл - ды Ой, Къан-шау би-йим тау э -
 лле-ден кет-ген кюн. Тау-э-лле-ри да кыуш тю-гюн
 лей ча-чыл ды Ой.

Ори о, эй, эй,

Къаншау бийим тау элlege туугъан кюн,
 Тау элlege тейри эшиги ачылды.
 Ой, Къаншау бийим тау элледен кетген кюн,
 Тау эллери да кыуш тюгюнлей чачылды. Ой.

Ори о, эй-эй.

Эчкиле кирдиле тар аузу акълагъа,
 Башым къалды къанлы тар аузун сакъларгъа.
 Ой, тар аузуну таракъ таулары, бузлары,
 Менлей къалсын Хадаужукъланы кызылары. Ой.

Ори о, эй-эй.

Къаншау бийими излейме да, табмайма.
 Къаншау бийсиз белими тешиб жатмайма.
 Келлик жолуна къарайма да, кёрмейме.
 Бёрю болмасам, не этерге билмейме. Ой.

Ори о, эй-эй.

Ким ёлюр бу бийлик зорундан къутулуб?
 Тура болур, бирде жесирге тутулуб.
 Жиляй, тарала къан чабханды кёзюме.
 Нек ийнандым къахме бийчени сёзюне. Ой.

Ори о, эй-эй.

«Кел, Къарачач, къара ташха барайыкъ,
Жилай-жилай, къара ташны жарайыкъ.
Къаншау бийим келе эсе, къарайыкъ.
Мухур тюзден келгенлеге сорайыкъ. Ой.

Ори о, эй-эй.

Къаншау бийни изледик да, табмадыкъ.
Айландыкъ да, къара ташдан атландыкъ.
Биягъы къанлы къаялагъа ёрледик.
Къаншау бийни табмазлыгъымы билдим. Ой.

Ори о, эй-эй.

Тютюню тюлкюсю кызылды къандан,
Къаншау бий багъалыд сау дунья малдан.
Бу тар аууз бири бирине аусун.
Къаншау бийсиз Бахсан таргъа къан жаусун. Ой.

Ори о, эй-эй.

Кел, Къарачач! Къаншау бийим кетгенди.
Биз кёралмаз узакъ жерге ётгенди.
Энди саулай келирми ол бу таугъа,
Келсе, келтирир санга ол кёб саугъа. Ой.

Ори о, эй-эй.

Саугъалары, Къарачач, сени болсун!
Къараб жангыз кёрюрюм мени болсун.
Къан кечиуден ары жанына ётгенд,
Къаншауну генже тайыны ызлары. Ой.

Ори о, эй-эй.

Къаншау бийими эки кызы бар эди,
Аллах-аллах, Къантиймеди, Къазмеди?
Къаншау бий тау элlege бюгюнлюкде
Бир ёлюмге, бир бушуугъа азмеди? Ой.

Ори о, эй-эй.

Къан жауарыкъ Бахсан тардан алыгъыз.
Къабырыми Къарт-Журт элде салыгъыз.
Къаншау бийим! Аман бла ёлгенме,
Сени ючюн кёб кыйынлыкъ кёргенме. Ой.

Ори о, эй-эй.

Бештамакъгъа гетен кёпюр салгъан кюн,
Аман Элбуздукъ бла мен къалгъан кюн,
Андан эсе мен жарылыб къалгъаем,
Не да Кичи Гиластаннга баргъаем. Ой.

Ори о, эй-эй.

Къаншау бийим сен, ёлмейин, сау келсенг,
Къарт-Журт элде кешенеми кёрюрсе.
Бу дуньяда тюзлюк деген бар эсе,
Сен да менича термилиб ёлюрсе. Ой.

Ори о, эй-эй.

Манга келген ачы кыйынлыкъланы
Айтыр санга Къарачайны къартлары.
Мени бу кюннге кыйгъан бийчелени
Болгъаеди бир да къалмай артлары. Ой.

ГАПАЛАУ

Сдержанно

26

Га-па-лау-ла э-ки-эл-ле бир бол-ду.

Га-па-ла-уум са-бий бол-ду, жаш бол-ду.

Ой, Га-па-ла-уум ыс-та-уат-дан тас бол-ду.

- + Гапалаула экиелле, бир болду.
- + Гапалауум сабий болду, жаш болду.
- Гапалауум стауатдан тас болду.
- + Сырт башындан жаланбашла къарайла.
Гапалауну агъач окъла марайла.
Анасына жигит туугъан Гапалау.
- + Стауатда толу къазан къайнайды,
Сени юсюнде тогъуз къазыкъ ойнайды,
Анасына сабий туугъан Гапалау.
- + Стауатынг жилан жырмаш мурсады,
Сени ёлтюрген Ижаланы Мусады.
Гапалауум къызыл къанла къусады.
- + Къанынг барад кырдыкланы мор этиб.
Ижалары ёлтюрдюле зор этиб.
Анасына жигит туугъан Гапалау.
- Къойларынгы тау башына жаялла,
Чегилеринги тулукъгъа ой жыялла.
Анасына тулпар туугъан Гапалау.
- + Къара атынг кишнеб келсе, ким жыяр,
Жаш къатынынг жилаб келсе, ким тыяр,
Анасына жигит туугъан Гапалау.
- Къабырынгы казна доктор сакълайды,
Жаш къатынынг къайдагъынги табмайды,
Анасына жигит туугъан Гапалау.
- + Жалчыларынг малларынгы сюрелле,
Ижалары сени ызынгдан кюлелле,
Анасына сабий туугъан Гапалау.

ЖАНЫМ УЛУ ИСМАЙЫЛ

Сдержанно

27

Жа-ным бол-су-на бу Жа-ным-ла-ны Ис-ма-йыл. О,
 жукъ-лай э-ди-ма жукъу ара-да тюш кёр-дюм. О,
 ба-шы-ма уа бир ул-лу ал-лах-дан иш кёр-дюм. Ой, ой,
 се-ки-риб ту-руб'а мен ёр-ге ай-ла-ныб къа-ра-дым.

Жаным болсун'а бу Жанымланы Исмайыл.
 Жукълай эдим'а, жукъу арада тюш кёрдюм.
 Башыма уа бир уллу аллахдан иш кёрдюм.
 Секириб туруб'а мен ёрге айланыб къарадым.
 Хыныракъ келген эки атлыны мен кёрдюм,
 Аллах-аллах, эй, не хыны келелле.
 Была къуугъунга келген атлыла.
 Чыкъчы, анам, кимледиле, къарачы!
 Суху атлыла къалайлада тохтайла?
 Ётуб кетиб, Жанымлада тохталла.
 Мен харибге уа къысха къуугъун келди.
 Исмайыл, деб'а эшикден селешдиле.
 Исмайылым чачыраб тышына чыкъды.
 — Кел Исмайыл къайын атанг ауруйду.
 Бек къыйналыб исси ауруудан жатады.
 — Эй, хей, энди анга къалай барайым?
 Къайын атама кёрюнмеген заманымд.
 — Къайын атанг ит ауруудан ауруйду.
 Санга келдик, жумушубуз да олду.
 Келмей эсенг, ызыбызгъа къайтайыкъ.
 Болушунгу къайын атанга айтайыкъ.
 — Угъай-угъай, атланайым, барайым!
 Не болгъанды, халына бир къарайым!
 Атланыб ол Нарсанагъа келгенди.
 Сормагъанлай, докторлагъа киргенди.
 Дефтерлерин алыб, къараб тинтгенди.

Ит ауруугъа жарар дарман кѳргенди.
Дарман алыб кѳайын атасына келгенди.
Кѳайын атасы жан алыугъа тыяныб.
Юсюне кирирге болалмайды, юялыб.
Аллах-аллах, энди кѳалай кирейим,
Букѳгъан кезиуумд, нечик кѳрейим?
Уруб кирди, ауруб жатхан жерине.
Сермеб алды тобугъуну тѳрюне.
Дарманладан анга ичире тебреди,
Бир да болушлукъ болад деб билмеди.
— Эй, Исмайыл, мен ѳлеме, кетеме.
Энди санга мен осуят этеме:
Жанымдан суйген тор атымы алырса,
Кесими кѳзюмден кѳрюб сакъларса.—
Ол сѳз бла осуятын этгенди.
Кѳабыргъа ол кѳайын атасын салды.
Сора Исмайыл бир мудахлыкъ хал алды.
Энди Исмайыл алай айтыб сѳлешди:
— Эй, жашла, мен санларыма кѳоркѳама.
Сют аурууу санларыма тийгенди.
Угъай-угъай, ол сют ауруу тѳйюлдю.
Кѳайын атамы ит аурууу жукѳгъанды...
Жашла,— деди, атымы келтиригиз.
Кѳымылдагъыз, теркирек жетдиригиз!
Атны келтирирге жашла кетдиле.
Мычымайын артха айланыб жетдиле.
— Эй, Исмайыл, атынг жагъынлы атды.
Аллы бла барсакъ кѳабхан этеди.
Арты бла барсакъ ургъан этеди.
Энди мынга биз не амал этейик? —
— Ол гяурну кѳылыгъы аман болуучуд.
Танымагъанын ол кѳатына кѳоймаучуд.
Кесини нохтасын алыб барыгъыз,
Элтиб, кеси кѳрюр жерде салыгъыз! —
Кесини нохтасын алыб бардыла.
Элтиб, атны туурасында салдыла,
Ат, кѳргенлей, ѳз нохтасын таныды.
Кишнеб келиб, башын салыб тохтады.
Мычымайын атны алыб жетдиле.
— Тур, Исмайыл, атынг келди! — дедиле.
Исмайылгъа аман ауруу тийгенди.
Сан-санына ѳлюр отну ийгенди.
Исмайылым туруб ат жерин алды.
Кючден-бутдан атны юсюне салды.
Ахыр кючюн жыйыб, атына минди.
Артха айланыб жарлы юйюне келди.
Исмайылны ау тѳбюнде кѳатыны,
Ауун атыб, терезеден кѳарады.
— Исмайылым былай мудах келмеучед.

Атха минсе, кьуш да жетер демеучед.—
Ауун атыб терезеден чартлады.
Хыны, суху жиламсыраб атлады.
— Не болгъанды, жаным, Исмайыл, санга?
Ачы кьоркьуу берди сыфатынг манга.
Сен аурума! Сени ючюн мен ёлейим.
Аурууунгу алыб кёрге кирейим! —
Сермеб алды Исмайылны кьойнуна.
Исмайыл да ауду аны бойнуна.
Элтиб Исмайылны тёшекге салды.
Кьучакълады, жилады, кёлюн алды.
Исмайылны кьолун тутуб олтурду.
Жууургъанын жиламукъдан толтурду.
Атынг кьалды ат илкичге байланыб.
Кесинг кьалдынг жаш отоуда сойланыб.
Жаш кьатыны жилаб кьарайд кёзюне.
Кьулакъ салыб тынгылайд шош сёзюне.
Сарнайдыла эгечлери, анасы.
Алай жатсын душманынгы баласы.
Сен харибни мутхуз чыгъад сёзлеринг.
Сюйген кьатынынга кьарайд кёзлеринг.
Жаш кьатынынг башынгы шош сылайды.
Сора санга былай айтыб жилияйды:
— Эй, Исмайыл, мени кьоюб кетесе.
Энди манга не осуят этесе?
Деди: — Осуятым санга ол болсун:
Кёкюрегим санга жюрюр жол болсун.
Мени жаным жаш жанынга кьор болсун.
Кёб суйгенем, аз жашадым сени бла.
Ахыр кюндю кёрюшюрге мени бла.
Мен разыма, сен да разы бол манга,—
Деб бошады, ахыр тылпыуун анга.
Эси тайыб кьатын тёшекге ауду.
Исмайылны толу юйюне кьан жауду.
Кеси ёлдю, суйген кьатынын кьойду.
Ачы ёлюм юйюр жашауну жойду.
Тынгылагъыз Исмайылны жырына,
Кьарачыгъыз жатхан жер урусунна.
Сен юйюнге жүрек кёзден кьараученг.
Жарлылагъа кьыйын кюнде жараученг.
Алыб баралла агъач тайгъа миндириб.
Сау мюлкюнгден жангыз кебин кийдириб.
Ызынгдан'а жияу аскерге сюрдюрюб.
Анасын, суйген кьатынын кюйдюрюб.
Эгечлерин сыйыт бла юрдюрюб.
Кьоюб кетди бушуу кюлге кёмдюрюб.
Ариу кьатынынгы кёлюн ким алыр,
Сени излеб, аныча ким таралыр.

САБАНЧЫЛАНЫ САЛИМГЕРИЙ

Медленно

28

Са-бан-чы-ла-ны-да ол Са-лим-ге-ри де-се-

ле, мен ту-ра э-дим-а ул-лу мис-хок-да квош бо-луб,

о-ноу-чу-ла бы-ла тей-ри дос бо-луб. Къа-ра-нгы

ке-че-да, се-ри-уюн ур-май шош бо-луб.

Сабанчыланы да ол Салимгерий деселе,
 Мен тура эдим'а уллу Мисхокда къош болуб,
 Оноучула бла тейри дос болуб.
 Къарангы кече да, сериюн урмай, шош болуб.

Мен ат орунума эмен сехлени бегитдим.
 А жукълай эдим'а, мен жукъу арамда тюш кёрдюм.
 Кеси бащыма бир табсызыракъ иш кёрдюм.
 Секириб туруб'а мен ат орунга къарадым.

Эмен сехлени чирик чалылай аудурдум.
Жарлы юйюме бир къара къанла жаудурдум.
Ат орунумда акъ байталымы кёрмедим.
Артха айланыб темир сенекни сермедим.

Ол ит гяуурланы бир къууа, сюре кетгенем.
Тёберлакъда уа эки къаралди кёргенем.
Зыгъырлы кьолда уа мен алларына ётгенем.
Жаллай барыб'а мен къатларына жетгенем.

— Къайры сюресиз атамдан къалгъан малымы?
Жанымы алдырмай, бермем халал малымы...
Этген эдим'а ит гяуурлагъа къазауат.
Ай, этген ючюн'а менден онглу болдула.

Тартыб алдыла, ой, мен жазыкъны арагъа.
Туураб салдыла Мисхок башында талагъа.
Ахсыл чебгенден жыртыб жамаула салалла.
Къабыргъамдагъы къама кирген жарама.

Къан келеди да зыгъырлы кьолну суулары.
Ёкюредиле бу Нартияны буулары.
Мени бу хапарымы барыб ким айтыр
Тогъуз айны къарнында тутхан анама.

ОРУС-ЯПОН УРУШДА

Протяжно 29

Тау эл-ле-ге у-руш кьа-гъыт-ла кел-ген кюн,

жар-лы жаш-ла-ны прав-лен-нге жый-ды-ла.

А-ра-къы и-чи-риб, кёл-ле-рин жар-ыкъ э-тер-ге,

атл аи жь ге-лле, Ро-ссей-ге а-лыб ке-тер-ге.

Тау эллеге уруш кьагъытла келген кюн
 Жарлы жашланы правленнге жыйдыла.
 Аракъы ичириб, кёллерин жарыкъ этерге,
 Атла жегелле, Росейге алыб кетерге.

Аллы бурун Узун-Къалагъа баргъанек,
 Имбашларыбызгъа кек пагонла салгъанек,
 Ызы бла уа, Армавирге баргъанек,
 Армавирде ай бла жарым тургъанек.

Къзауат къуллукъну кѣлюбюзден билгенек,
Андан сора да машиналагъа мингенек.
Машинала бла тамам къыркъ кюн баргъанек,
Сора бир шахарда атылыб къалгъанек.

Эртден, ингир Япон таулагъа къарак,
Японлуланы кийикленича мараек.
Марасакъ да биз аланы уа кѣрмеек,
Ол кюнледе биз кесибизни билмеек.

Кече арада татлы жукълаб тургъанлай,
Бир къуугъун чыкъды шибиля ургъанлай,
Кавказдан келген, жигит тау къушла!
Бюгюн болгъанд къанлы согъуш урушла.

Бизни полкнун японлу аскер алгъанды.
Мухаммадияны тилеги къабыл болгъанды.
Атларыбызгъа ашыгъышлы чабышдыкъ.
Гузаба сермеб, атларыбызны табышдыкъ.

Женгил, жуду биз да атланы жерледик,
Ашыгъышлыкъда чаба, жорта тебретдик.
Танг атаргъа Япон таулагъа ёрледик,
Кюн аллына къызыл къан теге тебретдик.

Тоб тютюнден бир бирибизни кѣрмедик,
Жунчумадыкъ, бирден залпы сермедик.
Таматабыз'а Тохчукъланы Наныды.
Япон тобну ол кючлююгюн таныды.

Сора Наны ма алай айтыб селешди:
«Бизден келген, жаным, жашла, жигитле!»
Жан чыкъгъынчы, сауут-саба къоймайыкъ,
Чыкъгъан элибизни бетин жоймайыкъ.

Бизден келген, жаным, жашла, эй жигитле!
Барыбыз да бир жерчикде турайыкъ.
Сермешиде бир аз тири ойнайыкъ,
Ёлгенибизге жаназы, намаз къурайыкъ.

Суу табмайбыз, жаназы, намаз къылыргъа,
Япон тобла къоймайла бирге турургъа.
Мажалларыбыз ауур жаралы болдула.
Юс кийимлерибиз къызыл къандан толдула.

Гогуйланы ол тулпар Харун, жаш Харун,
Бу дуньяда сен бек кѣб умут этгененг,
Бирине да жеталмай кетдинг, жартылай,
Жан беребиз, япон таулада къалтырай.

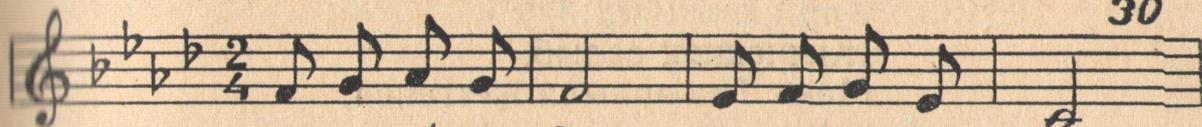
Биз ёлгеек тауларыбызда кълтырай,
Япон таулада жан беребиз термилиб.
Бизни миндириб ийген ючлю тайлагъа,
Бизни кюнубюз келсин ол ит байлагъа.

Арисейден бир аман хапар алалла,
Ёлген болса гетен бокълауучха салалла.
Аны уа къараб кёрген заманыбызда
Санла бла жанла башха болалла.

ЕКСЮЗ ЖАШЧЫКЪ

Умеренно

30

Жар-лы юй-юр - де, жал-чы юй-юр - де,

къа-зан ша-ха-рын-да туу-гъа - нем А-шау-ум бол-

май, жа-шау-ум бол - май, ан - дан ке - тер

а - кзылал-гъа - нем

Жарлы юйюрге
Жалчы юйюрге
Къазан шахарында туугъанем.
Ашауум болмай,
Жашауум болмай,
Андан кетер акъыл алгъанем.

Айлана келиб,
Тауланы билиб,
Уллу Къарачайгъа баргъанем,
Ашауун суююб,
Жашауун суююб,
Анда жашаргъа акъыл алгъанем.

Елмей жашаргъа,
Тюз хакъ ашаргъа,
Деб, бешжыллыкъ къой жалгъа кирдим.
Алай болмайын,
Къыйын салмайын,
Жашауну тюзелмезин билдим.

Беш жылым кетди,
Болжалым жетди,
Хар затым да белгили болду.
Жол кёл этерге,
Тамам кетерге
Деб, кёлюм да къууанчдан толду.

Жумушха бар, деб,
Бир иш чыкъды деб,
Мени ол жолоучу этгенед.
Кир акъыл алыб,
Жюрюшюн салыб,
Мени Тамырлыда жетгенед.

Жетген сагъатда,
Хыны къарад да,
Жюрегиме бир къоркъуу салды.
Кёзюн аралтыб,
Бетин къаралтыб,
Къолуна ол шкогун алды.

Айтханем анга:
— Не хатам санга?
Сен бир аман ниет этесе.
Жарлы факъырны,
Кёлю такъырны,
Былайда союбму кетесе?!

Узакъ жерледен,
Татар элледен
Сизге къонакъ болуб келгенем.
Атасыз болуб,
Анасыз болуб,
Ала кибик сизни кёргенем.

Алма жанымы,
Тёкме къанымы,
Мени санга этген хатам жокъ.
Ёлюю алыр,
Кебиннге салыр
Мени атам да, анам да жокъ.

Бу ёксюз тилек,
Эритир жүрек.
Ол мурдар'а эсге алмады.
Бойнумдан бууду,
Башыма урду,
Шашмай тауукъну къуш ургъанлай,

Жарлы жанымдан,
Сабий санымдан
Ууатылмай суюк къалмады.
Тюз кесиб къойду,
Терими сойду,
Малны адам тутуб сойгъанлай.

Ол жерде ташла,
Хансла, агъачла,
Ол мурдаргъа налат бердиле.
Тюз жаныуарла,
Юй хайыуанла,
Аны уу жиланча кёрдюле.

III

ТАУКЪАН

Спокойно

31

Ме-ни сью́-ге-ним Тау-къан бол-гван-ды, тау́-ки-йик-
ле-ни ма-рау-чу. Се-ни та-ны-гван-лы, ке-сим бол-
гван-ма, кел-лик жо-лу-нга къа-рау - чу.-

Мени суюгеним Таукъан болгъанды,
Тау кийиклени мараучу.
Сени таныгъанлы кесим болгъанма,
Келлик жолунга къараучу.

Ол уллу ёзеннге кюн тиймейд, Таукъан,
Мен кюн тийгеннге барлыкъма,
Ала эсенг'а, алчы, ой Таукъан,
Ишими кенге саллыкъма.

Ишими кенге мен салсам, Таукъан,
Ой, ким жюрютюр жууабын.
Эки суюгеннге себеп болгъанны
Айтыб айтмайла сууабын.

Столумдагъы дууа суу, Таукъан,
Ой, тамагъыма ким къуяр?
Къырылыб тюшген къыргый санларымы
Орундугъума ким жыяр?

Юйюбюз аллы ёре таш, Таукъан,
Ол ёре ташха мингенме,
Мени этиме асма жайыллыкъ,
Сен жазыусузну суюгенме.

Ой, Таукъан таугъа кетгенди, къызла,
Тау кийиклени мараргъа,
Келигиз къызла бирден барайыкъ,
Таукъанны аллына къараргъа!

Ол суу бойнунда сюлесин, Таукъан,
Къаягъа къалай ёрлесин,
Экибиз суйгенден пайда жокъ, Таукъан,
Ол атанг-ананг тилесин.

Ол суу бойнунда акъ бабуш, Таукъан,
Сууда болады жатыуу.
Къучакълашхандан не файда, Таукъан,
Азчыкъ болады татыуу.

Юй аллыбызда уллу нарат терек
Къушла чайнайла чайырын,
Анала табхан ариу къызланы
Жашла кёрелле хайырын.

Юйюбюз аллы талада юя,
Юяда къоян букъгъанлай.
Бек суйгенинги билгенме, Таукъан,
Аузунгдан сёзюнг чыккъгъанлай.

Бармагъымдагъы алтын жюзюгюм,
Къол аязымда жашырдым.
Таукъандан келген келечилени
Гокка сёз бла ашырдым.

Ой, ёзенледе туманла, Таукъан,
Бурулуб кёкге чыгъалла.
Суйгенин табхан насыблы къызла,
Ой жан къалдырлыкъ суналла.

Ой, къолумдагъы къумгъаным, анам, *Угъай*
Къобан сууундан толмайды.
Ичги сёзюмю айтыргъа, къызла!
Таукъаным мында болмайды.

Таукъанынг дейле, къоймайла мени,
Таулада хауле уланнга.
Таукъанны бели ушайды, амма,
Тюзде айланнган жиланнга.

Жангы ишленнген мени юйлерим
Тюбю къанга, башы мияла,
Таукъандан къуру къалгъанма, къызла,
Суйгенимд дерге юяла.

Гара бойнунда юйлеринг, Таукъан,
Аланы башы къанжалды,
Мен адамладан нек ийменеме,
Таукъан кёбледен мажалды.

Эки суйгеннге заран болуучу
«Къара жин», кирди арагъа.
Орус докторла келиб къарайла,
Жюрекде кюйген жарагъа.

Аллынга чыгъыб къарайма, Таукъан,
Ол сен жюрюучю жоллагъа.
Экибиз бирге тюшюб къалгъаек
Агъачда терен къоллагъа.

АЛИЙНИ ЖЫРЫ

Умеренно 32

О - гьур-лу бол-сун, а - ри-у жа-ра-шад,
Ол бой-нунг - да-гъы бо-юн - лукъ. О
Сен ме-ни ал - ма-йын баш-ха къыз ал - санг.
Бир а - ман жер-де жо юл - лукъ

Огьурлу болсун, ариу жарашад
Ол бойнунгдагъы боюнлукъ.
Сен мени алмайын, башха къыз алсанг,
Бир аман жерде жоюллукъ.

Алий Лабагъа кетгенди, кызла,
Ол андан женгил келмесин.
Келсе уа, аллына къарамай къоймам,
Мухаммадиям ёлмесин.

Жолоучу болгъан хапарынг барды,
Узагъы игид жууукъдан.
Бир боран кюнледе чыкьгъанса дейле,
Инжилгенмисе сууукъдан.

Узалаб кьолум жетмейди, Алий,
Ол субай ёсген санынга.
Ачыулу кюнюмде къаргъыш этгенме,
Аллах болушсун жанынга.

Бахчада битген кызыл баллиле,
Бармагъым бла эзейим.
Эндиге деричи тѣзе келгенме,
Мен энди къалай тѣзейим?

Аякъларымда жыр-жыр чурукъла
Тешмей жатханма омакъдан.
Бир уллу айыб алгъанма, ой анам,
Юйюбюзге келген къонакъдан!

Аякъларымда чилле чындайла
Жылтырайдыла омакъдан,
Башыма умут этгенме, ой анам,
Ол бизге келген къонакъдан!

Ой мени анам тырманчы анад,
Мен ёге ана сынаим.
Алий башханы алгъандан эсе уа,
Анасыз болуб къалайым.

Ызынгдан къараб туруучем, Алий,
Артыбыз сыртдан аугъунчу,
Кел-кел, ой Алийим, къачыб кетейик,
Жаз жабалакъла жаугъунчу.

Жылы жауунла болуб жаугъаем
Къозу тёлюнге, къоюнга,
Сен менден башха къыз алсанг, ой Алий,
Жилай барлыкъма тоюнга.

Жол жанындады юйюбюз, Алий,
Алайтын озсанг, къайта бар.
Алырынг бла уа, не алмазынгы
Муслиман эсенг, айта бар!

Мени Алийим, кетиб бараса,
Жаппа-жангызлай малынга.
Ачыулу кюнюмде къаргъагъан болурем,
Къурман болайым жанынга.

Алий биченнге алыб барады
Чалгъысын бла сенегин.
Кирлендирмейин'а ёлюб кетгенди.
Юсюне кийген кёлегин.

Абрексе дейле, хажретсе дейле,
Сен тор атынгы жерлесенг.
Жюрегим бир къужур болады, Алий,
Аллыбыз тикден ёрлесенг.

Хуржунунгдагъы кюмюш партабак,
Тилесем, манга бермезменг,
Айтхан сёзюнге кертичи болуученг,
Сен болжалынга келмезменг.

Ой ёшюнюнгде сагъатынг, Алий,
Къошагъы болмай кюмюшден.
Мен Алийими уа сайлаб алгъанма,
Жаннетден жетер юлюшден.

Ол юсюнгдеги омакъ хазырла
Сынжырчыкълары — чий алтын.
Бир аман ауруулу болгъанса дейле,
Кесинги тыяр амалтын.

Мен отха отун салгъанма, анам,
Жилтини артха чартлайды,
Аман ауруулу болгъанды, ой, Алий,
Ууакъ жёбелеб атлайды.

Бошуна къалсын, ой хужу къалсын,
Ол Сюлеменни жылкъысы,
Алийни элтгенди деб хапар жюрюйд,
Кичибалыкъны ырхысы.

Кюзлюкге сюрюлген будай сабанла,
Алийни атлары ашасын.
Алийге болур болгъанды, Сюлемен,
Къалгъан жашларынг жашасын.

Бир аман къама киргенди дейле
Алийни къарын жаууна.
Нарат бутакъла илиниб келдиле,
Къууушханыны баууна.

Жаратылгъанлы суймеучю эдим
Мен аны табхан анасын.
Жанында олтуруб, сылай турады
Къарнында къама жарасын.

Мен Алийимден'а бошадым, анам,
Энди аны къайдан табайым?
Алийиме болур болгъанды, энди
Мухаммадияма барайым.

ДОБАЙНЫ ЖЫРЫ

Умеренно

33

Ой, а-ла кё-зюм, ой, кьа-ра кьа-шым, биз Акъ-кьа-

ла-гъа ке-те йик. Ол ал-ма-са да, ни-че-

го, да-вай, а-риу ий - нар-ла э-те йик.

Ой, алакёзюм, ой, кьаракъашым,
Биз акъ кьалагъа кетейик,
Ол алмаса да, ничего, давай,
Ариу ийнарла этейик!

Суугъа мен жилик суюк атханма,
Эгерим аны кьуугъанлай,
Мени Добайым кетиб кьалгъанды
Мен акъ кьалада тургъанлай.

Ол юсюндеги схарла пальто
Папирос бла кюйдюрдюнг,
Бир ийнакълана, бир кукалана,
Кёзбау сёз бла суюдюрдюнг,

Ызынгдан кьараб турама, наным,
Сени чырайынга, сынынга,
Бичакъчыкъ болуб, илингей эдим,
Къама тюбюнде кьынынга.

Сен кѣхмелеге аман жүрюйсе,
Мен айтхан сѣзге тюшерсе,
Ой, ала санга бир «саугъа» берирле,
Кючлю дарманла ичерсе.

Ол юсюндеги мор чебгенчигинг,
Тюрлендирмейин кийиученг,
Энди унутуб кѣймагъан эсенг'а,
Алгъын'а нечик суйюученг!

Ол аллындагъы стол ящигинг,
Папиросунгу атаргъа,
Чачымы жастыкъ этиб салырем
Башынгы салыб жатаргъа.

Чачымы жастыкъ этиб салырем,
Бетинге зыбыр тиймесе,
Мени суйдюрген акъ мангылайынг
Жай кызыулада куймесе.

МАЖИР

Сдержанно

34

Ой, А-бат ат-лы уа хан ат-лы ой,
кюш-лю ара-кы-дан бал тат-лы. А-бат-ны а-лыб ба-
ра-лла, о о жы-йыр-ма бла беш ат-лы

Ой, Абат атлы хан атлы,
Кючлю аракыдан бал татлы.
Абатны алыб баралла,
Жыйырма бла беш атлы.

Ой, Мажир — Мажир'а биягы —
Аны сары алтындан тыягы.
Ой, толган айлай'а жарытад
Ол Абат кызыны жыягы.

Ой Абат — Абат'а ит Абат,
Эки хончангдан сют агъад.
Атанг Махайдан жарлы жан болмаз,
Акъ сакъалындан бит агъад.

Къаракётланы уа Сюлемен —
Ол жюн тартманга кюлемен.
Туугъанлы сени кёреме,
Этген ишлеринги билеме.

Ол аргы бетге къар жауад,
Ол берги бетге ётмезми?
Сюйгеннге заран болганнга
Уллу аллах хукму этмезми?

Кёпюрден ётюб барады
Адемейни къонгур танасы,
Ызымдан келе сёлешед,
Арыган чанканы баласы!

Таша сѣзлерибиз баралла
Тенглерибизге чачылыб.

Ой, бизни таша сѣзлерибиз
Чачыла эсе, чачылсын,
Мажир да мени бек суйсе,
Анама сормай кьачырсын.

ТАПАНЧА БАУУНГ

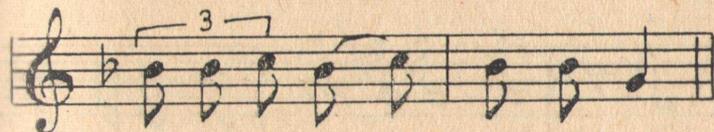
Умеренно

Бой-нунг-дан са-лын-нган та-пан-ча бау-унг, ол о-кѡа бы-ла.

чил-ле-ден, о-кѡу-гѡан кѡул-гѡа ча-быб ба-ры-рем ол

о-кѡу-ма-гѡан бий-ле-ден.

Бойнунгдан салыннган тапанча бауунг —
Ол окѡа бла чилледен.
Окѡугѡан кѡулгѡа чабыб барырем,
Ол окѡумагѡан бийледен.

Чанкады дейле, схылтын дейле,
Алтын кѡанатын кѡрмейме.
Окѡуу болгѡан бир кѡара жашны
Жыйырма бийге бермейме.

Жауунла жаууб кетгенден сора,
Макѡала жюзген балчыкъ кѡл.
Мени суйгеним келе болурму,
Кенг жауурунлу, назик бел.

Кѡк терезеден бир баш кѡарайды,
Ол суйгеними башыды.
Аллай суйгенден кѡалгѡандан эсе,
Таб ёлюб кетген ахшыды.

Ой, терезеден кетмей турады,
Атынгы жазгѡан кѡол ызынг,
Манга согѡаргѡа нек жарамайды
Кесинг согѡуучу кѡобузунг.

АЙЖАЯКЪ

Сдержанно

36

Ай-жа-я-гъым, ме-ни се-йир а-ри-уум. Са-нга уа къай-

най-ды ме-ни са-ры-уум. Къарт бол-сам да къа-рыр са-нга

къа-ры-уум. О-ра-да ра-да ра-да ра-да-ра.

Айжаягъым, мени сейир ариуум,
 Санга уа къайнайды мени сарыуум,
 Къарт болсам да къарыр санга къарыуум,
 Орада радарада, радара.

Башлаб айтайым алгъа башындан,
 Сюйюб'а тебрегенем къашынгдан,
 Акъылым'а кетди мени башымдан,
 Сени амалтын хауле болдум къошумдан.

Кёзлеринг кёзюр ойнайла, маржа,
 Сёзлеринг'а жүрек байлайла,
 Айжаякъны эшиги жабылсын,
 Аллай ариуланы кёбле сайлайла.

Ой, къаб-къарады сени къашларынг,
 Жибек аркъан кибикди чачларынг,
 Антым, мени бир да эсимде болмайын,
 Бек алгъа кесинг башладынг, о-о-й.

Баш азыуунга сени къарайма, тейри,
Жангыздан сора сени тишинг жокъ.
Заманы озгъан, энди къарт гяуур,
Ариу къызла бла бир да ишинг жокъ.

Ой, Голалада ариу мёлекле,
Алада уа болур балли терекле.
Ала жаз башында чиммакъ чагъалла,
Бишиб, къачда тюблерине агъалла.

Ой, сени кибик тул къатынланы
Мени кибик тишсиз къартла табалла.
Сен тишлериме бир да къарама,
Замансыз, чакъсыз ала агъалла.

Ол башындагъы чилле жаулугъунг
Ариу жарашады сени бойнунга.
Мен сукъланама, ёлеме, маржа,
Мамукъдан да жумушакъ кьойнунга.

Ой, сыртдан аууб баралла дейди,
Контор жылкыыланы аллары,
Акъ кюмюшге къара сауут салгъанлай,
Айжаякъны кьыргъый санлары.

Мен ат жерими салгъанма ариу,
Жылкыылада сары талпаннга,
Мен уллу тор атымы берликме,
Айжаякъны манга табханнга.

Биз бюгюн урум халкъда жашайбыз,
Туз бла ётмекни ашайбыз.
Жюр, Айжаякъ, Тебердиге кетейик!
Биз Тебердиде жашарбыз.

Орус печи бла ариу юй салыб,
Биз Тебердиде жашарбыз,
Эшикни артындан чюй салыб,
Кюн ортагъа дери жатарбыз.

Ой, сен юйюнгден тас болгъа эдинг,
Къарт ананг излеб сени табмазлай.
Ой, сени кенг арбазынг тар болсун,
Атлыла ойнаб сора чабмазлай.

Ой, кёкню къалын булуту, маржа,
Ол да къара жерни жабыуу.
Ой, игисагъан бирге болгъаед
Эки суйгенни жазуу.

Мен кёкге басхыч салгъанма, алан,
Булутланы кенге чачаргъа.
Аллах эки къанат бергеед манга,
Айжаякъны алыб къачаргъа.

Ой, жылкъылада да алай тор ажир,
Ол башын ариу салат тузакъгъа.
Ишибиз къысха келгенед, алан,
Жууукъла иелле узакъгъа.

Ой, тузакъды дейле, антым, кьоймайла
Мени кьолумдагъы кьурукъгъа.
Айжаякъны сьуймей'а мен не этейим,
Ол юйретир ариу къылыкъгъа.

Ой, жылкъыда болур акъ байтал,
Акътабан ариу алай тай этер.
Айжаякъны эшиги уа шау болсун,
Эки да жарлыны ол'а бай этер.

Айжаякъны жилан ала жаулулгъу,
Сейир ариу жарашады байнуна.
Ай игисагъан тюшюб къалгъаем,
Мамукъдан жумушакъ кьойнуна.

Айжаякъны кьардан акъ бойну бар.
Мамукъдан жумушакъ кьойну бар.
Айжаягъым, мени сейир ариуум,
Санга уа къайнайды мени сарыуум.

Айжаякъны жилан ала ботасы,
Келин болуб, юй тёрюнде тохтасын.
Экибизге неках жазгъаед, маржа,
Ахмат эфендини сохтасы.

Ой, жылтырайды, жанады, маржа,
Стол юсюнде ариу чин аякъ.
Сени тынчайтмайды, ой кьоймайды,
Багъыр улу Къасбот аман кюл аякъ.

АКЪТАМАКЪ

С чувством

37

Кел, а-риуум мин фай-тон-нга, бай-дуу да ми-нер бир-ге -

нге, э-эй, мен жюз фай-тон-нга буй-рукъ бер-ген-ме

се-ни бир-ге-нге теб-рер - ге

Кел, ариуум, мин файтоннга,
Байдуу да минер биргенге.
Э-эй, мен жюз файтоннга буйрукъ бергенме
Сени биргенге теберге.

Мен беш жылымда бешикте,
Ой, он жылымда жыйыннга.
Эй-эй, онбешинчи жылымда уа дейме,
Тюбедим кетмез кыйыннга.

Къаялада талгъыр жумарукъ,
Кёкледе жулдуз учханлай.
Э-эй, мен сени къалай сүйгенем, ариу,
Аузунгдан сёзюнг чыкыганлай.

Быкылы къолда кийикле,
Жюрюр жолларын сакълайма.
Э-эй, тау эллени уа къармаб айландым,
Мен сенден ариу табмайма.

Ырыжмыны кызыл жилеги,
Ол жай чилледе бишгенди.
Э-эй, атха миннген'а кюнюмден башлаб,
Ол сени къайгынг тюшгенди.

Бездиргенде назы терекле,
Жел урса, женгил къалтырай,
Э-эй, сен тийрегизден чыгыб тебресенг,
Кюн тийген кибик жылтырай.

Суу бойнуну суу таллары,
Чапракъларында баллары,
Э-эй, суу къамишден сыйдам сюеги,
Ийилген алтын санлары.

Акътамагъым, минчи файтоннга,
Сен къобуз согъа, чайкъала!
Э-эй, мен да барырма сени жанынга,
Сёзюнге жууаб'а къайтара.

Акътамагъым, минчи файтоннга,
Хамут салгъанма тор атха!
Э-эй, жай иссиде уа безгек болурса,
Алыб кетейим наратха.

Бийли чибин узакъ кетер,
Къанатын жайыб бал этер,
Э-эй, ажал имбашда, умут тау башында,
Иги муратха ким жетер.

Кел Акътамакъ бирге учайыкъ,
Биз айгъа салам берирге,
Э-эй, сен инжи минчакъ, мен базар кюзгю,
Жубана, ойнай келирге.

Таулагъа тогъай салмасам,
Тюзде файтон бла бармасам.
Э-эй, жерде обурла ашарла сени
Хауада межам салмасам.

Батдылада бёрю къаранчха ¹,
Ол Габпушлада салымча,
Э-эй, менден кълсанг'а, кълалыб кетерсе,
Жай кюн кюйдюрген сабанча.

Бир тюрсюнюнг — жазгъы жилиги,
Ой, бир тюрсюнюнг — акъ къаймакъ,
Э-эй, манга уа жүрек ауруу бергенди,
Кёзбау кёз, ариу Акътамакъ.

Къызыл кълла, ой акъ кълла,
Тенгизде баппуш чайкъала.
Э-эй, сен ариулукъгъа тартыу, ёч салсанг,
Мен жигитликге махтана.

Акътамакъ деб атха минсем,
Чабхын болады жоргъасы.

Э-эй, биз экибизге заран болгъанны
Да къара шайтан къаргъасын.

Суу бойнуну тереклери
Жел бла келмейд эблери.
Э-эй, сени уа манга къызгъанадыла
Хоншуларынгы кёблери.

Мин, Акътамагъым, фыйтоннга,
Тенгден минейик аудурмай.
Э-эй, стол жашаугъа къаратмам сени,
Черномор ийнекле саудурмай.

Мин, Акътамагъым, фыйтоннга,
Бахчада битген баллича,
Э-эй, бичиу, тигиу билиб къаласа,
Бахсанда портной Хабийча.

Мин, Акътамагъым, фыйтоннга,
Учкулан къалсын къарашыб.
Э-эй, узакъ ёмюрню бирге жашарбыз,
Бал бла жауча жарашыб.

Ол Акътамагъым келеди,
Жети ариудан баш болуб.
Э-эй, былай тамаша къалай болгъанса
Оренге жохар чач болуб.

Байчоралада бал алма,
Къагъыб да ашатыр Даута.
Э-эй, сёзлеринг жүрек таралта, гяуур,
Жырларынг тамакъ къарылта.

Сен магазинни кюзгюсю,
Мен эшигини безгиси,
Э-эй, эркишиге уа кыйын болады,
Тиширыуланы жизгиси.

Румгъа ¹ кетейик, Акътамакъ,
Керегинг анда табылыр.
Э-эй, чырайы ариу, кылыгъы аманны
Алсам, эшигим жабылыр.

Жагъанасны ² кыйын отуну
Жёгетейни сыгын тютюню,
Э-эй, толгъан айдан артха къалмайды
Бу ариучукъну тюрсюню.

¹ Эл аты.

² Жер аты.

Трабзонда чилле сюргенме
Керекли болсанг, алырса,
Э-эй, алтын суу агъач, кюмюш челекле,
Абсынла бла суугъа барырса.

Елтюрме этген антыма,
Кел, жууукъ олтур къатыма!
Э-эй, Акътамакъ дерге халкъдан юялсам,
Червонца дерме атынга.

Оюулу жибек кюпесинг
Ариу жарашад санынга.
Э-эй, ингилик салат деб гурушха этелле,
Бетингде жарыкъ къанынга.

АНУАРНЫ ЖЫРЫ

Умеренно "

38

Кёз-ле-ринг кё-зюр-ле ой-най, сёз-ле-ринг жү-

рек-ни бай-лай, жү-ре-ги-ме ау-руу бер-ген-се.

Ке-либ'а кьа-тым-да ол-ту-руб, жү-ре-ги-ми

да тол-ту-руб, Кёб ах-тын-нга-ны-мы да кёр-ген-се.

Кёзлеринг кёзюрле ойнай,
Сёзлеринг жүрекни байлай,
Жюрегиме ауруу бергенсе.
Келиб'а кьатымда олтуруб,
Жюрегими да толтуруб,
Кёб ахсынганымы уа кёргенсе.

Керти да сюеме деученг,
Сюйюб, саламла бериученг,
Адамла сени бузгунчу.
Кёлюнг'а арсарны кьойсун,
Жюрегинг да таукел болсун,
Кетейик иш узакь озгунчу.

Суу бойнуна уа баргъанма,
Мен суугъа салам жазгъанма,
Керти да жюрегим кётюрмей.
Сюйгени бла турмагъан,
Сюйген кьызын'а алмагъан,
Нечик турад кесин ёлтюрмей.

Кьолунгдагы ол кьобузунг,
Кьобузунгда уа кьол ызынг,
Мен сормагъанлай билиучем,
Сен болмагъан жерледе
Сени кёрмеген кююмде
Ахсыныб тылпыу бериучем.

Ма ол кюннго сёзлеринги,
Къаб-къара да кёзлеринги
Мен къабырда да унутмам.
Минг жыл ёмюрюм болса да,
Жаханым менден толса да,
Мен сени бир да унутмам.

Адам кёб жюрюген жерде,
Жети да жол бёлюннгенде,
Сени атынгы жазгъанма.
Суймеклик отха уа тюшюб,
Мыдыхсыз отунда бишиб,
Жалынсыз отда азгъанма.

СУУГЪА КЕМЮЛГЕН АЛИЙ

Умеренно

39

Суу-ну бой -ну - на бар-гъа-нем А-лий, ол суу-ну

бе-ти къан э - ди Жа-ны-нга къур-ман бо-ла-йым,

А - лий, бир а - риу ха-линг бар э - ди.

Сууну бойнуна баргъанем, Алий,
Ол сууну бети къан эди.
Жанынга къурман болайым, Алий,
Бир ариу халынг бар эди.

Ууакъ сабийле чабыб келелле,
«Бир атлы суугъа кетди» деб.
Алийни анасы сарнаб жилайды,
«Кимни къаргъышы жетди» деб.

Сени хапарынгы къалай айтайым
Тийре жашлагъа, юялмай?
Мени Алийим суугъа кетгенд деб,
Атыны башын тыялмай.

Мени эсимден аз да кетмейди,
Алийни айтхан сёзлери.
Ол къара къумдан толуб къалгъанды,
Алийни чолпан кёзлери.

Бахсан суу ол кюн саргыыл келеед,
Ма, толкъун эте, булгъаныб.
Мени Алийим суугъа кѣмюлгенд,
Башлыкъ баууна чулгъаныб.

Алий тенглеринден артха къалгъанед,
Ол ушакъ эте чырмалыб.
Алийни ёлюсюн табыб алдыла,
Ол суу юзmezге булгъаныб.

Арбазгъа келген ол садакъачы,
Анга садакъа береме.
Кесинг суююучю татлы тенглеринги,
Сени кѣзюнгден кѣреме.

Бир кетmez палах бергенсе, Алий,
Дуньяда ачыудан ёлеме.
Сени тенглеринги орамда кѣрсем,
Мен жилаб юйге киреме.

Тѣбентин келген атдыла, Алий,
Алагъа хапар сорайым.
Башха мадарым болмай къалгъанма,
Мен да сенича болайым.

Алий бизни юйге келген заманда,
Ол бухар бѣркюн кийиучед.
Мени Алийим жаш эди, кюнюм,
Ол гокгалыкъны суймеучед.

Сени эгечинг келеди, Алий,
Кѣзлерин кѣз-жаш толтуруб.
Къарнашынг Сафар «ясын» окъуйду,
Ол онг жанынгда олтуруб.

Алийим бир тюш айтханед манга,—
— Бир къара къушха миндим,— деб.
— Аны къанатындан бир тюкню юзюб,
Бир терен жерге кирдим,— деб.

Ол кюн чыгъышдан атыучу тангым,
Бир терс жанындан атханды.
Кюнюм къарангы, энди не этейим,
Жарыкъ жулдузум батханды.

АРБАЧЫНЫ СЮЙГЕНИ

Умеренно 40

Сау жылны кийсем да тауусалмай-ма,
чурукъ олтаным хырларын. Айыбэтмегиз,
айтыб башлайым, арбачы жашны жырларын.

Сау жылны кийсем да тауусалмайма,
Чурукъ олтаным хырларын,
Айыб этмегиз, айтыб башлайым,
Арбачы жашны жырларын.

Арбачы жашчыкъ тыхырдаб келед,
Арба атларын тыялмай.
Мен арбачыгъа къалай барайым,
Тенг кызларымдан юялмай.

Бадражан жыя турама, наным,
Челеклерими толтуруб,
Ойнай, кирпичдей кетиб къалгъаем,
Ат арбасына олтуруб.

Мени сүйгеним болурму, кызла,
Орам башында букъу этген?
Этген муратын табмайын къалсын,
Экибизден да аз сүйген.

Мен сени аллай бир сюер кибик,
Нек кёрюннгенсе кёзюме?
Термилте кетиб, бир сёз айтханенг,
Ие бол энди сёзюнге!

Мени ич сырымы билгенден сора,
Сен да бир акъыл этгененг.
Мен саламлашыргъа тебрегенде,
Сен'а бурулуб кетгененг.

Мен бу жырымы этгенме санга,
Бир сууукъ ташха тыяныб,
Бир бёлек жылны термилдим санга,
Сюеме дерге юялыб.

Санга письмола жазгъанлыгъыма,
Жууаб табмайма сёзюме.
Таб, жан къалдырлыкъ дарман болгъанча
Кёрюндюнг мени кёзюме.

Алырдан болсанг, алчы, балачыкъ,
Сыйсызлыкъ келмез мени ючюн.
Алмаздан болсанг, да неди амал,
Мен да ёкюнмем сени ючюн.

Ишни келиши аман кёрюнмейд,
Болургъа ушайд тилегим,
Чийсил айтдыргъан бир сёзюнге уа
Разы болмады жүрегим.

КЕСИ КЕСИН ЁЛТЮРГЕН КЪЫЗ

Сдержанно

41

Ол кёк-де баргъан сууукъ къанатлы, ол къанатына тыянсын.

сын. Сюймеклик от-да кюйюб барама,

о-
мус-лиман адам ийнансын.

Ол кёкде баргъан сууукъ къанатлы,
Ол къанатына тыянсын.
Сюймеклик от-да кюйюб барама,
Муслиман адам ийнансын.

Бу юсюмдеги хужу жыйрыгъым,
Ол чыркъларындан¹ сёгюлюб.
Жарлы Сюйдюмхан сойланыб турад,
Аузундан къаны тёгюлюб.

Сюйгенин табмай, жоюлуб кетген,
Бир менден жазыкъ ким болур?
Да мен сюйгенни сюймеген атам
Менден бошады, тынч солур.

Биз да отоуда ойнай тургъанлай,
Бир ачы эшик ачылды.
Ой, Сюйдюмханны къан тамчылары
Шкаф юсюне чачылды.

¹ Тигилген жери.

Ариу Сюдюмхан чулгъаныб ауду
Юйню тубюнде жегеннге,
Муслиман адам заран болмасын,
Сюйгеним барды дегеннге.

Герох атылыб, къаны чачылды
Юсюне кийген жыйрыкъгъа.
Жарсыу, ажым да керек туююлдю,
Аллахдан келген буйрукъгъа.

Къан кийимлерими къоюб барама
Тенг къызларыма — жууаргъа.
Наным Бютюхню къайдан табайым
Къан кёзлерими жумаргъа.

Мени атам, анам! Кёб жарсыу этмей,
Терк жерге кёмюб бошагъыз!
Мени сюйгениме сиз бермедигиз,
Ма энди рахат жашагъыз.

Жанымдан сюйген мени Бютюхюм,
Дуньяны къойдум сени ючюн!
Сен узакъ жаша жарыкъ дуньяда,
Кёб къара кийме мени ючюн.

Къабыр тёбеме келе турурса,
Эсинге тыушем, эринмей.
Мен жер тубюнде, сен жер юсюнде,
Турайыкъ бирге кёрюнмей!

Сюйгеним барды деб, женгиллик этиб,
Окълу герохха тиймегиз!
Атадан, анадан эркинлик болмай,
Жашланы артыкъ сюймегиз.

ТҮЙМЕЛЕРИНГИ ТЕШЕЙИМ

Умеренно 42

Сюй-ге-ним э - те, кё-ре-ме э - те, сюй-ге-ним
 къай-да, мен къай-да? Э - кеу-да бир-ча тат-лы сюй-
 ме - се, би-реу сюй - ген-ден не фай - да?

Сюйгеним эте, кёреме эте,
 Сюйгеним къайда, мен къайда?
 Экеу да бирча татлы сүймесе,
 Биреу сүйгенден не файда?

Ой, анам этген дарий жыйрыгъым,
 Итиу салмайын кийгенме,
 Жарылыб къалсын мени жүрегим —
 Бир болмаз ишни сүйгенме.

Таулары талгъыр жиланы болуб,
 Бауурум бла баргъаем.
 Бу ишден эсе, мен жарлы анама
 Жаратылмайын къалгъаем.

Эндиге дери кирмеген эдим,
 Мен энди кирдим туманнга.
 Эки дуньямы мутхуз этерча,
 Нек кёрюннгенди ол манга.

Тауладан бийик тау болса, анам,
 Мен жилан болуб ётерем.
 Сүйгенчигимден хапар айтханнга
 Жанымдан юлюш этерем.

Ой, туюнгдеги тор атынг, наным,
 Жохар жалысын эшейим.
 Ойнай, кюле да аллынга барыб,
 Түймелеринги тешейим.

Ой, таудан аууб келеди, анам,
Ол чилле сатхан уруя.
Жаханым азабдан кыйынды, анам,
Бу мен жашагъан дунья.

Ой, суйген-суйген деселе, анам,
Жюрегим ачы тарайды.
Ачыкъ жарагъа туз себген кибик,
Суймеклик деген ма алайды.

Кече арада, ол жукъу арада
Къолунг чулгъанды бойнума.
Тюймелерими кесим тешерем,
Сал къолларынгы къойнума.

АКЪЫЛЫ ТЮЗ БОЛСУН

Сдержанно 43

Кют-ген къой ла-ры минг бол-са дей - ле, туу - ар - ла -
ры-да жюз бол са. А - ла - ны кё-бю не - ге ке-рек-ди?
ба-шын-да (а) къы-лы тюз бол - са

Кютген къойлары минг болса, дейле,
Тууарлары да жюз болса.
Аланы кёбю неге керекди,
Башында акъылы тюз болса.

Хауледи дейле, саякъды дейле,
Хаулени кесим тыярма.
Жашаудан бир жукъ анда бар эсе,
Башына акъыл жыярма.

Дунья малы — терек чапракъ,
Ол бир адамда турмайды.
Сюйгени тойда болмагъан къызны
Бетине къызыл урмайды.

Сени хапарынгы эшитген болсам,
Таб Петербургга барырем.
Битеу дуньяда болгъан жашладан
Мен сени сайлаб алырем.

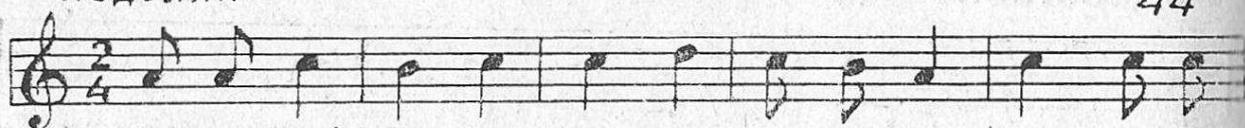
Хаулед деб, санга хапар айталла,
Ол орам сёзге ушайды.
Мени наныгъым аллай жаш туююлд,
Сюймеген бетин ашайды.

Жашлыкъда хауле — жашны ишиди,
Ол кюнде бир къыз алады.
Къатын алгъанлай, балтаны алыб,
Иш кёллю болуб къалады.

ЭКИДЕН БИРИ БОЛСУН

Подвижно

44

Э - ки сүй - ге - ним ме - ни бар э - ди, э - ки - син

бир - ге не (э) те - ме Би - ри бол - ма - са, би - ри бо -

ур деб, бир си - ден у - мут э - те - ме.

Эки сүйгеним мени бар эди,
Экисин бирге не этеме.
Бири болмаса, ёкюнюу болмаз,
Бирсиден умут этеме.

Мени сүйгеним миниб барады,
Ол ёзенгисиз, айылсыз,
Кёзюме кёрюнюб, ташайыб кетди,
Бу шайтан кибик, хайырсыз.

Эртденликде чыгъыб къарасам,
Тюз юй аллында кёреме.
Манга сёлешмей кетиб барады,
Аны ачыуундан ёлеме.

Эбин билмей сүйгенликге да
Сюе бер, андан не хайыр?
Сүйгеними жазмасанг, аллах,
Берген жанынгдан терк айыр!

Мен сени сайлаб алгъанма, жашчыкъ,
Элдегилени кёбюнден.
Сүйгенинден кълалгъан ёлмесе да,
Жашайд аманны кебинден.

КЮНЮБЮЗ ТИЕ КЕЛЕДИ

Жалобно

45

Кю-ню-бюз жа-рыкъ тие ке-ле-ди, буз-ла-ны суу-лай э-ри-

тиб Жа-ннет-ден ю-люш боллукъ су-на-мы-са, -

мени бы-лай бир тер-мил-тиб?

Кюнюбюз жарыкъ тие келеди,
Бузланы суулай эритиб.
Жаннетден юлюш боллукъ сунамыса,
Мени быллай бир термилтиб?

Жатхан къабыры нюр жанад дейле,
Эки суйгеннге жарагъан.
Доюнму боллукъ сунасыз, къызла,
Еге анагъа къарагъан.

Атам да билмей, анам да билмей,
Бир иш тюшгенди башыма.
Бир дуньям эки боллукъму болур,
Беригиз суйген жашыма.

Кюз бичен ишден бошагъанлай деб,
Ол болжал этиб кетгенди.
Этген болжалын иште толтурмай,
Бек жүрегиме жетгенди.

Эртден, ингир да чыгъыб къараучем,
Юйюбюз аллы бахчагъа.
Къызны атасы бермез деб къоркъма
Ууучу толу ахчагъа.

Жауларым зарлыкъ этген болурла,
Къым-тым хапары чыгъады.
Гурушхам керти болгъаннга ушайд,
Суйгеним менден бугъады.

Тюнене кече жукълаб тюшюмде
Бир къара жабыу жабханма.
Таулагъа тюшсе, эритир кибик,
Сюймеклик ауруу табханма.

Жаратхан аллах санга жетдирсин
Сен манга тутхан дертинги.
Тюнене кече тюшюмде кёрдюм
Суугъа алдырыб бёркюнгю.

Жолну сакълайым, былайны озса,
Мен суйгеними кёрюрме.
Аллахынг ючюн, бир сурат алдыр,
Багъасын кесим берирме!

КИШМИР ЖЫЙРЫКЪ

Подвижно

46

Бай-рым кюн бич-ген киш-мир жый-ры-гъым, о-къа ча-лыу-дан

жа-гъа-сы. Мен суй-ге-ни-ми са-тыб а-лы-рем,

не бо-лур а-ны ба-гъа-сы.

Байрым кюн бичген кишмир жыйрыгъым,
Окъа чалыудан жагъасы,
Мен суйгеними сатыб алырем,
Не болур аны багъасы.

Суйгеним тешсин деб, кийген жыйрыгъым —
Ариу жарашад жагъасы,
Мен суйгеними сатыб алырем,
Сан жесирд дейле багъасы.

Стол юсюнде зынгыр машина,
Аны солпусун бурайым.
Суйгеним мени алырдан болса,
Юч жылны сакълаб турайым.

Ташкент маркалы кёк патефонум
Суйген жыр салыб жырлайым.
Юч жыл дегенинг адам ёмюрдю,
Юч жылны къалай жилайым.

Ол башымдагъы чилле жаулугъум,
Ауур чачагъы бойнумда.
Менден да суйюб, алгъан къызчыгъынг
Бир ай жашасын къойнунгда.

Акъ орундукъда жумушакъ тёшек,
Ол мени ючюн жегенди.
Мени суйгеним, кёзюме къараб,
«Къой, сен телесе» дегенди.

Атлагъан сайын абына-сюрюне,
Сюйгенимладан келеме.
Сюйгенинг сени сюймейд деселе,
Анга ачыуудан ёлеме.

Тарыгъыу жырла жиляй жырлайма,
Сюйгени болгъан, эс салыр.
Кече да, кюн да термиле кетиб,
Менича къурлай ким къалыр.

Бууунумдагъы алтын сагъатым,
Ненча сагъатха бурлукъма,
Кюйген жүрекни сууутуб къоймай,
Энтда да сакълаб турлукъма.

СЕН ЖАРЫКЪ КЁЛЛЮ, МЕН НАЗИК БЕЛЛИ

Умеренно

47

Се-ни тан-сыкъ-лай кёк-ге къа-ра-сам, жа-рыб кё-ре-ле сый(лы)ай-да.

Мен се-ни курс-ха а-лыб ке-те-рем, ча-га ким э-тер бу жай-да.

Сени тансыкълай, кёкге къарасам,
Жарыкъ кёреме сыйлы айда.
Мен сени курсха алыб кетерем,
Чага ким этер бу жайда.

Агъач талада юябаш марал
Ойнаб чабады тюзюнде.
Жаз сени курсха алыб кетерем,
Чалгъы ким тутар кюзюнде.

Кёгет терекни ёсдюрюб, сакълаб,
Хайырындан къалмам тышында.
Къыркъарда сени курсха элтирем,
Малгъа ким къарар къышында.

Сюеме эте, арт болжал эте,
Насыбны болжал кеседи.
Ариуум кюндюз чага этсе да,
Кече уа чачын эшеди.

Жюрек жюрекге сёз бералмазча,
Не къыйынлыкъ бар арада.
Сен жарыкъ кёллю, мен назик белли
Бирге ишлейик чагада.

Жанындан эсе суйюб термилед
Суйгенинг санга жырында.
Сен жырчыкъ айта, мен эжиу эте,
Бирге жыяйыкъ дырын да.

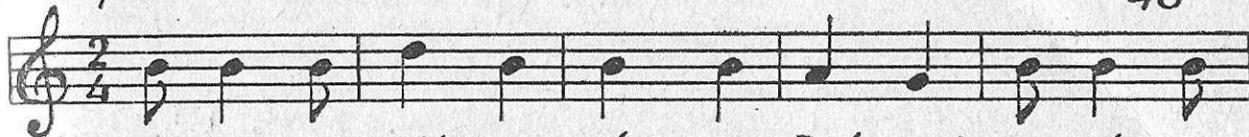
Ол орта печде тюрлю китабла
Ала кире кирик столда.
Сен жарыкъ кюнча, мен толгъан айча,
Бирге окъуюкъ школда,

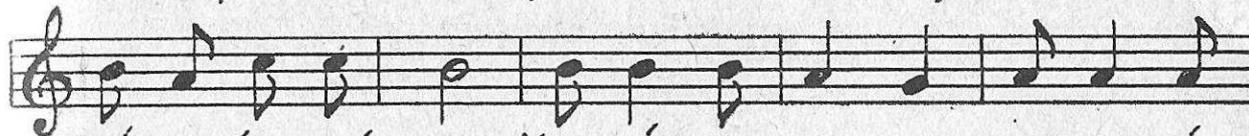
АРИУУМУ КЁРМЕЙМЕ

Умеренно

48

Ий-нар айт дей-ле, ий-нар дей-ле, мен ий-нар

ай-та бил-мей-ме. Мен ий-на-ры-мы ким-ге ай-

тай-ым а-риу-чу-гъу-му кёр-мей-ме.

Ийнар айт дейле, ийнар дейле,
Мен ийнар айта билмейме.
Мен ийнарымы кимге айтайым,
Ариучугъуму кёрмейме.

Саяула кибик, сени къолларын
Тигиу ийне бла юй этер.
Ой, мени кибик бир болумсузну, —
Кечеден кюннге бай этер.

Ол башынгдагъы бухар кюпесинг,
Чачагъы сайын жибеге.
Ариу салларынг жүрек къыйнайла,
Алтын тауукъну жүжеге.

Тюнене кече керти сёз бергенд,
Сюйгеним манга келликди.
Табхан анасы шагърейд ишге,
Къалынсыз къызын берликди.

Анасы къызын къалынсыз берсе,
Юлгю болуред кёблеге.
Ой, биз'а алай зауукъ жашарек,
Жарыкъ жол ачыб тенглеге.

АРИУЧУКЪ

Умеренно

49

Тау-ла-ны ба-шы кѡра-лыб ке-лед, ол жау-ун

му-ду кѡар-мы-ды? Бу сен жа-ша-гъан дунь-я-до

кѡыз-чыкъ, сен-ден а-риу-чукъ бар-мы-ды?

Тауланы башы кѡралыб келед,
Ол жауунмуду, кѡармыды?
Бу сен жашагъан дуньяда, кѡызчыкъ,
Сенден ариучукъ бармыды?

Юйюмю аллында битгенди, кѡызчыкъ,
Бир ариу балли терекчик.
Ой, акътамакъчыкъ, ким кѡрлюк болур,
Сенича ариу мѡлекчик.

Бир бек суйгенме, эриб барама,
Сени суйгенинг болайым.
Алтын кѡанатлы чыпчыкъ мен болуб,
Акъ ёшюнюнге кѡонайым.

Кѡкюрегинге мен кѡонсам, кѡызчыкъ,
Не келир эди эсинге?
Кесинг жангызлай кѡатында чѡксем,
Сѡлешир эдим кесинге.

Эшикни кѡаты бегитчи, кѡызчыкъ,
Чыракъны мутхуз жандырчы!
Танг атхынчыгъа ушакъ этейик,
Суйген жюрекле кѡаннгынчы.

Сен кийген сыйлы жыйрыкъларынгдан
Бизни кѡызла да киерле.
Сен алагъа келинчик болсанг'а,
Жанларындан артыкъ суюерле.

Ой, кѣк кѣгюрчюн болуб, ариучукъ.
Имбашларынга кѣоннгаем.
Кѣзлери сюзюле тургъан, ариучукъ,
Ананга киеу болгъаем.

Тауланы башындан акъгъан уллу суу,
Ол кѣуюлады тенгизге.
Кѣб арсар, аккыл болмай, ариучукъ,
Келиб кѣалчы бизни юйге!

КЕЗБАУ БАЛА

Умеренно 50

О - рам - ны ёр - ге бир жыр ке - ле - ди, ме - ни сүй - ге -
ни - ми тау - у - шу, к̑а - ла́й а - риу - ду а - ны ма -
к̑а - мы, ба́й - ла - ныб к̑ал - сын ол ау - зу

Орамны ёрге бир жыр келеди,—
Мени сүйгеними тауушу.
К̑алай ариуду аны мак̑амы,
Байланыб к̑алсын ол аузу.

Аллыбыз бла жырлаб озуучед
Мени ачудан жарырг̑а.
Анама мен да сылтау этиучем
Аны ызындан барырг̑а.

Клуб аллында ызындан жетдим,
Ол тютюн тарта тург̑анлай,
Ол манга к̑араб, сейир ышарды,
Мен имбашына ург̑анлай.

Мени тенглерим бары билиучед,
Мен аны ачык̑ сүйюучем.
Кинодан сора ашыра келсе,
Зар болг̑анларын билиучем.

Мен нанчыг̑ымы бек сүйюучюем,
Ой, атам, анам билгенден.
Оу андан эсе ёлген этейим,
Тенгле ызымдан кюлгенден.

Той-оюнлада ким к̑ерген болур,
Чырайлы мени нанымлай,
Бюгюн ок̑уна барыб к̑аллыг̑ем,
Алг̑ан к̑атынын к̑ойг̑анлай.

Энди дуньяда къалай жашайым,
Атамы бетин жойдуруб.
Мен анга бармай ёлсем да къоймам,
Эски къатынын къойдуруб.

Аны сабийлери кёбдюле дейле,
Сабийле манга не этерле?
Эски къатынын терк къыстаталсам,
Сабийлери да кетерле.

Мен анга бармай къллыкъ тюйюлме,
Аны ючюн отха кетсем да.
Аны къатыны эришдиргенди,
Къойдурмай къоймам, не этсем да.

67

СЮЙМЕКЛИК ПИСЬМО

С чувством

51

А-лыб ке тер-ге ай-та ды сүй-ге-ним узакъ бо-лур-

му жол-ла ры ыр а ри у пись-мо ол да жа-зат да

Пе-чат бо-лур-му къол ла-ры

Алыб кетерге айтады сүйгеним,
Узакъ болурму жоллары.
Бир ариу письмо ол да жазад да
Печат болурму къоллары.

Письмола жазад, жууаб этерме,
Кеси ючюн ёлген сунмасын.
Андан да башха барды сүйгеним,
Бош ёхтемлениб турмасын.

Сизни юй бла бизни юй ара
Узакъ түйюлдю, жууукъду.
Не бек эсирик болсанг да, жашчыкъ,
Мени жүрегим сууукъду.

Палатогунгу бер деб айтаса,
Салсанг, хуржунунг толурму?
Къаракъаш жашчыкъ, бир бек сүйгенсе.
Къыйынынг сыраф болурму?

Палатогуму санга берирем,
Сен сырафына жоймасанг.
Къаракъаш жашчыкъ, сүйяллыгъ'а болмам,
Ичги ичиюню къоймасанг.

ТАРЫГЪЫУ

52

Къа - я - дан акъ - гъан къар суу - чукъ на -
 ны - м'а, бе - ти - ми жуу - дум сы - ла - май.
 Та - ры - гыуу - ла - ры - мы - уа къа - лай
 ай - тай - ым - да къа - тын - да ол - ту - руб жи - ля - май.

Къаядан акъгъан къар суучукъ, ой наным,
 Бетими жуудум сыламай.
 Тарыгъыуларымы къалай айтайым
 Къатында олтуруб жилимай.

Тарыгъыуларымы мен айталмауцем
 Жилимай бла таралмай.
 Ол суйгенинден къалгъанды дейле да
 Нетсин жүреги къаралмай?

Стол юсюне тиянма, кызы,
 Сени тала болур билегинг.
 Сени суйгенинге бермеген ананг,
 Жарылыб къалыр жүреги.

Санга кѣлюм бир кенгееди ансы,
 Дуния аман кетгеед.
 Сени табхан ананг ма сенден бошаб,
 Сени ачыуунгу этгеед.

Юйюгюз аллында сабаңла, кызы,
 Аны оракъ алыб орсанг'а.
 Сени манга бере эсе, кыуулуб,
 Сен'а гелланга сорсанг'а.

Юйюгюз аллында дагъыда сабанла,
Ой, атла кириб ашасын.
Сени манга бермей тыйгъан ананг
Да сора сенден бошасын...

Атлыла бла бирге келед дейле,
Ол тенглерине баш боллукъ.
Аны геллякасы суймейди дегенд,
Ол келин кирмез юй боллукъ.

Къаядан акъгъан'а къар суучукъ, наным,
Аязла келиб чачсынла.
Орус докторла, эки жарыб сени,
Аллыма салыб ачсынла.

Чыгъыб келген бизни жарыкъ кюнлюбюз
Къая артына батыллыкъ.
Тюймеле сырылгъан ариу ёшюнюнг
Кёбген ауруудан атыллыкъ.

Суратха алдырсам, ариу тюшеди
Бойнума къысхан боюнлукъ.
Кёзюне къарасам, жерге къарайды
Ол аман жерде жоюллукъ.

Кюнден-кюнюнг кетиб барад ёмюр.
Да ойнамайын, кюлмейин.
Дуньяда къалай мен чыдаб жашайым
Аны къайдагъысын билмейин.

Хар кюнде кюнюм ма алай кетеди
Ма кюн туманнга киргенлей.
Сен къайдан билиб келгененг бюгюн'а
Бу дууа бла билгенлей.

Мени юсюмдеги кишмир костюмум,
Мен женглерине къошайым.
Хар кимим ёлюб, сен сау къал деучем да,
Эм алгъаракъ сенден бошайым...

Юйлюбюз аллында уллу той, къызла,
Сиз къарамайын кетмегиз!
Къаргъамагъанлай, жыр айтмайма,
Къаргъасам айыб этмегиз.

КЪАРГЪЫШ ЖЫР

Умеренно

53

Се - ни жы - ры - нгы мен - ай - тыр э - дим, сүй - мей - ле

се - ни тенг - ле - ринг. Ёз - ге а - риу - лу - гъунг жо - гзе - ди

ха - риб жа - ны - мы кый - найд кёз - ле - ринг.

Сени жырынгы мен айтыр эдим,
Сюймейле сени тенглеринг.
Ёзге ариулугъунг жокъ эди, хариб,
Жанымы кыйнайд кёзлеринг.

Ой сени атынг бешиге чыкъсын
Бу тау этеги элlege.
Ой, аллах сени тюбете барсын
Бу мен айтырыкъ сёзlege:

Эки кёзюнг да къармалыб, хариб,
Сен сокъурлагъа саналгъын.
Баурунг бла сюркеле келиб,
Мени аллымда жан алгъын.

Ах, сени ёлген ёлюгюнгю, хариб,
Итlege бериб кетсинле.
Не да сал этиб, къанынг да саркъа,
Мени туурамдан ётсюнле.

Эшикден юйге кире баргъанлай,
Аягъым туююл, башым деб.
Сени ананг санга жияй тургъаед,
Тюзде союлгъан жашым деб.

Юйюнгю аллында алма терекчик,
Къыб-къызыл бишгенд алмасы.
Ой, тогъуз къатын сен алгъын, гяуур,
Аладан бири къалмасын.

Мен суйгеними къаргъай билмейме,
Сюймегени бла жашасын,
Санындан акъгъан эт кесеклени
Хауле маскеле ашасын.

КЪАРГЪЫШ ЭТЕМЕ

Протяжно 54

Жыр-ны жыр-лат-хан жү-рек кюй-юк-дю. Кюй эт-сем, кю-люб
кет-ме-гиз. Мен кюй эт-сем, къар-гъыш э-
те-ме, къар-гъа-сам, ай-ыб эт-ме-гиз.

Жырны жырлатхан жүрек кюйюкдю,
Кюй этсем кюлюб кетмегиз.
Мен кюй этсем, къаргъыш этеме,
Къаргъасам айыб этмегиз.

Мен суйгениме ёлсюн демейме,
Жаны термиле жашасын,
Этинден акъгъан къан хуртдакланы
Аман маскеле ашасын.

Стол юсюнде къонгуроу сагъат
Аны бурууун бурсунла.
Манга этгенинг башынга жетиб,
Ой, уу жиланла урсунла.

Юйюбюз аллында кенг, тогъай арбаз,
Тогъай арбазны той алсын.
Ол башындагъы бурмалы чачынг
Ма кызыл къаннга боялсын.

Мени суйгениме алай айталла:
Таулада айланган кийик деб,
Ананг юсюнге къараб жиласын,
Бу мени жашым туююлд деб.

Мен юйден печге кириб барама,
Аягъым тиймей, башым деб,
Ананг аллыма тарала келсин,
Сени суйюучю жашым деб.

ГЮНЯХЛЫДЫЛА

Умеренно

55

Ол-ту-руб у-шакъ э-те ту-руу-ченг, сен-да ла-къыр-

да-мы у-ша-та. Мен-да ке-тал - май,

сен-да жи-бер - мей, къо-лу-му са-нга у-за - та.

Олтуруб ушакъ эте туруученг,
Сен да лакъырдамы ушата.
Мен да кеталмай, сен да жибермей,
Къолуму санга узата.

Татлы суюгенле нечик болуучек,—
Бир бирге жалгъан айтмайын.
Къууана, ышара, юйге келиучем,
Жууабсыз, мыдах къайтмайын.

Къайда болсанг да, жүрегим билиб,
Кёзюм жетиучеди санга.
Сыйлы нохтабау жиберир эдим,
Билдирмей къойсанг бир жаннга.

Сени кёрмейин эки кюн къалсам,
Тансыкъ къараучем бетинге.
Манга быллай бир нек суююлгенсе
Шекерми себилгенд этинге?

Юйюю аллында бишген алмала,
Жеталмай къалдым алыргъа.
Ёлюб къалама санга тансыкъдан,
Заман табмайма барыргъа.

Тик дыркыладан ойнаб келелле,
Бузоула туююл, танала.
Суюгенлеринден тыйыб жашланы,
Гюнах алалла анала.

Бюгече бир тюш кёрюб юяндым,
Сагъыш этеме табмайма.
Анамды мени сагъыш этдирген,
Сен келмейсе деб къоркъмайма.

СЮЙМЕКЛИК ДА — КЮЙМЕКЛИК

Умеренно

56

Къай-гъы-дан, сѣз-ден къой-мау-чу э - лле, да эн ди

мен-ден со-лур - ла. Кёк - де ме - лек - ле, жер-де те-

рек - ле биз - ге жы - ля-гъан бо - лур - ла.

Къайгъыдан, сѣзден къоймаучу элле,
Да энди менден солурла.
Кёкде мёлекле, жерде, терекле
Бизге жиягъан болурла.

Бир ариу жашны суйюб къалгъанма,
Батдыралмайма кюнюмю.
Узакъда болуб къыйналмагъанем —
Тюз къатчыгъында юйюмю.

Аланла, нечик инжиулю ишди
Бу жюрегинден кюймеклик,
Ёмюрюмде да къыйынлыгъымы
Унутдургъанды суймеклик.

Ол менден башха кызы келтирсе,
Тургъан элимден кетерме.
Кесим кесими уруб, аны ючюн,
Дуньямы харам этерме.

Ол менден башха кызы суйген эсе,
Жашла айтханча хапарда,
Элимден кёчюб, узакъ элдеде
Жашарма кесим фатарда.

Мени суйгеним ёнгелегенди,
Да дуньям къалай жарысын.
Кимге да мени кёлкъалдым жокъду,
Аллах бергенди барысын.

Бир минутну да турмаучу эдим,
Оюнла айтыб кюлдюрмей.
Ичимден кюе, тышымдан кюле,
Турама айтыб билдирмей.

ИНЖИЛМЕГЕН КЮЙ ЭТМЕЗ

Умеренно 57

Бу ю-сюм-де-ги лау-дан жый-ры-гъым, у-зун ие-ги там - гъа -

лы, а-лы-быз и-ги бо-ла кел-ге-нед, а-хы-ры

бол-ду къау-гъа - лы.

Бу юсюмдеги лаудан жыйрыгъым,
 Узун иеги тамгъалы,
 Аллыбыз иги бола келгенед,
 Ахыры болду къаугъалы.

Кёзюнге къараб, мен билалмайма,
 Жюрегим ёрге толгъандан,
 Бир бирибизни билалмай къалдыкъ,
 Халкъ ызыбыздан болгъандан.

Бир бирибизни къалай билейик,
 Къыйынды аны билмеклик.
 Дуньяда жандан татлы зат жокъду,
 Аны да хорлайд суймеклик.

Ой, суймекликден былай таралыб,
 Сейир этеме жаныма,
 Хунада ташла эрий болурла,
 Бир-бир кюнледе халыма.

Мен кёзюм бла кёрюочю эдим,
 Да кёлюм бла къаргъасам,
 Ташла, агъачла къарлай эрирле,
 Жарсыуларымы санасам.

Кёб ариу сёзюн эшитгенме да,
 Кёлюм бармайды къаргъаргъа.
 Татлы тенглерим жокъдула мени,
 Жарсыуларымы санаргъа.

Ах, суймекликден сора не болур
Сабий санланы кьурутхан.
Мени суйгеним дуньясын кьойсун,—
Айтхан сёзлерин унутхан.

Суймеклик ауруу, кьууургъан ауруу,—
Санымы отсуз кюйдюрген.
Ол уллу аллахны терс иши кёбдю,
Болмазлыкь ишни суйдюрген.

Туурадан кьараб, кюлюб, турурем,
Къаядан суугъа салынсанг.
Анамы кьызы мен болмам, энди,
Мындан кёб санга жалынсам.

Эки къашынгы кьарасы, наным,
Сау кьарыш болур арасы.
Сюе, термиле, тынчлыкьсыз болсун,
Сени жауунгу баласы.

Акь мангылайлы, кенг жауурунлу,
Къараялмайма кёзюнге!
Ётюрок айтыб, алдамаз сунуб,
Алдандым ариу сёзюнге.

Кёзлери кёзюр ойнаучу наным,
Бир кьарагъаннга кьараулу.
Ой, кукалана келед ариуум,
Кьызланы алдаргъа жараулу.

Кенг жауурунлу, ол назик белли
Мени жюрегими кюйдюрген.
Артха таралгъан кьара чашчыгъыд
Нанымы манга суйдюрген.

Ызынгдан кьараб кёреме, наным,
Кёлек жагъангы кьошагъын,
Менден башхагъа терилсенг, бала,
Алгъан кеченгде бошагъын.

Мен орундукъгъа жатханма, анам,
Ол узунуна, кенгине.
Къайда болгъанын билмейме ансы,
Барлыгъем болгъан жерине.

Болгъан жерине салыб барлыкьма
Бауурум бла суйрелиб.
Бир такъыйкъаны кетмейд эсимден,
Тюз жюрегимде туйрелиб.

Жюрек кѳууанчым келед сѳуйюнюб,
Жашил кундушлай кийиниб,
Сени жауунгу сѳуйгени болсун,
Бу аман элге билиниб.

Минг сѳелешсем да, бир сѳелешмейди,
Стол юсюнде суратынг.
Нек тынгылайса, ачыкъдан айтчы,
Кѳалайды манга муратынг?

Ой, кѳаб-кѳарады сени кѳзлеринг,
Акѳ сютге дугѳум атханлай.
Тартылгѳан ариу кѳара кѳашларынг,
Кѳагѳытха кѳалам тартханлай.

Сѳелешген сайын бир ариу болад,
Бети тюрлене, дарийча,
Кѳайгѳыларымы, ой, сейир чачад,
Жангы тилленген сабийча.

Кѳараб кѳералмай, сѳзюн эштмей,
Письмода салам айтама.
Эшикде анга ушаш кѳермесем,
Юйюме мудах кѳайтама.

Дунья жарыгѳым, жюрек тамырым,
Сенича кимни кѳерлюкме.
Сенден башхагѳа баргѳандан эсе,
Суратынга кѳараб ѳллюкме.

Ийнарларынгы жазыб бошасам,
Келсенг, кесинге берликме,
Санга ушагѳан жокѳду киши да,
Сенича кимни кѳерлюкме!

Сенича жарыкѳ бир болалмайма,
Сен айдан, кюнден жарыкѳса.
Мени быллай бир инжитиб, наным,
Ахыратха кѳалай барлыкѳса?

КЪАРА КЪАМАНЫ УРУР ЭДИМ

Умеренно

58

Къай-сы къулакъда отлай болурла и - е-сиз къалгъан малларым.

Сюй-ге-нинг эрге къачды дегенде къырылыб тюшдюле санларым.

Къайсы къулакъда отлай болурла
Иесиз къалгъан малларым.
«Сюйгенинг эрге къачды» дегенде,
Къырылыб тюшдюле санларым.

Къырылыб тюшген мени санларым,
Энди тирилмейдиле ёрге.
Ай, бу бедишге къалгъандан эсе,
Кириб къалгъаем тар кёрге.

Сен эки сёзлю болмасанг, бетсиз!
Мен бу бедишни кёрмезем.
Ай медет, ол кече алайда болсам,
Жан алдырмайын бермезем.

Алай этерин мен билген болсам,
Эшикни сакълаб турурем.
Ант — тоба болсун, сени элтгеннге
Къара къаманы урурем.

Ариу сёз айта, кёб кукалана,
Ит этмез ишни этгенсе.
Сёзюнгю ашаб, бетинги жоюб,
Башхагъа къачыб кетгенсе.

Ай медет аллах, алгъындан сезсем,
Билирем санга этерни.

«Ишанган башны ит ашар» — дейле,
Энди кѳргюзтюрек «хатерни!»

Сенден кѳалдым деб, ичим кюймайди,
Барды ичими кюйдюрген.
Кѳб этерими этмей оздурдум,
Олду башны жерге ийдирген.

Жер юсюндеди, узакъ туююлду,
Таныйма баргъан эринги.
Эсинде болсун, айтыб кѳояма,
Кѳабдырмай кѳоймам эринги.

Айхай, чыдаб'а кѳалай болалгъын,
Кечилмез бедиш этгенди.
Чачы чалды деб, башы малды деб,
Хиликгя этиб кетгенди.

Манга этерни этиб кетгенсе,
Бек сакъ бол энди кесинге.
Терк ёлюб кетсем, сени насыбынг,
Ёлмесем тюшер эсинге.

АНЫ АНАСЫ МЕНИ СЮЙМЕЙДИ

Умеренно

59

Ба-шы-мы са-лыб'а жа-тыу-чем а-лан,

бу-уунум-да ал-тын са-гъат-ха. Ме-ни уа сүй-

0 -

ге ним'а ми-ниб'а ке ле-ди, да жул-дуз къаш-

ха-лы тор ат-ха.

Башымы салыб'а жатыучем, ой-ой,
 Бууунумда алтын сагъатха.
 Мени уа сүйгеним'а миниб'а келеди да
 Жулдуз къашхалы тор атха.

Юйюбюз аллында да бахчала, ой-ой,
 Ала бек битсинле, ёссянле.
 Мен сүйгениме уа барлыкъма, барлыкъма,
 Тилеген жашла тёзсянле.

Юйюбюз артында да ол эки терек,
Аланы аралары кьол болсун.
Ах, сени табхан анагъа, тейри да,
Мени кёкюрегим жол болсун.

Мени кьолумдагъы да жюзюгюм, ой'ой,
Аны тюбю — кюмюш, башы — таш.
Биз башыбызны уа кьалай жюрютюрбюз,
Сюйгеним — сабий, кесим — жаш.

Кьолумдагъы да дарий кьол жаурукъ, ой-ой,
Ол, жуууб жайсам, жан-жаурукъ.
Мени сюйгенимден'а тыймайды, ой-ой,
Ол мени анам, сау кьаллыкъ.

МЕНИ КИМГЕ КЪОЮБ БАРАСА

Спокойно

60

Се - ни эс - ке - ре, се - ни са - гъы - на

та - за жа - ным - дан то - я - ма, ой са - нга жы - лай,

са - нга сы - ты - ла эн - ди ке - си - ми жо - я - ма.

Сени эскере, сени сагъына,
Таза жанымдан тояма.
Ой, санга жилай, санга сытыла
Энди кесими жояма.

Ашаялмайма халал ашымы,
Кетюралмайма башымы.
Ызындан къараб тарала къалдым
Жанымдан суйген жашымы.

Мени суйгеним кетиб барады,
Мен жилай къалдым, термиле.
Сен жолну барсанг, сууну барлыкъма,
Терен шорхалагъа кёмюле.

Письмоларынгы сакълаб турама,
Терезе башы къангада.
Сен манга берген суймеклигинги
Аллах бергеед санга да.

Кенг жолну кетиб баргъан жолоучу
Суйгеннге себеб болуучу,
Эки суйгени болгъан адамгъа
Кёб да сормайды соруучу.

ДАРМАН ТАБЫЛМАЙДЫ

61

Протяжно

Мен у-нут-май-ма се-ни а-ты-нғы, сен да у-
нут-ма ме-ни-ча! се-ни сүй-ген-ли бо-луб кьал-
гъан-ма, а-кьыл-дан тай-гъан те-ли-ча.

Мен унутмайма сени атыңгы,
Сен да унутма менича!
Сени сүйгенли, болуб кьалгъанма
Акьылдан тайгъан телича.

Сансыз бармакъда алтын жүзюгюм,
Тёнгерёб тюшдю гарагъа.
Байлау табылса, дарман табылмай,
Жюрегимдеги жарагъа.

Ол кьолумдагъы дарий жаулугъум,
Аны оюлары тёртдюле.
Кеси башыма эркин туююлме,
Оноучуларым кёбдюле.

Ой кьолумдагъы энтда жаулугъум,
Кёзюнг кьарай эсе, берейим.
Сен тюлкую эсенг, мен кьуйругъума,
Кьалай алдауунгу кёрейим.

Эки дылгам тау ичине оюлсун,
Манга жашаргъа тар эсе.
Тилеб табмасам, сатыб аллыкъма,
Санга ушагъан бар эсе.

Атлаб тебресе, бир ариу жюрюйд,
Ай, жер жарылыб жутарыкъ.
Башха досларынгы къалмай тауусуб,
Мени къолумдан тутарыкъ.

ИЧ СЁЗЮМЮ ТЫЯЛМАЙМА

Умеренно

62

А у-зум-дан чыкь гван ме ни тыл пы-чум,

э-рин-ле-ри ми кюи дю ре, ме ни сүй-ге-

ни-ми а-риу сёз-ле-ри, сүй-мез-лик-ле-ни сүй-дю-ре.

Аузумдан чыкьгван мени тылпыуум
Эринлерими кюйдюре,
Мени суйгеними ариу сёзлери
Суймегенлени суйдюре.

Суйгенле алай суймейле, жашчыкь,
Суйгенле белги берелле.
Мени жанчыгьым чинг алларында —
Жашла жыйылыб келелле.

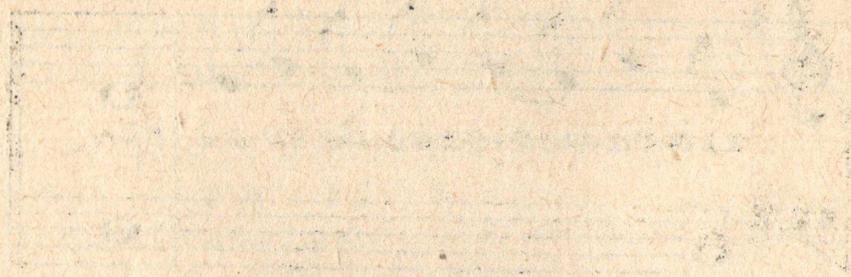
Суйгенчигими жашла бла кёрсем,
Мен танг атханлай жарыйма.
Башында акьылы болгван жашчыкьны
Атлагьанындан таныйма.

Акьылы башында болгванлыкьгьа уа
Сёз бла чыгьад аууздан.
Мени санларым артыкь кьакьсыгьанд
Балы эмилген кьаууздан¹.

¹ Балаууз.

Юятсыз бетни аллах бермесин,
Халкъгъа айтыргъа, юялмай.
Халкъ бедешлиги болуб къалгъанма,
Айтмаз сёзюмю тыялмай.

Уллу насыбдан атылыб къалад,
Юялмаз жерде юялгъан.
Бир насыблыны баласы болур,
Ич сёзюн айтмай тыялгъан.

Юялмай бетни аллах бермесин,
Халкъгъа айтыргъа, юялмай.
Халкъ бедешлиги болуб къалгъанма,
Айтмаз сёзюмю тыялмай.

Уллу насыбдан атылыб къалад,
Юялмаз жерде юялгъан.
Бир насыблыны баласы болур,
Ич сёзюн айтмай тыялгъан.

Юялмай бетни аллах бермесин,
Халкъгъа айтыргъа, юялмай.
Халкъ бедешлиги болуб къалгъанма,
Айтмаз сёзюмю тыялмай.

Уллу насыбдан атылыб къалад,
Юялмаз жерде юялгъан.
Бир насыблыны баласы болур,
Ич сёзюн айтмай тыялгъан.

ТАРЫГЪЫУЛАРЫМ ОНДУЛА

Жалобно

63

Айт дей э-се-гиз, мен-да ай-та-йым, ий-нар-ла-ры-мы би-ри-

син, ол гок-га ме-ни - ча суй-мей э-се кыз-ла,

къа-ра топ-ракъ-да чи-ри-син.

Айт дей эсегиз, мен да айтайым:
Ийнарларымы бирисин,
Ол гокка менича суймей эсе, кызла,
Къара топракъда чирисин.

Айт дей эсегиз, энтда айтайым,
Ийнарларымы экисин,
Гынтдылы болуб'а, бузулуб барады,
Ийген письмому келтирсин.

Айыб этмегиз, энтда айтайым,
Инжилиулеримден ючюсюн,
Орам сёзлеге къараб ёнгелейди,
Кёз чиракълары ючюлсюн.

Тенглерим, сизге энтда айтайым
Ийнарларымы тёртюсюн,
Тамата эгечи мени суймейди,
Ол кеси кесин ёлтюрсюн.

Эрикмесегиз энтда айтайым
Тарыгыуларымы бешисин,
Ол къаб-къара бетли шишбаш анасы
Айтхан сёзюмю эшитсин.

Тенглеге айтмай, жүрегим тёзмейд
Жарсыуларымдан алтысын,
Ол хаулени сие къарлай эритдим
Жаш ёмюрюмю жартысын.

Къалай къарайсыз, дагыда айтсам,
Кёб тарыгыудан жетисин,
Кесим сынагыынчы билмеучю эдим
Сюймеклик отну кертисин.

Манга кёлюгюз кюлмесин, кызла,
Ангылатайым сегизин,
Мен анга барсам'а, сайлаб кесеред
Кютген малындан семизин.

Мен жашырмайын, ачыкъ этейим
Сегизи кетиб, тогъузун,
Атказ эталмаз, белгиге бергенди
Ат кыылдан этген кьобузун.

Эм ахырында шагъат болугъуз!
Айтыб кьояйым онусун,
Ётюрюк болмай, ол болжал этгенди
Чыгъарыкъ айны толусун.

Мен ийнар эте, кюй эте, кызла,
Таза жанымдан тойгъанма.
Этер амалымы барын да тауусуб,
Аллахха бошлаб кьойгъанма.

БИЗ БИР БИРИБИЗГЕ УШАЙБЫЗ

Умеренно

64

Ой, Са-ры да-рий ме-ни кий-ге-ним Да сар-гъа-лат-да би-ле-

гим, се-ни - да жаш-лай бир бек сүй-ген - ли

жа - ры-лыб къа-лад жү-ре -гим.

Ой, сары дарий мени кийгеним,
Да саргъалад да билегим,
Сени да жашлай бир бек суйгенме,
Жарылыб къалад жүрегим.

Терезе аллында мен да жатханма
Айны жарыгъы кёрюнсюн.
Атамы, анамы харам этерме,
Ой, ариучугъум, сени ючюн.

Ой, эртденликде кюнню тийгенин
Кече къарангы сунама.
Мен сен ариудан къалгъан заманда,
Айланыб къалсын къыяма.

Ой, санга жазгъан да письмоларым —
Терезе башы къангада.
Ой, манга берген суймеклигинден
Къадарынг берсин санга да.

Ой, санга жазгъан письмоларыма
Кесингден башха къарамаз.

Ой, суймекликден къыйын зат жокъду,
Унутуб къойсанг — жарамаз.

Биз экибиз да бирге ушайбыз
Атаны къызы, жашынлай.

Биз экибиз да бирге ушайбыз,
Тирменни эки ташынлай.

КЕЛ-КЕЛ АРИУУМ

Сдержанно

65

Кел-кел а-ри-уум, кел а-риу-чу-гъум, се-ни а-ллах бер-се ал-

лыкъ-ма. Кел-ген ке-ченг-де сай-лаб тенг-ле-ринг-ден

са-нга ша-па-ла сал- лыкъ-ма.

Кел-кел, ариуум, кел, ариучугъум,
Сени аллах берсе, аллыкъма,
Келген кеченгде сайлаб тенглерингден
Санга шапала саллыкъма.

Санга шапагъа салырем, ариу,
Тенг къызларынгдан бѣлекни.
Жарым сагъатха табарем, ариуум,
Дуньяда санга керекни.

Желим галошла, жибек къумачла,
Ыйыкъдан жангы киерсен.
Жангыз кечени бизни юйде къалсанг,
Жанынгдан юлюш этерсен.

Кел-кел, ариуум, кел ариучугъум,
Сен суйген жерде жашарбыз!
Дуньяда окъууну хайыры кѣбдю,
Казнадан ашау алырбыз.

Жияулай жерни басдырмам, ариу,
Сыйлы фэйтоннга миндирмей,
Жарым сагъатны турмазем, ой ариу,
Ишартмай, сени кюлдюрмей.

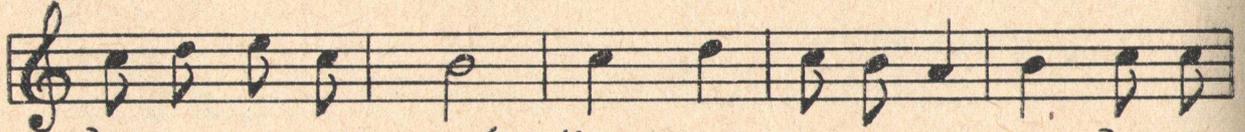
МАРАЛ БАЛА

Умеренно

66

Се - ни кёз - ле - ринг а - лай а - риу - ла - лла, акъ сют - ге

ду - гъум ат - хан - лай. Къа - ра къаш - ла - рынг къун - дуз - ча

жа - на - лла, къа - гъыт - ха къа - лам тарт - хан - лай.

Сени кёзлеринг алай ариулалла,
Акъ сютге дугъум атханлай.
Къара къашларынг къундузча жаналла,
Къагъытха къалам тартханлай.

Ол къудас чачынг алай жарашады,
Жастыкъда чилле матаулай.
Токъ ёшюнлеринг жюрекни къыялла,
Гелеуде марал жатханлай.

Ой-ой, ариуум да, мени ариуум,
Мен сени ючюн ёлеме.
Къаракъаш, алакёз, конфет эринли,
Бир ариу мёлек кёреме.

Атланыб юйюне баргъан'а сора,
Ол ариучукъну кёрмезми?
Къызынгы суйгенме, манга бер десем,
Анасы манга бермезми?

Анасы огъурсуз къатынды дейле,
Ол къашын-башын туймезми?
Хоншу юйюне олтургъа барсам'а
Къызчыгъын манга иймезми?

Суйгенчигими мен кёре барырем,
Анасы иймесе не этерме?
Кёрюрге иймесе, къаты сакъласын,
Къойнундан алыб кетерме.

Подвижно

67

Айт дей э-се-гиз, жыр-лаб ай-тай-ым, сүй-мек-ли-

ги-ми жа-шыр-май. Къа-тын а - лыр-гъа тау-кел бол-

гъан-ма за-ман-ны зы-раф а-шыр - май.

Айт дей эсегиз, жырлаб айтайым,
Сюймеклигим жашырмай.
Къатын алыргъа таукел болгъанма,
Заманн сыраф ашырмай.

Эрши демейме, ариу демейме,
Мен-теренинден сюзмейме.
Атама келин, келинге абсын,
Кесиме бир къыз излеиме.

Башымы эниш тутмазча болса,
Айтхан сёзюме къараса,
Да къартлыгъымда тилими алса,
Жумуш этерге жараса.

Манга келгенни барын алмайма,
Сюйгенни барын сүймейме.
Да жазыучудан буйрукъ сакълайма,
Кимни жазарын билмейме.

Жазыу аллахдан, иш къолдан дейме,
Мен ишни къолгъа алайым.
Эртде этерими мен кеч этмейин,
Тегерегиме къарайым.

Мен алсам, аллай къызны аллыкъма,
Тамам къыркъ жылы жетгенни,
Жагъасын къаблаб, намысын сакълаб,
Топракъдан шекер этгенни.

Кече олтурса, танга деричи,
Къой жүнден жибек этгенни.
Эртденбладан ингирге дери
Ийнени ийнек этгенни.

Айхай дагыда тизгинин жыйыб,
Жарыкъ илмуну суйгенни.
Кёзюме къараб, кёлюме жараб,
Ичими сормай билгенни.

Ол кеси билиб эталмаса да,
Юйретгеними алгъанны.
Аллах берсе да, отказ этерме,
Мен айтханладан къалгъанны.

Ой, дунья деген — кёзбауду дейле,
Кёзбауну кёрюб болмайма.
Бир гоккачыкъны хапары барды,
Аны танымай къоймайма.

Кёкню ёмюрлюк чырагыд дейле,
Айсыз кечени жарытхан,
Халим дуньяда бек кёб жашасын,
Гокканы манга танытхан.

Къаб-къарангыдан къайнаб чыгъалла,
Акъ булутланы башлары.
Аты да гокка, кеси да гокка,
Гоккад кёзлери, къашлары.

Къаб-къарангыдан къайнаб чыгъалла,
Бурулуб чиммакъ булутла.
Атынг да Гокка, кесинг да Гокка,
Гокка, сёзюнгю унутма!

Ой, гокка деген — кёзбауду дейле,
Ой, кёзбау деген жалгъанды.
Кёрген кёзлеге асыуду ансы,
Манга уа болур болгъанды.

Ой, гокка деген — кёзбауду дейле,
Аны ала нюрден кёзлери.
Ой, кёзбау деген — алдауду дейле,
Жалгъан болурму сёзлери.

Ой, гокка деген — кёзбауду дейле,
Аны дум къарад къашлары.
Жаннетде туугъанча, жим жылтырай,
Кёз къаматалла чачлары.

Ой, Гокка, Гокка, ариу Гоккачыкъ!
Ушайса накъут-налмазгъа.
Мен ант этгенме: Гоккадан къалсам,
Емюрде къатын алмазгъа.

Сен менден къалсанг, ушарса, Гокка,
Чегетде къошхасалмазгъа.
Кёзбау Гоккачыкъ сёз бергенд дейле,
Менден башхагъа бармазгъа.

Гокканы алсам, жалгъан дуньяда,
Мен муратыма жетерем.
Ол январь айны жыйырма бешин,
Хар жылда байрам этерем.

Гокка дуньяны дарманыд дейле,
Кёбсюнмей, аллах жазармы?
Къоркъмай Гоккагъа келечи болургъа,
Халим жанына базармы?

Аллах жазса да, таб жазмаса да,
Гокканы алмай къоймазма.
Бир къашыкъ сютню ичине эзиб,
Тогъуб къойсам да тоймазма.

Ыйыкъны арасы — орта кюн, Гокка,
Анга не амал этейим?
Сау къал, сёзюнгю унутма, Гокка!
Мен да жолума кетейим.

УЗАКЪДАН КЪАРАБ ТАНЫЙМА

Медленно

68

У-закъ-дан къа-раб шаш-май та-ный-ма, сиз-ни юй-ю

гюз-ню кый-ы-рын ме-ни сюй-ге-ним бил-мей

къал-гъан-ды, сюй-мек-лик иш-ни кый-ы-нын

Узакъдан къараб, шашмай, таныйма
Сизни юйюгюзню кыйырын.
Мени сюйгеним билмей къалгъанды
Сюймеклик ишни кыйынын.

Ой, кюнчыгъышдан да кюнбатышха,
Къара туманла келелле.
Сюймеклик ючюн жарлы жүрекле.
Кёб кыйынлыкъла кёрелле.

Юй мюйюшюнде сюелиб турад
Мени сюйгеним — мор чебкен,
Менден насыбсыз адам болурму,
Сюймеклик ючюн зор чекген.

Ой-ой-ой, аллах, мени жүрегим,
Жер тебингенлей, урады.
Сюймеклик келиб, мени къатымда,
Жанынгы бер, деб турады.

Санга тансыгъым ёсюб турады,
Сен суратынгы бере тур,
Мен адамлагъа къарнашымд дерме,
Сен эгечим деб келе тур.

Аллах игиге жазсын, кызгъанмай,
Сени жүрюген жолунгу.
Сюйгеннге жүрек келечид дейле,
Сал жүрегиме къолунгу.

АЙТЫБ КЪОЙ, КИМНИ СЮЕСЕ

Умеренно

айтыб № 69

Ин-жиу-ле-ри-ми, жар-сыу-ла-ры-мы, мен жыр-га

са-лыб баш-лай-ым. Жю-ре-гим-де-ги кый-ын-лык-

ла-ны мен сиз-ге ай-тыб баш-лай-ым.

Инжиулери, жарсыуларымы
Мен жыргъа салыб башлайым.
Жюрегимдеги кыйынлыкъланы
Мен сизге айтыб башлайым.

Ёкюмю болгъан кеси биледи,
Къайгъымы кесим билеме,
Ёлюб дуньядан кетсем да, анам,
Мен сынсий, жерге киреме.

Сен мени жукъ да билмеген сунуб,
Жетгенге письмо иесе.
Да, суйгенинден къалгъан ёлмейди,
Айтыб къой, кимни сюесе?

Ариу сёзчюкле айтычу эдинг,
Чырт жюрегимден кетмейди.
Узакъ жол барды бизни арабыз,
Сёлешиб сёзюм жетмейди.

Айтыргъа кёлюм бармайды, наным,
Сен аны несин сораса?
Азланы ичинде аз от жанмайды,
Ким кимге айтхан сунаса!

Мен бир кишиге айтмаучу эдим,
Санга айтычу сёзюмю.
Былайлай ёлсем, санга термиле,
Ким жумар эки кёзюмю?

ЛЯЧИН БАЛА

Сдержанно

70

А-ллах-дан са - нга бир буйрукъ кел-син, да сүй-мек-

лик-ни сы - на тыб Та-ры-гъыу-ла ры-мы ай-ты-рем

а - лан, тац-ну тюз-ню-да жи-ля - тыб.

Аллахдан санга бир буйрукъ келсин,
Да сүймекликни сынатыб.
Тарыгъыуларымы айтырем, алан,
Тауну, тюзню да жылатыб.

Таула, тенгизле титиресинле,
Сени жүрегинг эрирча.
Аллахдан санга бир буйрукъ келсин,
Тюшюнгде мени кёрюрча.

Тюшюмде сени кёрген кечемде
Сюелалмайма орундан.
Лячин балагъа тузакъ салгъанма,
Тутаргъа келмейд къолумдан.

Лячин балагъа тузакъ салгъанма,
Аны къанатындан бууаргъа,
Къарагъан халкъдан юятланама,
Ызынгдан чабыб къууаргъа.

Ызынгдан чабыб мен къууар эдим,
Ол болур кетмезлик юят.
Эки сүйгенни бир юй этерге,
Жокъмуду закон, шерият?

Закон, шерият угъай демейди,
Сүйгенчигинге бар дейди.
Эндиги дунья совет дуньяды,
Ол сүйгенинги ал дейди.

ХАПАРЫ УЗАКЪДАН КЕЛЕДИ

Умеренно

71

Сен ан-дан къа-раб, мен мын-дан къа-раб, биз-ни ха-лы-
 биз-ны би-ле - лле. Биз э - ки - биз - ни бы-лай тер-
 мил-тиб, гю-на - хы-биз-гъа ки - ре - лле.

Сен андан къараб, мен мындан къараб,
 Бизни халыбызны билелле.
 Биз экибизни былай термилтиб,
 Гюнахыбызгъа кирелле.

Сен да унутма мени атымы,
 Мен да унутмам сенича.
 Сени таныгъанлы болуб къалгъанма
 Акъылдан шашхан телича.

Сени аягъында жыр-жыр чурукъла,
 Сен тебсей-тебсей бошайса.
 Жаш тенглеринги ичине кирсенг,
 Танг жулдузуна ушайса.

Сени чачынгдан ариу кѳрмедим,
 Дум-къара жохар бурулуб.
 Санга ушагъан гокка чечекле
 Бир терк къуруйла къуу болуб.

Алтын бояулу сагъат ишлетирме
 Сени шемишер къолунга.
 Сууукъ къыш чилледе гокка ханс битсин
 Сени жюрюген жолунга.

Кѳк диаганалдан сени кѳнчегинг,
 Къара чилледен сапалы.
 Мени суйгеним къайда, мен къайда,
 Узакъдан келед хапары.

ЖАУХАРЛА

Сдержанно

72

ЛЯ - чин бо-луб, у-чуб кьон-нга-ем юй-ю-нгию

ар-ты тау-ла-гъа. Кьой-нунг - да - гъы э - ки жау

хар-ны ким-ге бер-лик - се сау-гъа - гъа.

Лячин болуб, учуб кьоннгаем
Юйюнгю арты таулагъа.
Кьойнунгдагъы эки жаухарны
Кимге берликсе саугъагъа.

Лячин болуб, учуб сен кьонсанг,
Юйюбюз арты таулагъа.
Ажашдырмай тутаргъа айтсанг,
Санга берликме саугъагъа.

Элибиз ичинде кенг арбазла
Ала жауун суудан толсунла.
Бир аманат бойнунга салама,
Жаухарла саулай турсунла.

Таугъа чыгъыб бара тургъанлай,
Алтындан кёрдюм кьалачыкъ.
Жюрек жауланы сары суу этген,
Кука жюрюген балачыкъ.

АНАСЫНА КЪАРАБ КЪЫЗЫН АЛ

Не спеша

73.

Сен да бир а-риу, мен-да бир а-риу, бир и-ги
 рыс-хы-дан то-лай-ыкъ. На-сыб-да бо-луб бир-ге иш
 тю-бе-сек, у-закъ ё-мюр-лю бо-лай-ыкъ.

Сен да бир ариу, мен да бир ариу,
 Бир иги рысхыдан толайыкъ.
 Насыбда болуб, бирге иш тубесек,
 Узакъ ёмюрлю болайыкъ.

Ой, кёкде баргъан эки къуш дейди,
 Ма бири къара, бири боз.
 Къарасын къой да, бозун ал, жашы,
 Анасына къараб, къызын ал.

Анасы терекге мингенни, жашы,
 Баласы бутакъгъа къонады,
 Анасы жоргъа болгъанны, жашы,
 Къызы жүрюшлю болады.

Мен да сизге келтирirme, къызы,
 Черноморладан ёгюзле.
 Битеу халкълада айландырырча,
 Тамашалыкъгъа кёргюзе.

Мен да сизге ийнекле келтирirme,
 Саугъаны — челек берирча.
 Нальчик шахарда айландырыб'а,
 Тамашалыкъгъа кёрюрча.

Мен да сизге атла келтирirme,
 Узалыб башына жетмеген.
 Жерде машинала, кёкде самолётла
 Чабыб аллына ётмеген.

Жазгъы чиллени исси кюнюнде
Чибин кьондурмам этинге.
Сен иссилениб башласанг, кызы,
Гюлменди жаярма бетинге.

Тау артында тюкенле, кызы,
Тюкенледен чилле алырса.
Кюмюш челекле, алтын суу кылычынг:
Эриксенг, суугъа барырса.

БУРМАБУТ

Умеренно

74

Ол Бий-че-сын-да-на жа-уун жа-уа-ды,

ол, Бур-ма бут-дан кѡа-ра-лыб. Ой,

сүй ге-ним де-гин-чи ; жан ал-гѡа э-динг,

кѡз-ле-ринг кѡк-ге а-ра-лыб.

Ой Бийчесындан'а жауун жауады
Ол Бурмабутдан кѡаралыб.
Аллах дегинчин жан алгѡа эдинг,
Кѡзлеринг кѡкге аралыб.

Аузумдан чыкѡгѡан'а аууз тылпыуум
Эринлерими кюйдюред.
Мени суйгеним'а ариу кюледи,
Суймегенлени суйдюред.

Тауладан бийиг'а мени жүрегим
Тары бюртюклей аз болду.
Тойлада ойнаучу женгил санларым
Сапран чапракѡлай саз болду.

Ол эртден, ингир чыгѡыб кѡычырад
Кичибалыкѡны кѡундузу.
Бюгече тойда ойнаб тургѡан эди
Жюрегими жарыкѡ жулдузу.

Ой, жанымдагѡы да мени сагѡатым
Сабына дери сары алтын.
Жюрегим ауруулу болгѡанды мени,
Суйгеним, сени амалтын.

Ой тас болгѡанды да мен табмайма,
Ой, машинамы ийнесин.
Ах, мени тенглерим, ой, ким болса да,
Болмазлыкѡ ишни суймесин.

АНАМ КЪАШЛАРЫН ТЮЕДИ

Умеренно

75

Ох деб с-х-сын-сам ах де-ял-май-ма Ким биле бо-лур ха-лы-

мы? Ит-ле и-чи-не сю-ек ат-хан-лай кьой-май-ла жарлы жа-ны-

мы

Ох, деб ахтынсам, ах деялмайма,
Ким биле болур халымы?
Итле ичине сюек атханлай,
Кьоймайла жарлы жанымы.

Бир иги кюнюм болуучу эди,
Иги кюнюмю тѣкгенме.
Тауладан бийик болуучу эдим,
Бек алашагъа чѣкгенме.

Ол орамланы жарыта келген,
Мени сюйгеним болурму?
Ой, сени ючюн эриген этим,
Ма артха къайтыб толурму?

Мен кюйлерими олтуруб айтсам,
Анам къашларын тюеди.
Эки термилгеннге заранчы болгъан,
Жаханым отда кюеди.

Мында кертичи болгъанма, жашчыкъ,
Анда жаннетде жатарма.
Анда, мындача мен болмам, жашчыкъ,
Тюртюб жаханымге атарма.

Сени сагъынсам, уу кьошулады
Мени ашагъан ашыма.
Нек эримейсе, жазыкъсынмайса,
Ауара болгъан жаныма!

Ой, сенден сора жокъду дарманым,
Кюйген жүрегимде тотума.
Бир сериуюнлюк нечиқ этмейсе,
Сени ючюн тюшген отума!

Бизни бахчада бирле бителле,
Ала суюксизле, тилсизле.
Мени суюгениме бермебиз дейле,
Бу муслимандан динсизле.

БИРЛЕШИБ ЖЫРЛАУ

Сдержанно

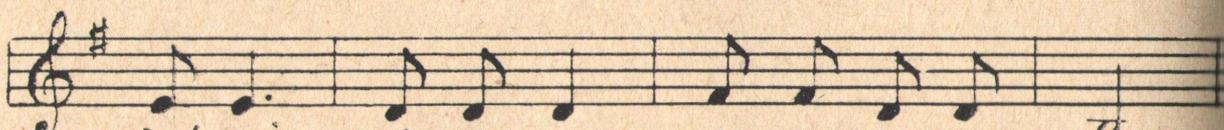
76

Тау ар - ты - на - да сен ба - ра тур - ма, кёб - дю - ле

ан - да бугъей - ле, жа - нгыз - са дей - ле, жар - лы - са

дей - ле, ай - ла - на тур - ма сен хау - ле.

Тау артына да сен бара турма —
Кёбдюле анда бугъейле.
Жангызса дейле, жарлыса дейле,
Айлана турма сен хауле.

Хауледен башха айыбы жокъ эсе,
Хаулесин кесим тыярма.
Ол сабийликден хауле болгъанд да,
Эсин башына жыярма.

Минг сёлешсем да бир сёлешмейди —
Стол юсюнде суратынг.
Кесинге былай термилтиб, жашы,
Да неди манга муратынг!

Бек насыблыгъа ол саналады
Сёзюн ичинде тыялгъан.
Кёб ырысхыдан жарым болады
Юялмаз жерде юялгъан.

Юялмаз бетни аллах бермесин,
Юялыр жерде юялмай.
Кеси кесими да къалай жояйым,
Аман санланы тыялмай.

КЕРТИМИ АЙТАСА?

Умеренно

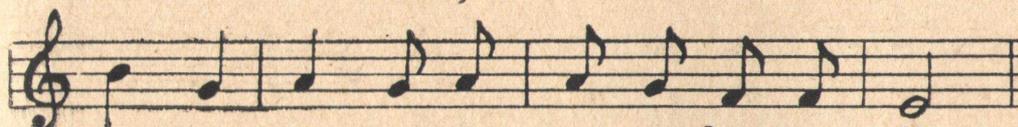
77

Ке - че жу-кьум - да мен бир тюш кёр-дюм, ке - те-рик

түй-юлд э - сим - ден, мен се - ни сю - е эн - ди баш - ла -

гъая - та , эм ал - гъа чыкь-гъанд ке-синг - ден.

Кече жукьумда мен бир тюш кёрдюм,
Кетерик түйюлд эсимден.
Мен сени сую энди башлагъанма,
Эм алгъа чыкьгъанд кесингден.

Къызланы ичинде кёргенем сени,
Арбадан жерге тюшгенлей.
Ийнаныр болсанг, суююб къалгъанма,
Къолунгдан сууну ичгенлей.

Дырын жыяргъа кетиб бараса,
Сенекчик алыб къолунга.
Жюрегинг суюген бир затчыкь болуб,
Чыкьгъаем баргъан жолунга.

Ишге ашыгъыб баргъан жолунгда
Жетиб, арбама миндирдим.
Къалай болгъанын эслеялмайма,
Кесинги манга суюдюрдюнг.

ГОЛЛУ

Весело

78

Ой, о-ри, о-ра, да-ра, о-ри, о-ра - да - ра.

От ба-шын-да э-мен чык-гыр о-ри, уа-ра-да - ра.

- Ой, ори, орадара
ори орадара
- От башында ёре четен,
ори орадара,
- Аны ичинде тонгуз кётен,
ори орадара.
- Андан къабдым, кекирдим.
ори орадара,
- Ёрге, эншге секирдим,
ори орадара.
- Аналары айырылдыла
ори орадара.
- Айырылдыла, не юлешдиле,
ори орадара.
- Юч жыйырма кысыр ийнек,
ори орадара,
- Тёрт жыйырма тюрсюз челек,
ори орадара,
- Жюз бла жарым мюйюзсюз сенек
ори орадара,
- Юч жыйырма тюрсюз элек
ори орадара.
- Аналаны Алабай,
ори орадара,
- Эки аягы чаналай,
ори орадара.
- Тёшден кетгин таналай.
ори орадара.
- Уруб ийдим, бар алай,
ори орадара.
- Аналаны Бийчокку
ори орадара,
- Битеу мюлкюнг юч токьлу,
ори орадара.
- Санадым да, бири жокь
ори орадара.

- Чабырынгы чыгы жокъ,
ори орадара.
- Шкогунгу хыры жокъ,
ори орадара.
- Къатынынгы сыны жокъ,
ори орадара.
- Онгча, солча барыгъыз,
ори орадара.
- Тобукъ башха салыгъыз,
ори орадара.
- Арадагъын алыгъыз,
ори орадара.
- Къууанч бла къалыгъыз,
ори орадара.

ЖЁРМЕ

Весело

79

Къа-ра-чай-дан бё-лек ат-лы теб-ре-ди-ле ой, ой!

А-ла жор-та къа-ра суу-дан ат-лан-ды-ла ой, ой!

Къарачайдан бёлек атлы
Тебретиле, ой-ой.
Жорта барыб, кеч къонушха
Жетишдиле, ой-ой.

Ала алайда «чий быдырны»
Жаратмалла, ой-ой.
Ала сора доммай уугъа
Жайылдыла, ой-ой.

Ала, жаным, ёлтюрдюле
Семиз доммай, ой-ой.
Ол доммайдан этген элле
Тогъуз жёрме, ой-ой.

Санадыла, жёрмеледен
Бире жокъ, ой-ой.
Жёрме урларгъа Шымаухадан
Тири жокъ, ой-ой.

Жау жагъылды, урлагъанымы
Билдирдим, ой-ой.
Уллу къабыб, мен аузуму
Кюйдюрдюм, ой-ой.

Ой, жёрме, аллай жёрме,
Быллай жёрме, ой-ой.
Мени жёрмем аллай жёрме,
Быллай жёрме, ой-ой.

Тыш чегиси жети арбагъа
Жиб болады, ой-ой.
Базыкълыгъы жети арбагъа
Жюк болады, ой-ой.

Мени жёрмем тас болгъанды,
Кёрюмегиз, ой-ой.
Ол сагъатха аны урларгъа,
Телимегиз, ой-ой.

Ол сагъатха аны ашаргъа
Бёрюмегиз, ой-ой.
Аны ючюн элге, жолгъа
Келирмегиз, ой-ой.

Мени жёрмем багъанадан
Базыкъ эди, ой-ой.
Бир къарыннга аны ашаргъа
Жазыкъ эди, ой-ой.

Мени жёрмем баулу жёрме,
Жаулу жёрме, ой-ой.
Мени жёрмем ашагъаннга
Даулу жёрме, ой-ой.

Жёрме сыбдырылды, жашла,
Жаным бла, ой-ой.
Жарлы юйюме къан салгъанма
Къарным бла, ой-ой.

БОЗ АЛАША

Подвижно

81

Ой, а-ла-ша боз а-ла ша, ча-риш-ге чаб-санг,

Ой, ой, ой!

оз а-ла-ша. О-зал-ма-санг, арт-ха кел-чи.

Ой, ой, ой!

Жам-мы-зы-нгы тар-та кел-чи.

Ой, ой, ой! Ой, ой, ой!

- 1 Ой алаша — боз алаша,
Ой-ой-ой.
Чаришге чабсанг, оз алаша,
Ой-ой-ой.
- 2 Озалмасанг, артха келчи
Ой-ой-ой.
- Жаммызынги тарта келчи,
Ой-ой-ой.
- 3 Мени алашам боз хорады,
Ой-ой-ой.
- Аны ким да нек сорады,
Ой-ой-ой.
- Алашамы жангыз тюгю,
Ой-ой-ой.
- Сыртындагы кертме жюгю,
Ой-ой-ой.
- Чичхан териден жангыз жиби,
Ой-ой-ой.

- 3 Таш-макъалай туякълары,
Ой-ой-ой.
Къарыш болур къулакълары,
Ой-ой-ой.
Темир юзед жиякълары,
Ой-ой-ой.
От чагъады аякълары,
Ой-ой-ой.
- 4 Мени алашам къыргъыз жоргъа,
Ой-ой-ой.
Секиреди аршын жаргъа,
Ой-ой-ой.
Мени алашам кенг саууру,
Ой-ой-ой.
Къарыш болур сырт жаууру,
Ой-ой-ой.
- 5 Иер салсанг, къулакъ жумар,
Ой-ой-ой.
— Къамчи тийсе, къуйрукъ булгъар,
Ой-ой-ой.
- 6 Ары айлан да бичен аша,
Ой-ой-ой.
Бери айлан да салам аша,
Ой-ой-ой.
- 7 Ашамасанг, талау аша,
Ой-ой-ой.
7 Мени алашам аллай бозду,
Ой-ой-ой.
Халкъ чариште барын озду,
Ой-ой-ой.
Эй, машалла, боз алаша,
Ой-ой-ой.
- † Кёз тиймесин, жюз жыл жаша,
Ой-ой-ой.
- ма алаша боз алаша ой-ра-о*

КЕЛ, БАХСАН ЭЛИНЕ БАРАЙЫКЪ

Подвижно

82

Кел Бах-сан э-ли-не-да ба-ра-йы-гъа кы-зы-ма!

Ба-ра-йы-гъа а-та-ми ба-ра-йы-гъа а-нам!

Мен Бах-сан э-ли-не-да бар-лыкъ тю-йюл-ме-да

мен Бах-сан э-лин сюй-мей-ме.

— Кел, Бахсан элине да барайыгъ'а, кызыма!
 Барайыгъ'а, атам'а, барайыгъ'а, анам.
 — Мен Бахсан элине да барлыкъ туююлме да,
 Мен Бахсан элин суймейме.

Уллу Бахсанны да дейди ташлары да, атам'а.
 Намыслы болады жашлары.
 Ол Бахсан сууну уа бузлары да, атам'а
 Мен жаратмайма кызларын!

— Кел, Чегем элине уа барайыгъ'а, кызым'а!
 Барайыгъ'а, атам'а, барайыгъ'а, анам'а.
 — Мен Чегем элине да барлыкъ туююлме да,
 Угъай, Чегем элин суймейме.

Уллу Чегемни да бузлары да, атам'а
 Намыслы уа болады кызлары.
 Чегем элини уа ташлары да, атам'а,
 Хыйлачы уа болады жашлары.

— Кел, Холам элине уа барайыгъ'а, кызым'а,
 Барайыгъа атам'а, барайыгъ'а, анам'а.
 — Мен Холам элине уа барлыгъ'а туююлме да,
 Мен холам элни суймейме.

Алаша кѳурумлу юйлери да, атам'а,
Сары да офицер бийлери.
Кѳзлеу-кѳзлеуден'а суу бермез, атам'а,
Холамда келин кюн кѳрмез.

— Кел Малкѳар элине уа барайыгѳа, кѳзым'а.
Барайыгѳа атам'а, барайыгѳа, анам'а.
— Мен Малкѳар элине барлыкѳ тѳйюлме да,
Угѳай, Малкѳар элин сѳймейме.

Уллу Малкѳарны да ташлары уа, атам'а,
Адебли болады жашлары.
Хуначы болалла кѳартлары, атам'а,
Кѳыяулу да болады чатлары.

ЖАНЫНГА ТИЙМЕСИН

Подвижно 83

О-рам-дан а дам ё-тюб баш-ла-са, бир-да кьой-май са
кзуу-май-ын бир жы-я-гъы-нгы жу-уб кел-ген-се, би-рин кьой-гъан-со
жуу-май-ын.

Орамдан адам ётюб башласа,
Бир да кьоймайса кзуумайын.
Бир жаягъынгы жуууб келгенсе,
Бирин кьойгъанса жуумайын.

Къатынгда олтурсам, кьоркъгъан этеме,
Бёрю аузунгу ачаса.
Къатынгдан арлакъ турама десем,
Шытыларынгы чачаса.

Ариума деб'а нек махтанаса —
Киши унамайд кьараргъа.
Сабан тырнаууч сатыб аллыкъма
Чакъмакъ чачынгы тараргъа.

Ариулугъунга ким да сёз табмаз,
Жюрек жауланы ашайса.
Деппаннга чыгъыб санга кьарасам,
Къарт алмостугъа ушайса.

Ана тилинги айта билмейсе,
Тураса тилинг къабышыб.
Мени жауума сен кётен этгин,
Чачынг башынга жабышыб.

КЪАТЫНЛЫ ЖАШ

Умеренно 84

Кеч бол-май-ын, кюн бат-май-ын, Че-гет-де бё-рю
у-лу-маз. Къа-тын-лы жаш-ха бар-ма-гъыз'кыыз-ла,
а-ны гыр-жын дау-у къу-ру-маз.

Кеч болмайын, кюн батмайын,
Чегетде бёрю улумаз.
Къатынлы жашха бармагъыз, кыызла,
Аны гыржын дауу къурумаз.

Къатынлы жашны алай сунама:
Бир хаух кийимле кийгенча.
Иеси атны башындан тутуб,
Биреу секириб мингенча.

Къатынлы жашха бармагъыз кыызла,
Болады аны гилауу¹.
Къатынлы жашха баргъан, кыызланы
Ызындан келеди жилауу.

Къатынлы жашха тынгылаб турсанг,
Аны тунукъ-тунукъ сёзлери.
Эслетмей, анга иги къарасанг,
Гыржында болад кёзлери.

Къатынлы жашха соруб къарасанг,
Ала хауле сёзге усталла.
Бир-эки айны ариу айтсала,
Ючюнчю айында кыыстайла.

¹ Тырманьы, чуруму деген магъанада.

ЭКИ КЪАТЫНЛЫ

Медленно

85

Къыз-ла-ны суй-дюр-мез жаш'а бол- мау-чем, ба-рыу-чем

ны-гъыш-ла-ры-на Мах-тан-чакъ-ды деб сиз ай-ыб эт-

ме-гиз ус-та-ем къы-лыкъ-ла-ры-на

Къызланы суйдюрмез жаш'а болмаучем,
Барыучем ныгъышларына,
Махтанчакъды деб сиз айыб этмегиз,
Устаем къылыкъларына.

Болуучед къызладан бек гурмуклары,
Сёз бермей, эрнин чюйюрген,
Ыйнакълаб къысылсам, жунчуб къалыучед
Къатымда урчукъ ийирген.

Жаш жылларымда мен ант этгенем,
Кёбюрек къатын алыргъа.
Бу кесек ёмюрде ариу къызладан
Танг хайырланыб къалыргъа.

Ууакъ ышара, кёзбау кёз къыса,
Биринчи къатын алгъанем.
Ариу сёз айта, кёлюн жабсара,
Экинчиге план салгъанем.

Аны да алыб юйге келгенлей,
Бир сагыш тюшдю эсеме,
Экиси бла да зауукъ жашайма деб,
Бир палах алдым кесеме.

Ал кезиуледе тура турганем,
Къалай болса да кечине,
Ахырында тартына башладым,
Кирирге юйню ичине.

Бир-эки айны жашай турдула,
Кюндешлик отну жандырмай.
Ай, андан сора айтыб башлалла,
Бедиш сёзлени къалдырмай.

Бири сермеди темир къысхачны,
Бири да — бир кесеу башны.
Ай, сени жауунг эшитмегеед
Аладан чыкъгъан къаргышны.

Ауара болдум, башым къатышды,
Ай, не этерими билмедим.
Ах, мындан эсе, къыз къолу тутмай,
Къалсам да къолай эд дедим.

Бири къанчыкъ дей, бири гажи дей,
Секириб ёрге турдула.
Ай мен арагъа кире тебрегенлей,
Кезиулеб мени урдула.

Кесеуден учхан жилтин кесекле
Ой башым бла ётелле.
Жилтинле кюйдюрген кийимлерим'а
Юйюген ийис этелле.

Балахдан къачыб эшикге чыкъдым,
«Жаханым сизден толсун!» — деб,
Башымы къысыб, кёб сагыш этдим,
«Энди не мадар болсун» — деб.

Эшик аллында къайдан чыдатсын
Къычырыкъ, бедиш сёзлери.
Къаугъагъа тохтаб, къарай башлады
Орамны озгъанны кёзлери.

Айланыб кирдим ачы къаугъагъа,
Тёзюб болалмай биягъы.
Къулакъ жаным бла оза башлады
Алгъын къатынны тыягъы.

Эки къатынны бир юйге жыйыб, 150
Бёркюмю алчи кийгенем,
Юч ай озмады, бухарны ташлаб,
Башымы энишге ийгенем.

Жаш тенглериме тилеб айтама,
Сиз эки къатын алмагъыз!
Эки кюндешни бир юйге жыйыб,
Ауара болуб къалмагъыз!

ОЙ, КЪОЛУМДАГЪЫ СЮЕМ ҚАРАНДАШ

Шутливо

86

Ой, кво-лум - да - гъы сю - ем ка -ран-даш ка -ран-даш

тю-йюл, къа-лам - ды. Айыб эт - ме - иин

а - лыб о - къу - чу, сүй-ге-нинг ий-ген са-лам - ды.

Ж а ш. Ой къолумдагъы сюем карандаш
Карандаш туююл, къаламды.
Айыб этмейин алыб окъучу,—
Сюйгенинг ийген саламды.

К ы з. Сюйгеним ийген сыйлы письмону
Почтагъа барыб алайым.
Ариу сёзюнге берекет берсин,
Письмонга жууаб салайым.

Ж а ш. Сюймеклик отха атады дейле,
Да анда адам кюерми?
Бетчигин кёрмей, суратха къараб,
Къызчыкъны улан сюерми?

К ы з. Партнойла тикген бастон костюмунг.
Сен къатын алсанг киерсе.
Сураты кёлюнге иги жараса,
Кесин да кёрмей сюерсе.

Ж а ш. Къаракъаш дейле, алакѣз дейле,
Гоккачыкъ дейле атынга.
Кѣб энчи сѣзюм бар эди санга,
Айтырма барсам къатынга.

К ъ ы з. Боран кюн эди, сууукъ кюн эди,
Баралмай къалдым базаргъа,
Карандаш, къагъыт неге керекди,
Эрине эсенг жазаргъа.

Ж а ш. Сиз, малкъар къызла, къалай
жашайсыз
Акмолин жаны къар эсе,
Жашаудан хапар бере туругъуз,
Хапары болгъан бар эсе.

К ъ ы з. Акмолин жанын неге сурайса,
Хар не да барды, токъдула.
Сиз излегенле — бурунсуз къызла,
Аллайла бизде жокъдула.

КЕГЮРЧЮНЛЕ МУРУЛДАЙДЫЛА

Умеренно 87

Ах, ла-ла-лай, ла-ла-лай. Лан бёл-дюр-ген ба-ла-лай.

Бек кзы-йын-ды жа-зыу-суз-гъа жан сүй-дюр-ген ла-ла-лай.

Ах, ла-ла-лай, ла-ла-лай,
Лан бёлдюрген балалай.
Бек кыйынды жазыусузгъа
Жан сүйдюрген лалалай.

Ийнар деген жан жубатхан,
Аууз сөздю лалалай.
Жашны дауун жандырыучу
Къара кездю лалалай.

Къыз дегенинг къызгъан отду,
Жилтин этер лалалай.
Ариу айта жүрегинги
Кюлтюм этер лалалай.

Сермеб атха иер салдым,
Кёбчеги жокъ лалалай.
Сайлаб бир къызны алгъанма,
Жюзюгю жокъ лалалай.

Тор атымы кьулагъы бард,
Кериб къарыш лалалай.
Сени ючюн башым алды,
Тели сагъыш лалалай.

Мен жамчымы тешиб такъдым
Чум терекге лалалай.
Менден салам узатыгъыз
Къыз мёлекге лалалай.

Хора тайым тюзге кетди,
Тыялмайма лалалай.
Сени ючюн жамауатдан
Юялмайма лалалай.

Чач бауунгу кыйырында
Кюеси бар лалалай.
Жюрегими тилей эсенг,
Иеси бард лалалай.

Алашаны таугъа урсанг,
Буу болады лалалай.
Жаш кызчыкыгъа лакъырда этсенг,
Туу болады лалалай.

Къаракъашны кезчюклери
Сюзюлелле лалалай.
Жёбелесе, быгъынлары
Сизилелле лалалай.

Кёгюрчюнле мурулдайла,
Жазмы болду лалалай.
Акътамакыны кёрмегенли
Азмы болду лалалай.

Ах, лалалай, лалалай,
Жан бёлдюрген лалалай.
Ма алайды жазыусузгъа
Жан сюдюрген олалай.

СЮДЮГЕ БЕРЛИКМЕ

Игриво

88

И - нар-ла ай - та кюй жыр-ла ай - та, кёб - ген
 жю-рек-ни чёк - дю - ре Се ни мен-ляй-ынг бол - ма-гъан-
 лыкь-гъа, ме ни сен ляй - ла рым кёб дю - ле.

Инарла айта, кюй, жырла айта,
 Кёбген жүрекни чёкдюре.
 Сени менлайынг болмагъанлыкъгъа,
 Мени сенлайларым кёбдюле.

Ол кёкде учхан кёксюл зурнукла
 Ала бара, келе турсунла.
 Мени суюгенимден айыргъанланы,
 Ой, къарынлары бурсунла.

Сюеме, жашчыкъ ийнан, сюеме,
 Суюмеклигими мен жашырмам.
 Аллах арадад, не бек суюсем да,
 Ызынгдан чыгъыб ашырмам.

Кесим сынагъынчы кюлюб кююучем,
 Ма энди кесим сынадым.
 Жюрек аузума кюлуму салыб,
 Танга деричи жыладым.

Мени суюгеним инженер болгъанд,
 Ол бийиклени тауларгъа¹.
 Мен суюгеними сюдге берликме,
 Суюмеклигими дауларгъа.

¹ Ерлерге, минерге.

ТАУКЕЛ ЭТ

Умеренно

89

Ий - нар - ла айт - деб ме - ни къыс - ма - гъыз, ай - тыр - гъа

жокъ - ду къо - лай - ым. Ме - ни сан - ды - раб, ы - зым - дан кюл -

ме - гиз, жа - ны - гъыз - гъа къур - ман бо - лай - ым.

Ийнарла айт деб мени къысмагъыз,
Айтыргъа жокъду къолайым.
Мени, сандыраб, ызымдан кюлмегиз,
Жаныгъызгъа къурман болайым.

Сюйгенчигими кёрме къоюгъуз,
Мен тойну сизге къояйым,
Бир жангыз кече минут кибикди,
Кёргенден къалай тояйым.

Мени кёзюме чырт кёрюнмейди
Сизни къобузугъуз, тоюгъуз.
Аллымдан арлакъ седиретилиб,
Нанымы кёрме къоюгъуз.

Жашла ичинде нанымы кёрсем,
Жюрегим терк-терк урады.
Жанымдан артыкъ мени сюйгеним
Папирос тарта турады.

Сен кеси кесинге бир таукел этчи,
Мен сен айтханлай этерме.
Кёблеге жюрек ачыу этерге,
Сени бла къачыб кетерме.

Дарман чапыракъ болуб къалгъаем
Бармакъ жарангы багъаргъа.
Гокка хансчыгъым юялгъан этеди,
Бурулуб манга къараргъа.

Мен санга къараб тургъанлай, кёзбау,
Кёзюнгю кимге иесе?
Алты къыз болуб сени сюебиз,
Сен къайсыбызны сюесе?

Ж у у а б ы:

Кёб ариу сёзле айтаса, къызчыкъ,
Берекет берсин сёзюнге,
Жашырмай айтчы, менден башха уа
Кимле къарайла кёзюнге?

Алты къыз болуб мени сюйсегиз,
Сени уа ненча сюеди?
Гокка сёзлеге уста болуучу,
Кёб тюрлю кийим киеди.

Сюйген хапарынг жюрюй тургъанды,—
Келир умутунг бармыды?
Жюрек жылыуунг сёзюнгчамыды,
Огъесе сууукъ къармыды?

Айтхан сёзюнгча, кертичи болсанг,
Рахат бол, ыразы этерме,
Жангыз къыз эрке болады дейле,
Кёлюнге къалай жетерме?

ИЙНАР

Умеренно

90

Жаш-ла чал-гъы чал а-лла къыз-ла ды-рын жы-я - лла,

а-та а-на - гъа гю-нах-ды сүй-ген-ле-ден ты-я - лла

Жашла чалгъы чалалла,
Къызла дырын жыялла,
Ата, анагъа гюняхды,
Сюйгенледен тыялла.

Жашлагъа бек жарашад
Герохла бла къамала,
Сюйгенледен тыялла
Атала бла анала.

Къызла дырын жыялла
Исси, къызыу кюнледе.
Мен'а ийнар этеме
Сериуюн, салкъын юйледе.

Суу бойнуна баргъанлай,
Суу челегим тѣнгереб,
Сазбет болуб турама,
Сюйгенчигим ѳнгелеб.

Ой-ой эте, ой эте,
Ариу сѣзюнгю алайым.
Кюз чалгъыдан эриксенг,
Сен кел, жалчы салайым.

Сен биченден эриксенг,
Орнунга адам салдырмам,
Жаным саулай жашаса,
Санга къатын алдырмам.

Къызыл баллиле ийгенме
Акъ къол жаулукъну толтуруб.
Сен манга неле айтыученг,
Тѣбен отоуда олтуруб.

Мен төбен элден келеме,
Огъары элге жетгинчи.
Биз экибизге тынчыкъ болурму,
Бирибиз ёлюб кетгинчи.

Ой, белимдеги белбау —
Нёгери болур къамасы.
Къызындан айыб кёрмейме,
Гюнахлы болсун анасы.

БУРГУСАНТ

Неспеша

93

Ол бий-че-сын-дан'а жа-уу-на жа-уа-ды да

бур-гу-сантдан ту-ман къай-най-ды. Ол ме-ни на-ным

бю-ге-че ке-тиб, эл-де той-ла-да ой-най-ды.

Ол, Бийчесындан'а жауун'а жауады да,
Бургусантдан туман къайнайды.
Ол мени наным бюгече кетиб,
Элде тойлада ойнайды.

Алты кюн болады мени наным кетгенли,
Ол алты ай кибик кёрюндю.
Келмейди наным, аллына къарайма,
Кеч болду, кюню бёлюндю.

Тауладан бийиг'а мени да жүрегим'а
Тары бюртюклей аз болду.
Тойлада ойнаучу сабий санларым
Сапран чапракълай саз болду.

Ол тас болгъанды да табмайма мен бюгюн
Да машинамы ийнесин.
Ол мени тенгим да, ким болса да,
Болмазлыкъ ишни сүймесин.

Тауланы юслери къар чыранды дейди,
Чыранны тюбю къаяды.
Бир бек эришдим он жыл кюрешдим,
Къалмай кыйыным заяды.

КЕГЮРЧЮНИЮМ

Медленно 94

Ай-ла-на, жюр-юй кел-ген-ме а-лан, тут-хан-ма кёк-сюл кё-
гюр-чюн. Къа-нат-ла-ры-нгы ке-сим ке-сер-ме. Ие-рик тьюй-
юл-ме ёл-гюн-чю

Айлана, жюрюй келгенме, алан,
Тутханма кёксюл кёгюрчюн.
Къанатларынгы кесим кесерме,
Иерик тьююлма ёлгюнчю.

Къарангы кече къалай жылтырайд
Бахсан суууну къундузу.
Нафисат мёлекни несин айтасыз,
Кёклени чолпан жулдузу.

Орамдан алыб келелле, медет,
Жарлы Нафисатны ёлюсюн.
Сюйген суйгенден къачыб айланад,
Кёргенмисиз мындан телисин?

Кюнлюм талагъа ёртен тюшгенди,
Кёкден элия ургъанлай.
Таша сёзюбюзню эшитгендиле,
Абезехге бара тургъанлай.

Келчи, ариуум, жүрек инжитме,
Да бизни элге ауайыкъ!
Мен туман болуб, сен жауун болуб,
Хауадан жерге жауайыкъ.

Кёкюрегими ачыб тилейме
Мен кёкден жаугъан жаууннга.
Этер мадарым болмайын къалса.
Жилаб барлыкъма Дауумгъа.

Мен сени къараб кѣргюнчю, наным,
Тауда эштиучем атынгы.
Эки таматанг эрге баргъынчы,
Сакълаб турлукъма къатынгы.

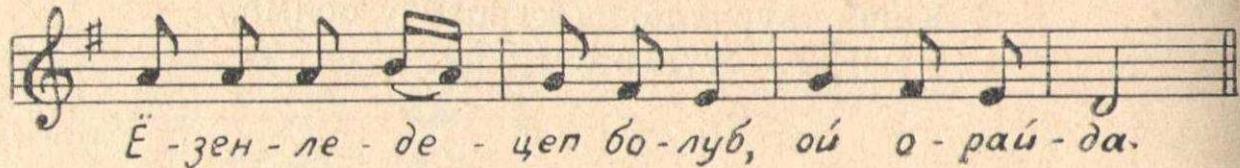
Ол юсюндеги лаудан жыйрыгъы,
Жылтырайды оюу аласы,
Кеси келирге сѣз берген эди,
Сабийд деб бермейд анасы.

Ол башыбызда жарыкъ жулдузла
Ала да бизден батарла.
Киши таурухлагъа къараучу болма,
Башынгы суугъа атарла.

IV

БОЛЬШЕВИКЛЕ КЕЛЕЛЛЕ

95

Большевикле келелле,
 ой, орайда.
 Ёзенледе цеп болуб,
 ой, орайда.
 Тау бийчеле сарнайла,
 ой, орайда.
 Мюйюшледе олтуруб,
 ой, орайда.
 Хутуй таудан аугъанды,
 ой, орайда.
 Кадетлени ызлары
 ой, орайда.
 Къаялада бугъалла,
 ой, орайда.
 Хажидаутну къызлары,
 ой, орайда.
 Хажидаут нек къачад,
 ой, орайда.
 Шалбарын жолда къюуб,
 ой, орайда.
 Тукъум, сен нек жатмайса?
 ой, орайда.
 Бахсан сырадан тоуб,
 ой, орайда.
 Энди Тукъумну тутуб,
 ой, орайда.
 Къакълагъыз да тагъыгъыз,
 ой, орайда.
 Сыннган аркъасына уа
 ой, орайда.

Къара тамыр тагъыгъыз!
ой, орайда.
Науруз бий тели болгъанды,
ой, орайда.
Жыжым бла тагъыгъыз.
ой, орайда.
Ала мурат этдиле,
ой, орайда.
Халкъны жегиб туругъа,
ой, орайда.
Къара халкъны сыртына
ой, орайда.
Темир чыбыкъ уругъа,
ой, орайда.
Болса да жеталмадыла,
ой, орайда.
Этген муратларына,
ой, орайда.
Тауда орун бермебиз
ой, орайда.
Кадетлени барына,
ой, орайда.
Жел сюргенча къачалла
ой, орайда.
Къоркъакъ кюмюш къашхала,
ой, орайда.
Халкъ чыгъыб алгъыш этед,
ой, орайда.
Биз большевик жашлагъа
ой, орайда.
Таугъа кириб барабыз,
ой, орайда.
Езенледен цеп болуб,
ой, орайда.
Кадетлени хорладыкъ
ой, орайда.
Биз аладан кѣб болуб,
ой, орайда.
Энди алгъынча тау бийле,
ой, орайда.
Халкъны жегиб сюрмезле,
ой, орайда.
Энди ала къайытыб,
ой, орайда.
Тау элlege кирмезле,
ой, орайда.
Большевикле, жигитле,
ой, орайда.

Ой, таудан аууб келеди, анам,
Ол чилле сатхан уруя.
Жаханым азабдан кыйынды, анам,
Бу мен жашагъан дунья.

Ой, суйген-суйген деселе, анам,
Жюрегим ачы тарайды.
Ачыкъ жарагъа туз себген кибик,
Суймеклик деген ма алайды.

Кече арада, ол жукъу арада
Къолунг чулгъанды бойнума.
Тюймелерими кесим тешерем,
Сал къолларынгы къойнума.

БИЗ КЪАРАУУЛЛА САЛГЪАНБЫЗ

Умеренно 96

Биз къа-ра-уул-ла сал-гъан-быз къа - раб,
 ол - ыф-чык - ла-гъа, баш-ла - гъа. Со-вет
 власт-дан бо-луш-лукъ кел-син тау - да у -
 руш-хан жаш-ла - гъа.

Биз къарауулла салганбыз, караб,
 Ол ыфчыклагъа, башлагъа.
 Совет властан болушлукъ келсин да
 Тауда урушхан жашлагъа.

Къызыл партизанла уруш этелле,
 Саут болмайын, къол бла.
 Мурдар къазакъла адам асалла да,
 Закон сурамай, хор бла.

Тарда жан берген эки батыр жаш
 Халкъ ючюн къурман болдула.
 Чабыуул этиб, жыртхыч къазакъла уа
 Оналты жашны алдыла.

Не ючюн дертигиз бар эди, итле,
 Ол Махай бла жашына?
 Алагъа тийген къурч окъла тийсинле
 Мурдар Нанашны башына.

Жарлы Жюнюсю сюрдюре барыб,
 Къарилги ичинде урдула.
 Андан къайытыб, ол ассы итле уа
 Уллу той, оюн къурдула.

Ол Шакъманланы зар Аслангерий
Къутургъан итлей къансыйды.
Ол Ибакъланы мурдаркъол Солтан да
Жаралы итлей сынсыйды.

Жангыз бир окъчукъ къалай татыды,
Зекерия, сени белинге?
Аны жойдургъан сен болдунг, ит Баттай!
Ажым от тюшсюн кѣлюнге.

Пристав тонау салгъанды дейле,
Батча улуну малына,
Батча улу Къонакъ тутулуб барад,
Аллах болушсун жанына.

Ой, тау артындан аууб келеди,
Ол жарлыланы билеги.
Отда къазанлай къайнайды дейдиле,
Хажимуратны жюреги.

Мысакаланы ит Хажимырза
Сабанда асмакъ къурдургъан,
Ол Шакъманланы Алийди дейдиле
Мухолгъа тобну бурдургъан.

Тюбюнден туман басыб келеди,
Сиз андан къоркъуб юресиз,
Сизни кюнюгюз онгуб батханды да
Ачыудан улуй ёлюрсюз.

СУКАН ТАРЫНДА

Свободно

97

Се-реб-ря-ков-ну баш-кес ас-ке-ри ё-шюн у-ра-ды

Мал-кзар-гъа. А-ны э-ши-тиб, би-теу-да Мал-кзар

Чыкъ-ды жол-ла-ны сакъ-лар-гъа

Серебряковну башкес аскери
Ёшюн урады Малкъаргъа,
Аны эшитиб, битеу да Малкъар
Чыкъды жолланы сакъларгъа.

Зылгы тар бегитилгенин билиб,
Алайдан умут юздюле.
Энди Сукан да бекми болур деб,
Аскерни ары тиздиле.

Алай, Сукан да ачыкъ туююлед,
Сакълайла батыр уланла.
Акъланы келирлерин билиб,
Сампалны тартыб туралла.

Акъла тизиле келиб тохталла,
Суканнга кирирге базмай,
Къырыллыкъларын билгеннге ушаш,
Тепчийле бир бирни озмай.

Сагъыш этдиле, кенгеш этдиле,
Къызылладан бир зат сезмелле.
Не бар эсе да бир кёрейик деб,
Суканнга кирмей тёзмелле.

Ала тегерекге бек сакъ къарайла,
Атлары ташлагъа абына.
Асыры къоркъгъандан, ала кёралмайла
Жолну къалайда табына.

Жууукъ келме къоюб, артха, алгъа да
Къутулмайла деген заманда,
— Душманнга бирден от жаудуругъуз! — деб
Берилди бизге команда.

Башындан энишге ташла, къаяла
Элия ургъанлай баралла,
Тар къая жолдан жунчугъан акълагъа
Чексиз халеклик салалла.

Къушдан буюккъгъан тауукъла кибик,
Оу-шау эте, акъла ёлелле.
Тёшден, къаядан къуюлгъан ташла,
Эзиб жер тубюне кёмелле.

Ары къачалла, бери да къачалла,
Къутулалмайла бандитле.
Кёбю къырылыб, къалгъан азы сынсыб,
Жокъ болуб къалдыла итле.

Аладан акъгъа харам, мурдар къан
Суканны сууун мор этди.
Ол халкъны къыргъан ит кадетлеге,
Ма энди бюгюн дерт жетди.

Эркин таулагъа душманны иймей,
Харам ниетин жокъ этдик.
Кёбден беричи тиш билей эдик,
Энди муратыбызгъа жетдик.

Суканда къырылырларын билиб,
Акъла алайдан къурулла.
Ма энди ол кюнле халкъны эсинде
Кёб заманланы турурла.

Совет властны халкъ орнатханды,
Ма аллай къанлы кюрешде.

Аны ючюн кёбле жан бергендиле
Душманла бла сермешде.

Совет властны биз ёсдюрлюкбюз,
Ленинни сёзюн эскере.
Ол ыздан таймай, бирден барырбыз,
Душманны жолдан тебдире.

ТАТЫУКАГЪА ЭТИЛГЕН ЖЫР

Медленно 98

Больше-вик фронт ке ле дей - ле, ол и-шин са нга
 су-ра-маз. О Ка-кой там ша-ри-ат не по-чем
 деу-чю-енг и - ши-нги а - ллах кьу-ра - маз

Большевик фронт келеди дейле
 Ол ишин санга сурамаз.
 Какой там шерият, не почем деучю энг,
 Ишинги аллах кьурамаз.

Юч кюнлюкдю деб бирле айталла,
 Жангыдан келген фронтха.
 Татыука, сен алай жигит эсенг'а
 Большевиклени бур артха.

Бир бёлек атлы кьуралыб чыкьгъанд
 Къазакъ бандитлени кьууаргъа,
 Мурдар къазакъла алай закон салдыла,
 Халкъны жигитин бууаргъа.

Къазакъла бичакъ билейле дейди,
 Кюнден атакагъа чабаргъа,
 Шериат закон да эркин этмейди да
 Адамны жибге тагъаргъа.

Татыука, кьайры кьачыб бараса,
 Малкъарны ахчасын жыйгъанса.
 Бу большевикле да кьайдан'а чыкьдыла,
 Элтиб тенгизге кьуйгъанса.

«Къара тенгизге кьуйгъанма» дейсе,
 Мында урлугъун кьойгъанса.
 Энди большевикле келмезлик сунуб'а,
 Халкъны терисин сойгъанса.

Серебряков миннген орус алаша,
Хажимурат кѳууса арыйды.
Энтда большевикле келелле деселе,
Халкѳны жюреги жарыйды.

Ол большевикле келелле энди,
Кадетле кюню кѳарангы.
Сен кѳайда букѳдуруб, кѳачыб'а бараса,
Герохунг бла кѳамангы?

Татыука кѳачыб барады, мурдар,
Аллах кѳурамаз жолунгу.
Орус коммунала келелле, Татыука,
Тутдурчу бери кѳолунгу.

Малкѳар тарында атыб барады,
Героху бла кѳамасын,
Ол ѳзден бетине нечик юялмайды,
Кѳоюб кѳачаргѳа анасын.

Алий болмаса, башха ким эди,
Тобну Малкѳаргѳа бурдургѳан?
Муслиман диниден чыгѳыб Хажымырза
Сабанында асмакѳ кѳурдургѳан.

Ой, жылтырамай, мутхуз жанады,
Айдоболланы кюзгюсю.
Энди кюз артында келлиг'а болурму,
Биягѳы асмакѳны юлгюсю?

АСАНЛАНЫ ХАЖИМУРАТНЫ ЖЫРЫ

Сдержанно

99

Кы - зыл пар-ти-зан жи-гит Ха-жи-Му-рат
ке-си бир къа-ра жаш э - ди О ой, хъалкъ-гъа кый-ын-л
же - тиш-ген за-ман-да Ол - жар-лы халкъ-гъа баш э - ди.

Къызыл партизан жигит Хажимурат,
Кеси бир къара жаш эди.
Ой, халкъгъа кыйынлыкъ жетишген
заманда,
Ол жарлы халкъгъа баш эди.

Аны тау артындан аудуруб келген,
Ма къолундагъы тиякъды.
Ол сен жигитни ёлтиортген мурдар,
Ма Хасауланы Ибакъды.

Сау тау артында, турсанг эд хариб,
Энди къара халкъгъа къараренг.
Совет властны биргесине келсенг,
Сен жарлылагъа жараренг.

Ой, тау артындан аууб келгенлей,
Сен Хасаулагъа къайтханенг,
Ол Хасауланы мурдар ит Голой,
Ит Татыукагъа айтханед.

ЯЛТА УРУШДА

Медленно 100

Бе - ли - ме къыс хан па - ты - рон - та - шым, бе -

ли - ми къа - ты къур - шай - ды Ял - та у - руш - ха кир - ген кю -

0 -

ню - бюз, къы - я - мат кюн - нге у - шай - ды.

Белиме къысхан патронташым
 Белими къаты къуршайды.
 Ялта урушха кирген кюнбюз
 Къыямат кюннге ушайды.

Урушну иши кыйынды, тенгле,
 Жукъларгъа заман табмайса.
 Ёлюм аллында, душман къаршында,
 Къайгысыз усхар къабмайса.

Ол фашист самолётла жетгенлей,
 Тургъан жерибиз чарс болду.
 Ялта урушха кирген кюнбюзде,
 Шауайланы Мажир жокъ болду.

Взвод командир миниб чыкыгъанед
 Бечен улу минген ажирге.
 Бир-эки айтыр сёзюм къалгъанды
 Салах бла да Назирге.

Ол фашист танкла уруб келелле,
Сынжырла кибик, тизилиб.
Учхан окъ тийиб, кетди бармагъым,
Тюз арт жигинден юзюлюб.

Фашист танкла гюрен боладыла
Кесерге бизни жолланы.
Хайт дегиз, жашла, пулемётлагъа,
Къымылдатыгъыз къолланы.

Эсде тутугъуз нартланы сёзюн:
«Эр согъушмайын танышмаз».
Къутургъан итни аузундан уруб,
Сынсытсанг, базыб къарышмаз.

Ол танкдан чыкъгъан багъырбаш жилан
Ёшюнюн манга къайырды.
Пулемётумдан сызгъыргъан окъла
Жанын дуньядан айырды.

Ёлюм аллында къоркъмай да болмайд,
Мен бармагъымы унутдум.
Ахыр сермешде таукеллик келед,
Экеуню мен да улутдум.

Бизни штабдан болушлукъ жетиб,
Сермешуу жанды экинчи.
Ялта бойнунда ол кюнигю бойну
Кёрген, унутмаз ёлгюнчю.

Бомбала, келиб, жерге тийселе,
Жер толкъун-толкъун тебеед.
Адам мыллыгы хауада учуб,
Хуртдакла болуб энеед.

Хауа кюкюреб, жер да титиреб,
Сермешну эрча баргъанед,
Эки жаны да бир бирни къырыб,
Бек азы саулай къалгъанед.

БАРИСБИЙНИ ЖЫРЫ

Решительно

101

Кё - лек жа-гъанг-да чил - ле чалыу-чукъ

ар-тыкъ да чы-рай-лы э-те-ди. Ой, да ме-ни на-ным

ар - иу Ба-рис бий-им пар-ти-зан ас-кер-ге ке-те-ди.

Кёлек жагъангда чилле чалычукъ
Артыкъ да чырайлы этеди.
Ой да мени наным, ариу Барисбийим
Партизан аскерге кетеди.

Жанымы бериб мен къояр эдим,
Мени халымы сен сорсанг.
Ариу, эки кере мен сени сакъларем,
Элде сельсовет'а мен болсам.

Мен сельсоветден кёб тилегенме,
Сени да тыяр деб, жалыныб.
Мени Барисбийим'а кетиб барады
Партизан аскерге алыныб.

Сен армиягъа да бараса да дейле,
Мен да биргенге кетерем.
Сени да биргенге, окопда тургъанлай,
Санга окъ тийсе нетерем?

Кечеми кюнлей ариу жарытхан,
Дуньямы жарыкъ жулдузу,
Сен ёлген жерде мен да ёллюкме, наным,
Къара Къобанны къундузу.

Наным армиягъа кетиб барады,
Айланыб къарайды артына.
Мен бомба болуб, атылыб къалгъа эдим
Ол ит фашистлени барына.

Кѣб кечелени окопда турдум,
Шкокга бузлаб кѣолларым.
Бар деген жерге уа мен да барлыкѣма,
Уста танийма жолларын.

Хауадан жауун жаугѣанча жауад
Ол пулемѣтну уа бургѣанлай,
Фашист самолѣтну мен да агѣызгѣанма,
Окопада бугѣуб тургѣанлай.

СЮРЮУЧЮ БЛА БИРИНЧИ МАЙ

Подвижно

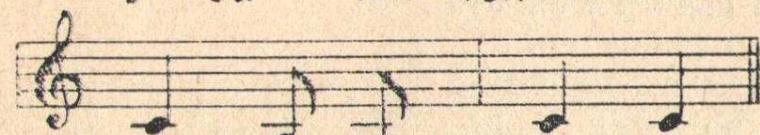
102

Жаш-ла, кыыз-ла май бай-рам-гъа Ки йи-нел-ле

о - ой Юй - ден къош-ха Май-ны са-ла-мын

ий - ел - ле ой, ой.

Жашла, кыызла Май байрамгъа
 Кийинелле, о-ой,
 Юйден къошха Май саламын
 Иелле, о-ой.
 Сабанланы тракторла
 Къазадыла, о-ой,
 Машинала урлукъланы
 Саладыла, о-ой.
 Бахчаланы тереклери
 Акъ чагъалла, о-ой,
 Чыранланы къар суулары
 Терк агъалла, о-ой.
 Сабан чыпчыкъ бараздадан
 Секиреди, о-ой,
 Тойгъан кукук ёхтем-ёхтем
 Кекиреди, о-ой.
 Къарылгъачла учадыла,
 Май болгъанды, о-ой,
 Тирликле чагъадыла,
 Жай болгъанды, о-ой.
 Къозуланы къуйрукълары
 Тегенелей, о-ой.
 Бузоуланы усхарлары
 Бегенелей, о-ой.
 Ийнеклени желинлери
 Сютден толу, о-ой,
 Бугъаланы боюнлары
 Этден толу, о-ой.
 Къурт-къумурсха тирилишиб
 Чабадыла, о-ой,

Туу байталла хора тайла
Табадыла, о-ой.
Къой сюрюуле чапырылыб
Отлайдыла, о-ой,
Хора ажирле къайырылыб
Атлайдыла, о-ой.
Къая ыранда маркъа улакъ
Макъырады, о-ой,
Бухар къозу аначыгъын
Чакъырады, о-ой.
Партиягъа сыйлы махтау
Биз этейик, о-ой,
Кели Майгъа къууанч бла
Биз жетейик, о-ой.

ВЛАДИВОСТОК

Спокойно

103

Кёб-ге жаша-сын Вла-ди-вос-ток, жаш ны ма-жа лын эл-те-

ди. Ке-зиу жет-ген-ди ме-ни на-ны-ма,
о, - о,

Ко-ман-дир курс-ха ке - те ди.
о - о!

Кёбге жашасын Владивосток
Жашны мажалын элтеди.
Кезиу жетгенди мени наным'а
Командир курса кетеди.

Аскерчи жашла ойнай туралла,
Келигиз, кызла, барайыкъ.
Кимни суйгени таб ойнай эсе,
Камис айырыб къарайыкъ.

Ол кюн чыгышдан тангны атханы,
Таулагъа кюнню къакъгъаны,
Командирлеге бир бек ушайды,
Жанына кылыч такъгъаны.

Офицер болуб баргъанд, деселе,
Дальний Востокну портуна,
Заявления жазыб барлыкъма
Ол кеси тургъан полкуна.

Мени суйгеним талпыныб кетгенд,
Къызыл Аскерге алыныб.
Иркут шахарда ишлейди, дейле,
Баш лейтенантха саналыб.

Да суйгенинги таныргъа кючдю,
Ала бирча кийинселе.
Баш командирледен тилей барлыкъма
Суйгенчигими ийселе.

Офицер чынла салыб келирсе
Сюрюючю эки имбашынга.
Биз Буденныйни атын атарбыз
Сени алгъа туугъан жашынга.

УРУГЪА КЪАРАГЪЫЗ

Умеренно

104

Къу-йу-гъун э-те, а-ман къау-гъа э-те, Бира - ман кюн-де

жет-ди-ле Биз-ни кёр-люк-ле, у-ру-гъа къа-ра-гъыз
0 -

биз-ге э-тер-ни эт-ди-ле.

Къуугъун эте, аман къаугъа эте,
Бир аман кюнле жетдиле.
Бизни кёрлюкле, уругъа къарагъыз,
Бизге этерни этдиле.

Немец солдатла тартыб келелле,
Ол тегерекден айланыб.
Ха, энди бизни сюрюб баралла,
Ой, къолларыбыз байланыб.

Къутургъан итле сюрюб кетдиле,
Терен уругъа элтдиле.
Ата журтумда чунгургъа къуюб,
Кёл кенгдиришиб кетдиле.

Бушуулу кюн кёз мутхуз жарытад,
Къар тауларымда бузланы.
Терен уругъа эр кишиле бла
Къатыш къуялла къызланы.

Ма быллай ачы ёлюм жетгенди
Декабрь айны кюнюнде.
Эр да, тиши да кьатыш жаталла,
Буз тугулданы тюбюнде.

Биз жоюлсакъ да, власть жашайды,
Такьыр болмасын кёлюгюз.
Бизни излеген ахлула, тенгле,
Харам уругъа келигиз.

Адилгерийни ким сойгъан болур,
Асма тиерик этине.
Насыбсыз Хабий, къалай къарадынг,
Ол къандан толгъан бетине?

Дуньягъа не ючюн чыкыгъан болуред
Сауланы сойгъан ит адет.
Тас болуб, къайда табылмай къалды
Ол Гочаланы Махамет.

Колхоз садлада жауун кёл орун,
Ол жауун жауса толурму?
Къачыб бараед деб айтадыла,
Къыш бузлаб къалгъан болурму.

Тенгиз жаныуарла деб айталла
Чабакъла бла китлеге.
Кесинги къалай сойдурдунг, Тембот,
Гитлерчи мурдар итлеге.

Тенгиз жагъасы толу кёреме
Чабакъла бла китледен.
Хафиз'а жолда къачыб къутулду,
Ол къан ичиучю итледен.

Уругъа къуюлуб табыладыла
Жан тенглеримден кёбюсю.
Къайда ёлгени табылмай къалды
Хариб Бекирни ёлюсю.

Кюн тийгенди да, эритиб барад
Тар «Суу Ауузну» бузларын,
Жыртхыч фашистле къырыб кетдиле
Жамботну бла къызларын.

Ол кетмез къайгъы алай басхаед
Элли фашистлени башларын.
Жыртхыч фашистле къырыб кетдиле,
Ах, Беппайланы жашларын

Уругъа къуюлгъан жаш тенглериме
Жюрегим куюуб бишеди.
Мен домсоветге кириб башласам,
Ахмат эсиме тюшеди.

Чегемни сууу талаб келеди
Мёлюшгю тауну ташларын.
Харам уругъа къуюуб кетдиле
Ханийни бла жашларын.

Ол мурдар итле кьайда талалла,
Табмайма Чубок тенгими.
Ой, суйген тенгим, сени алыр ючюн,
Берирем онг билегими.

Арбазда кьалгъан жангыз итигиз,
Ол ызыгъыздан улуду.
Нашрыбханны союб кетиб'а,
Кьайсы итни кьолу кьуруду.

АСКЕРЧИНИ ЖЫРЫ

Медленно

107

Ой, эрт-ден-лик-де, са-гъат се-гиз-де, мен ма-ши-на-гъа мин-

нген - ме; сүй-ген ах-лу-ла сиз сау къа-лы-гъыз,

мен къа-за-уат-ха кир - ген - ме.

Ой, эртденликде, сагъат сегизде
 Мен машинагъа миннгенме.
 Сүйген ахлула, сиз сау къалыгъыз,
 Мен къазауатха киргенме.

Тюнене кюнде мен бир бой кёрдюм,
 Жаратылгъанлы кёрмеген,
 Ата журт Кавказ! Сени энтда кёрюр,
 Бюгюн сермешде ёлмеген.

Мен кийиучю сары бухар бёркню,
 Энди кимле кие болурла,
 Мени сүйюучю ала кёзчюкню,
 Энди кимле сие болурла.

Тогъуз окъ тийиб, жаралы болсам,
 Мен окопамы сакъларма,
 Къан тамырларым суууб къалгъынчы,
 Къанлы душманны окъларма.

Душмандан учхан окълу жауунла
Кёз ачдырмайын келелле,
Эки от боран бирге чулгъанса,
Саулайын полкла кюелле.

Къыйынлыкъ келсе, жигитлик керек,
Ёшюнню кючлю бурурбуз.
Душманнга къаршы эрлик керекди,
Бир урса, эки урурбуз.

Кючлю жау келсе, болмайд къоркъмай да,
«Къоркъмагъан батыр болмайды».
Жауну аллында къоркъуб сирелсенг,
Башынгы сылаб къоймайды.

Мени суйгеним, унутуб къойма,
Ол окопада ёлдю деб,
Айтхан сёзюнню жалгъан этмезсе,
Энди ол келлик туююлд деб.

Биз урушабыз эркинлик ючюн,
Аны ючюн жан да берирбиз,
Душманны хорлаб, къайытыб барсам,
Къууанч къол тутуб кёрюрбюз.

БЕШ ТАУЛУ ЖАШ

Сдержанно

108

Бир да к̑а-ра ту-ма-на ба-сы-ба
 ке-ле ди да Ч-кра-ин тюз-ню к̑ы-
 ры-на Ты нгы-лар-г̑а с̑юй-ген ке-ли-ба ты-нгы-
 ла-г̑ызыз беш да тау-лу жаш-ны жы-ры-на.

Бир да к̑ара туман'а басыб'а келеди да
 Украин тюзню к̑ырына,
 Тынгыларг̑а с̑юйген келиб'а тынгылаг̑ызыз
 Беш да таулу жашны жырына.

Украин тюзле ма аллай тюзледиле,
 Эки к̑ыйыры к̑ююнмей,
 Тамам жети айны уруш этген эдик,
 Кече, кюнюбюз да б̑люнмей.

Биз таулу жашла, к̑об да туююл эдик,
 Беш да тау элден — бешеулен,
 Эрча сермешиде ючюбюз ёлгенед,
 Саулай к̑алг̑ан эди экеулен.

Юсюнге душман к̑анлы ёлюмню атса,
 Ёлюм да болад урушда.
 Ёлгенни асырай, к̑алг̑анла сермеше,
 Ма, хорлау алырбыз сог̑ушда.

«Эр элде тууады, деу тюзде ёледи,
 Ёз халк̑ы ючюн кюреше».
 Келген душманнга к̑урч к̑ююрекни салсанг,
 К̑ачады, абына, с̑юрюше.

Урушха келгенек кыызгъан жүрек бла
Жаудан жау къанны алыргъа.
Сиз Кавказ таула, ёхдем, батыр туругъуз,
Биз жауну хорлаб'а барыргъа.

МЕНИ КЕКЮРЕГИМ ЖОЛ БОЛСУН

Сдержанно

109

Кылыггы ариу болгъан кызчыккыны на-сыб-лы дей-ле

а-ты-на. Бе-ти-не бо-яу сюрт-ген кызчыккыны

жаш-ла бар-май-ла кыа-ты-на.

Кылыггы ариу болгъан кызчыккыны
Насыблы дейле атына.
Бетине бояу сюртген кызчыккыны,
Жашла бармайла кыатына.

Юйюнгю аллында сарайынг, бала,
Мен сарайынгдан кыарайым,
Тогъуз кыатын сен алгъан болсанг,
Мен онунчугъа барайым.

Анамы ачудан жарайым, наным,
Коридорунгдан кыарайым,
Мен сени суйюб, сен алмай кыойсанг,
Жан тылпыуунга барайым.

Суйгеним тютюн алай ичеди,
Ол тардан туман ургъанлай.
Ол мени алыр деб ийнанмайма,
Таматасы алмай тургъанлай.

Суйгенинден'а кыалгъан кызчыккыны
Дууала бла баггыгъыз!
Аны анасы мени суймейди,
Бойнундан ёрге таггыгъыз.

ЭКИСИ ДА БИР КЮН ЁЛДЮЛЕ

Медленно

110

Сиз тынгыла-ла-гъыз, да мен ай-та-йым,

э-ки сүй-ген-ни күй-юн - ден. Ой, э-ки е-лю.

0-

ма а-лай чыкъ-сын, се-ни жа-чу - нгу ю-йюн - ден.

Сиз тынгылагъыз, да мен айтайым,
Эки сүйгенни күйюнден.
Ой, эки ёлю ма алай чыкъсын,
Сени жауунгу юйюнден.

Люба да, мен да тойгъа барыучек,
Бир бирибизни билгенлей.
Сау сегиз жылны биз'а тургъанек,
Бир бирни татлы сүйгенлей.

Карандаш къыйыучу мени жюлгючюм,
Мен аны жютю биледим.
— Атам, Любаны манга алчы! — деб,
Айыбны ташлаб, тиледим.

Атамдан манга жууаб болмады,
Сансызлаб къойгъан болмаса.
Ата намыс деб неге жюрюгюн?
Сёзюнгю эсге алмаса.

Сау сегиз жылны ичинде Люба
Синнгенед битеу саныма.
Дунья жашауум олду деб тураем
Ёлюб кетерик жаныма.

Да, мен суйгенни атам суймейди,
Сёзюме акъыл иймейди.
Къадар алай эсе, жокъду мадарым,
Ёлсем да къара киймейди.

Манга да сормай, бир башха къызгъа
Атабыз неках этгенди.
Кеси ушатхан келинни алыб,
Ол муратына жетгенди.

Киеу нёгерле къызгъа кетдиле,
Мени болуш юйге элтдиле.
— Ах, Люба кесин жибге асды,— деб,
Къызчыкъла чабыб жетдиле.

Саным титиреб, жүрегим чанчды,
Любасыз къалай турайым?
Люба да кесин мени ючюн асды,
Мен да кесими урайым.

Болуш юйюмде къагъыт тиледим.
Жазаргъа къагъыт бермеди.
Мен болуш юйде кесими урдум.
Любачыкъ аны кёрмеди.

Киеу нёгерле келинге бара,
Любачыкъ къараб кёргенед.
Ала келинни алыб келгинчи,
Ол кесин асыб ёлгенед.

Любачыкъ жибге асылыб турад,
Терк барыб, аны бошлагъыз!
Экеуню бир кюн сойдурду атам,
Аны жаназыма къошмагъыз!

Союмгъа сойгъан къарт къара къойну
Къозусу къалды макъыра,
Хасан болуш юйге кириб келгенди,
Келин отоугъа чакъыра.

Манга келтирген къыз келинигиз
Менден къызлайын ол къалсын,
Аны бек суйюб алгъан атамды,
Мени ючюн анга ол барсын.

Тойгъа жыйылгъан кызла, жашла да
Жиляйла жауун бурчакълай.
Мен болуш юйде жан ала туруб,
Анам келгенед кычакълай.

Елсем да, бир да кетмейд эсимден,
Любаны ариу халлары,
Жаханым отда алай кюйгеед,
Мени атамы санлары.

Къаннга боялгъан бууун сагъатым,
Кеси кезюмден керюгюз!
Келген келинни мудах этмейин,
Къарындашыма беригиз!

Ой, бизден къалгъан кызла, жашла да
Сиз бизден юлгю алыгъыз.
Жангыз кесими жерге басдырмай,
Люба бла бирге салыгъыз.

Бизни ёлюклерибизни кере,
Милицияла келдиле,
Атамы тутуб, тюргеге салыб,
Анама он жыл бердиле.

Киеу негерге бармай къалгъанем,
Сылтаугъа башым ауруйд деб.
Да мени анам жилай болмазмы?
Ажалсыз ёлдю жашым деб.

Любаны керюрге бир бек термилдим,
Жангыз бир керюб ёлсемед.
Ай игисагъан Любачыкъ бла
Юч кюнчюк жашаб ёлсемед!

Ой, бизни орам, бушуулу орам,
Адамдан нечик толгъанды.
Ой, мени анам, артыкъ да атам,
Нечик гюняхлы болгъанды.

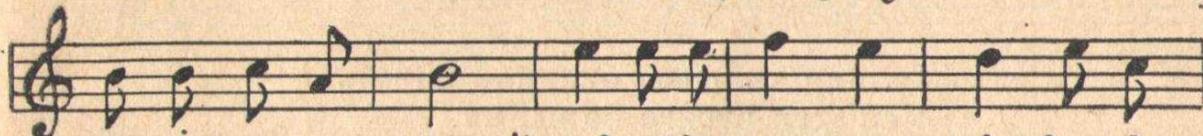
БИЛЕГИМИ БЕЛГИГЕ КЪОЯЙЫМ

Умеренно

111

Ай-тыб ке-те-ме жү-рек жар-сыу-ну, ин-жи-тиб

тур-гъан жа-ны - мы. Кюн-ден да жы-лы, ай-дан да

жа-рыкъ къо-юб теб-ре-дим на - ны - мы.

Айтыб кетеме жүрек жарсыуну —
Инжитиб тургъан жанымы.
Кюнден да жылы, айдан да жарыкъ,
Къоюб тебретим нанымы.

Кюнню юсюнде тутуб турурем
Къыркъардан жазгъа деричи.
Мени ёлгенге тергеб къойдунгму,
Мен кетген кюнден беричи?

Бек къаты къысыб тутчу къолуму,
Ачыб турурча анда да.
Жанымы санга къоюб барама,
Сени сакъларгъа къайда да.

Сюймеклигиме ийнанмай эсенг,
Ийнаныр кибики этейим.
Бир билегими сени ючюн кесиб,
Белгиге бере кетейим.

Жара жүрегим сенден жылынса,
Санларым ёрге турурла,
Жангыз тёнгегим, жангыз билегим
Душманнга къылыч урурла.

Сауну шау этген — сагъыш эт, наным!
Билген адам аны ушатмаз.
Тасханы билсе, журтха жау кирсе,
Сени элингде жашатмаз.

Анда тенглерим манга не дерле,
Санымы саулай элтмесем.
Закон'а мени терсге санамаз,
Халкъгъа бузукълукъ этмесем.

Мен армиягъа кетиб барама.
Сау къал, къууанчлы кѳрейим.
Жанынгы чыгъар да бер десенг да,
Аурууунгу алсын, берейим.

Тулпар тайымы белинде ойнай,
Мен жер этекге барырма.
Письмоларыма жууаб жазмасанг,
Къушладан хапар алырма.

Жел булутланы Кавказгъа сюрсе,
Алагъа миниб келирме.
Алай ууахты мында тюбесе,
Мен сени кѳрмей ёлюрме.

Жюрекде суймеклик туйюмчекни,
Талпыйма санга берирге.
Мен жау аллында, башха бир жерде
Бошарыкъ болмам ёлюрге.

СЕНДЕН КЪАЛСАМ, ЁЛЕЙИМ

Умеренно

112

Жа-лан ба-шы-мы са-лыб жат-хан-ма, Ро-сей-ни су-чукъ та-

шы - на. И-ги у-мут э-те, и-ги у-мут э-те,

а - ман кюн кел-ди ба-шы-ма

Жалан башымы салыб жатханма
Россейни сууукъ ташына.
Иги умут эте, иги умут эте,
Аман кюн келди башыма.

Почтагъа письмо келгенди дейле.
Ашыгъыб бардым алыргъа.
Ёлейим деб да неге тилейме,
Келиб салырма къабыргъа.

Мени жанчыгъым кетиб барады,
Ой, менде къалгъанд сураты.
Бизден сора да кёбле бардыла,
Жартылай къалгъан мураты.

Бир бирибизни бир бек сюебиз,
Алай, мен бир аз ёнгелеб.
Жазыу болмаса, бузулсун дунья,
Тауладан ташла тёнгереп.

Ой, сени бла да мени ючюн,
Таулагъа газет урулсун.
Ах, сенден къалгъан мени дуньям
Тюбю башына бурулсун.

Мен суу бойнуна баргъанма, анам.
Анга тынгылай талгъанма.
Энди кимни да башха этмейме,
Бек суйгенимден къалгъанма.

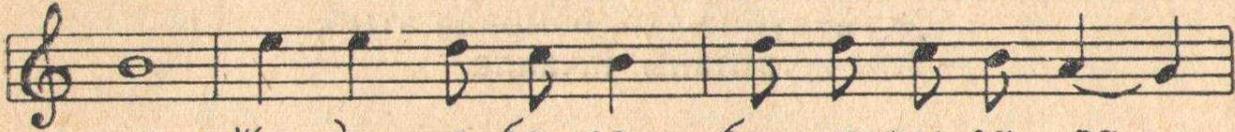
КЪОЙЧУГЪА ЖЫР

Умеренно

113

Ме-ни сьуй-ге-ним кьой-ла кю-те-ди, мен кьой кют-ген-ни сьуй-е-

ме. Жол-да тьубе-се, бе-тим кьзы за-ра,

сьуй-мек-лик от-да кю-е-ме

Мени сьуйгеним кьойла кютеди,
Мен кьой кютгенни сьоеме.
Жолда тьубесе, бегим кьызара,
Сьуймеклик отда кьоеме.

Мен сьоеме да, сьуйюб кьоеме,
Жанымдан артыкъ кереме.
Жюрегим тарай, кезлерим кьарай,
Алынга чьгьыб келеме.

Юй аллыбызда алма терекни
Майда чьгьады чирчиги.
Малладан келсе, бизге кьайтыучед
Эки кезюмден бирчиги.

Кьойланы кьоюб, аскерге чькьдынг,
Офицер кийим киерсе.
Кьойнума салыб жата турурма,
Сурат алдырыб иерсе.

Ой, мени дуньям — кьарангы дунья,
Менлей ким жашар тузакьда?
Жандан сьуйгеним чекни сакьлайды,
Дальний Востокда — узакьда.

Сен тансыкъ болсанг, мудах болмачы,
Ударник болуб ишлерме.
Сен анда чекни жигер сакьласанг,
Мен мында колхозну кьучлерме.

Ата журтуму намысын сакълаб,
Келген душманны урурма.
Уруш боранда, къан ырхылада
Сени суйгенлей турурма.

Тау чорбатлада, къузгъунла кибик,
Жау самолётла учалла,
Жумулуб келиб, бомбала атыб,
Ата журтланы чачалла.

«Кёрюрюн кёрмей, эр кёрге кирмейд»,
Такъыр этмезсе кёлюнгю.
Эрни эрлигин кыйынлыкъ сынайд,
Къурч сакъла совет элинги!

КЪОЙЧУ

Широко

114

Къой-чукъ-ла - ры-мы къыс-таб чыкъ-гъан-ма,

кю-тюб, той - ду-руб къай-тыр - гъа, эр - кин э -

ти-гиз, сиз-ден ти-лей - ме къой-чу - ла - ны

жы-рын ай - тыр - гъа.

Къойчукъларымы къыстаб чыкъгъанма,
Кютюб, тойдуруб къайтыргъа.
Эркин этсегиз, сизден тилейме,
Къойчуланы жырын айтыргъа.

Мен сюрюуюю жая чыкъгъанма,
Къоспартыны башы ауушха.
Малчы жыр жырлай, тохтаб тынгылайд
Къаяладан келген тауушха.

Тауда къойчума, элде тойчума,
Китабым жюрюйдю къолумда.
Ёзге не керек, кёлюм бек бёгек,
Бирлешген жашауну жолунда.

Къойларым семиз, жартысы эгиз,
Жабадыла тау жалпакъланы.
Къолумда «бердан», жанымда дарман
Ауруу, жаллы жутмаз аланы.

Ол ариу Таужан сыртха къарайды,
Азыкъ ала келиб чёкгенди.
Тикде келалмай, ташха абыныб,
Азыкъчыгъын жерге тёкгенди.

БУЗОУЧУ ЖАШЧЫКЪ

Быстро 115

Мен жол-гъа а - ла - я чыкъ гъан-ма а - лан,
 сау-лукъ бы-ла къай-тай-ым сиз ты-нгы - ла-гъы-за
 ке-си да ю - сюзден'а бир бё-лек жыр-чыкъ ай-та-йым.

Мен жолгъа алай'а чыкыгъанма, алан,
 Ой, саулукъ бла къайтайым,
 Сиз тынгылагъыз, кеси юсюмден
 Бир бёлек жырчыкъ айтайым.

Мен эл Советге алай баргъанем,
 Ой, къонакъ кибик кёрдюле.
 Барысы да махтаб, ол бузоулары
 Манга сюрюуге бердиле.

Фермада бузоу кютгеним мени,
 Жаратылгъанлы, быйылды.
 Қъалай кютерме деб къоркъаем, сора
 Эсим башыма жыйылды.

Бир къауум адам бирге жыйылса,
 Ой, сагъышларын чачалла.
 Бузоуларымы кютерге къыстасам,
 Аналарына къачалла.

Кютюб тебрегенлей бир-эки кюнден
 Мен къылыкъларын билгенем.
 Бирлерин къашый, бирлерин да сылай,
 Шуёхлукъ атла бергенем.

Бузоу кютгенден башха къыйынлыкълары
 Ой, манга заман салмасын.
 Бузоучу жашчыкъ къарагъыз, дейдиле,
 Аманчыкъ болуб къалмасын.

Бузоучулугъума сиз ийнаныгъыз
Сайлама деген ат бла,
«Къарагъыз» дегенни алай ангылагъыз:
Къаймакъ, май деген зат бла.

Малкъар таулада, ариу жалпакълада
Бузоучулукъну толтурдум.
Сентябрь айда уа, къайтыб келиб,
Школ партамда олтурдум.

Широко

116

Ма-нга кѡа-лын-нга мал-ла бе-рел-ле,

ке-ли-гиз, же-нгил ба-ра-йыкѡ! Нен-ча э-се-ле

да ба-рыб кѡа-ра-йыкѡ, тер-геб сан-ла-рын а-ла-йыкѡ

Манга кѡалыннга малла берелле,
Келигиз, женгил барайыкѡ!
Ненча эселе, барыб кѡарайыкѡ,
Тергеб санларын алайыкѡ.

Манга кѡалыннга берген малланы
Жыйылыб келиб кѡерелле.
Манга кѡалыннга не тѡрт туумакѡ кѡой,
Не да гылжа ийнек берелле.

Гылжадан туумакѡланы алырек,
Алай бырнаклагѡа кѡошарла.
Бырнакга чурум кѡб болад дейле,
Артларын этиб бошарла.

Бири батмакѡгѡа батханды дейле,
Бири аны юсюн жабханды,
Бирлерин тюенене сатханды дейле,
Бирин да аракѡыгѡа тартханды.

Къонгур гылжаны несин айтасыз,
Мюйюзюне накъыш салдыргъан.
Ол аллай къонгур гылжады, къызла,
Жетеуге къатын алдыргъан.

Тюбюнден жауб бир келген барды,
Ол жауунмуду, къармыды?
Ой-ой, аланла, бир зат сорайым:
Гылжаны мюйюзю бармыды?

Гылжаны жыры тууб чыкъгъанды
Уллу Малкъарны жырындан,
Кели къыркъарда бузоу берликди,
Бугъала жүрюйле ызындан.

Гылжаны манга къалыннга берген,
Аллай кѣб туусун малынга,
Жетиге къатын алдырыб, Гылжа
Сегизге келди къалыннга.

Гылжаны терисин бериб аллыкъма,
Ол къамиш аякъ, чач таракъ.
Берген гылжанг ёлгенд, кет сылыкъ,
Башынга жетгинчи къалакъ!

Гылжаны къошха ийгенме хариб,
Саламеликден ёлгенди.
Эти да жукъгъа жарамай, жазыкъ,
Териси тыхырдаб келгенди.

ГАЛЕФЕЙЛЕ

Умеренно 117

Иб-ра-хим ху-жу, Иб-ра-хим те-ли га-ле-фей-ле-ни

баш-ла-ры. Къал-май ге-ле-фей-ли бо - луб къал-гъан-

ды - ла ха-баз э - ли-ни жаш-ла-ры.

Ибрахим — хужу, Ибрахим — тели
Галефейлени башлары,
Къалмай галефейли болуб къалгъандыла
Хабаз элини жашлары.

Галефейлеге мен жыр этгенме,
Бирин бирине тутдуруб.
Кесими галефейими къойдум
Орундукъ тюбюнде букъдуруб.

Мында усталаны жаратмай Идрис
Партнойгъа кёнчегин элтгенди.
Галефейине къарайма деб'а
Чыгъана ичице кетгенди.

Нухай галефей этдиреди дейле,
Этдире билмей бузгъанды.
Байкъулов Исмаил аны эштгенде,
Кёнчегин чардакъгъа сукъгъанды.

Мариям галейни тар этеди,
Къолларын аллах ургъанлай,
Ол Жаубаланы Жююс айланады
Олтуралмай, ёре тургъанлай.

Магу улу Исмаил Таукъаннга келед,
Галейни ючо жалына.
Къулча улу Исмаил къайдан келесе,
Галей къулакъларынг салына?

Галейлени несин айтасыз,
Эл хуналаны оялла,
Эл правленден къарыу болмаса,
Элни хунасыз къоялла.

КЕКБЕРК

Не спеша 118

Ау-зунг-дан чыкъ гъан а-ууз а тыл-пу-чунг, о-рус грам-мо-фон

тарт-хан-лай Оу - ой, а-лан-ла, сиз кёр-ген-ми-сиз,

ю-лө-къу те-рек чакъ-гъан-лай

Аузунгдан чыкъгъан аууз тылфыуунг,
 Орус грамофон тартханлай,
 Ой-ой, аланла, сиз кёргенмисиз,
 Юлөкъу терек чакъгъанлай?

Сюйген жашынгы уа кёргюзтебиз, деб,
 Ёлген нанымы келтириб,
 Жарым сагъатха алыб чыкъдыла,
 Ол ариучукъну ёлтюрюб.

Сен бизни юйге келген заманында,
 Да бизни юйге кюн тийиб,
 Кёкбёрк нанымы ёлтюрюб къойдула,
 Аракъы шешагъа от ийиб.

Стол юсюнде тамгъа болгъанды
 Аузунгдан акъгъан къанчыгъынг,

Атыңгы жашырыб, кёкбёркчюк деучем,
Энди аны да айтмам, жанчыгъым.

Салам къагъытла жазгъанма, наным,
Да пальтонунга, женгинге,
Къуру да тилеучем, ишанма деучем
Жюреги харам тенгинге.

ХУСЕЙНИ ЖЫРЫ

Умеренно 119

Ой был-лай иш-ден ал-лах сакъ-ла-сын,

ах-шы адам-ла-ны сүй-ге-нин, мен жы-рым бы-ла

ай-та ке-тей-им Ой жү-ре-ги-ми күй-ге-нин

Ой, быллай ишден аллах сакъласын
Ахшы адамланы сүйгенин.
Мен жырым бла айта кетейим
Ой, жүрегими күйгенин.

Ой, мени ишден чакъырдыла,
Юйюме къонакъ келди деб,
Молный телеграмм манга бердиле,
Сени билегинг ёлдю деб.

Биразгъа дери мен да тургъанма,
Эсими ичиме жыялмай.
Жерге къабланыб мен да жиляйма,
Жарлы жүрегими тыялмай.

Сен суу тубюне кетиб бараса,
Кёрюне бла кёмюле.
Къарт атанг, ананг, сени ахлуларынг
Къалдыла санга термиле.

Ой, сени суудан алыб чыкъдыла,
Чачынгы артха сылайла.
Жанынгдан сүйген сени тенг жашларынг
Ортагъа салыб жиляйла.

⊕

Умеренно

120

⊕

Свободно

121

⊕

Игриво

122

Подвижно

123

Умеренно

124

Широко

125

⊕ Медленно

126

⊕

Игрово

127

⊕

Медленно

128

БАШЛАРЫ

Ал сөз	3
--------	---

I

Апсаты	7
Бийнөгер	9
Долай	13
Эрирей	15
Бешик жыр	17
Бешик жыр (башха вариант)	18

II

Атабийни жыры	19
Бекболатны жыры	21
Бекболатны жыры (башха вариант)	23
Къар жауады	24
Азатлыкъ жыр	25
Шырдан бла Жёнгер	26
Чюелди	29
Загъоштокъ улу Чёпеллеу	39
Бекмырзала, Къайсынла	41
Жансохланы жырлары	47
Къайтукъ улу Сары-Асланбек	53
Къубадийлары	56
Къанукълары	61
Дюгер Бадинаты, Малкъар Басияты	65
Аче улу Ачемез	72
Уллу хож	76

Татаркъан	78
Баракъ	82
Къанамат	87
Гошаях бийче	89
Гапалау	92
Жаным улу Исмайыл	93
Сабанчыланы Салимгерий	96
Орус-Япон урушда	98
Ёксюз жашчыкъ	101

III

Таукъан	104
Алийни жыры	107
Добайны жыры	110
Мажир	112
Тапанча бауунг	115
Айжаякъ	116
Акътамакъ	119
Ануарны жыры	123
Суугъа кёмулген Алий	125
Арбачыны суюгени	127
Кеси кесин ёлтюрген къыз	129
Тюймелеринги тешейим	131
Акъылы тюз болсун	133
Экиден бири болсун	134
Кюнюбюз тие келеди	135
Кишмир жыйрыкъ	137
Сен жарыкъ кёллю, мен назик белли	139
Ариууму кёрмейме	141
Ариучукъ	142
Кёзбау бала	144
Сюймеклик письмо	146
Тарыгъыу	147
Къаргъыш жыр	149
Къаргъыш этеме	150
Гюнахлыдыла	152
Сюймеклик да — кюймеклик	153
Инжимеген кюй этмез	154
Къара къаманы урур эдим	157
Аны анасы мени суюмейди	159
Мени кимге кююб бараса	161
Дарман табылмайды	162
Ич сёзюю тиялмайма	164
Тарыгъыуларым ондула	166
Биз бир бирибизге ушайбыз	168

Кел-кел, ариуум	170
Марал бала	172
Атама келиң, кесиме къатын излейме	173
Узакъдан къараб таныйма	176
Айтыб къой, кимни сюесе	177
Лячин бала	178
Хапары узакъдан келеди	179
Жаухарла	180
Анасына къараб къызын ал	181
Бурмабут	183
Анам къашларың туюеди	184
Бирлешиб жырлау	186
Кертими айтаса	187
Голлу	188
Жёрме	190
Сандыракъ	192
Боз алаша	193
Кел, Бахсан, элине барайыкъ	195
Жанынга тиймесин	197
Къатынлы жаш	198
Эки къатынлы	199
Ой, къолумдагы сюем карандаш	202
Кёгюрчюнле мурулдайдыла	204
Сюдюге берликме	206
Таукел эт	207
Ийнар	209
Наныкъ	211
Термилеме	212
Бургусант	213
Кёгюрчюнюм	214

IV

Большевикле келелле	216
Биз къарауудла салгъанбыз	219
Сукан тарында	221
Татыукагъа этилген жыр	224
Асанланы Хажимуратны жыры	226
Ялта урушда	227
Барисбийни жыры	229
Сюрюучю бла Биринчи май	231
Владивосток	233
Уругъа къарагъыз	235
Партизан жыр	237
Ёлтюрюлгенлени жыры	238
Аскерчини жыры	241

Беш таулу жаш	243
Мени кёкюрегим жол болсун	245
Экиси да бир кюн ёлдюле	246
Билегими белгиге кьояйым	249
Сенден кьалсам, ёлейим	251
Кьойчугьа жыр	253
Кьойчу	255
Бузоучу жашчыкь	256
Гылжа	258
Гелефейле	260
Кёкбёрк	262
Хусейини жыры	264
